

T.C.

AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SAĞLIK TURİZMİ DİSİPLİNLERARASI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YL – 2026 – 0008

**TÜRKİYE’DE MENTAL SAĞLIK TURİZMİNİN
MEVCUT DURUMU VE DİĞER ÜLKELERLE
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

AYSEL GÜLEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Emine GERÇEK ÖTER

AYDIN–2026

KABUL VE ONAY

T.C. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
.....Yüksek Lisans Programı çerçevesinde Aysel GÜLEN tarafından
hazırlanan “.....” başlıklı tez, aşağıdaki jüri tarafından Yüksek Lisans
Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 23/01/2026

Üye (T.D.) : (ünvan, adı soyadı) (üniversite) (imza) ...
Üye : (ünvan, adı soyadı) (üniversite) (imza) ...
Üye : (ünvan, adı soyadı) (üniversite) (imza) ...

ONAY:

Bu tez Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav
Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri tarafından uygun görülmüş ve Sağlık
Bilimleri Enstitüsünün tarih ve sayılı
oturumunda alınan nolu Yönetim Kurulu kararıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Süleyman AYPAK

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez çalışmamda ilgi, yardım ve hoşgörüsünü esirgemeyen danışmanım **Prof. Dr. Emine GERÇEK ÖTER**'e çok teşekkür ederim. Ayrıca, her konuda desteğini esirgemeyen Sağlık Turizmi (Disiplinlerarası) Anabilim Dalı öğretim üyelerinden **Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN (Tıp Fakültesi Dekanı)**, **Prof.Dr.Pınar ALTIOK GÜREL (Kuşadası MYO Müdürü)** ile **Prof. Dr. Aziz BOSTAN**, **Doç. Dr. Ahu YAZICI AYYILDIZ**, **Doç. Dr. Tuğrul AYYILDIZ** ve **Doç. Dr. Hakan ATAY**'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmam süresince göstermiş oldukları sabır, özveri ve destekleri için başta sevgili kızım **Bilge GÜLEN** olmak üzere, anneme ve ablam **Ayşe ACAROĞLU**'na teşekkür ederim. Ayrıca yardım ve desteklerini esirgemeyen iş yerindeki arkadaşlarım **Eğitim Programları ve Öğretim Dr. Ümit GÖZEL** ve **Çevre Sağlığı Dr. Tarık ÖZDEMİR**'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
TEŞEKKÜR	ii
İÇİNDEKİLER	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	v
ŞEKİLLER DİZİNİ	vi
TABLolar DİZİNİ	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Problemin Tanımı ve Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
2. GENEL BİLGİLER	4
2.1. Turizm ve Turist	4
2.2. Turizm Çeşitleri.....	5
2.3. Sağlık Turizmi.....	6
2.4. Sağlık Turisti	7
2.5. Sağlık Turizmi Türleri.....	8
2.5.1. Medikal Turizm (Medical Tourism).....	9
2.5.2. Üçüncü Yaş ve Engelli Turizm (Third-Age and Accessible Tourism).....	11
2.5.2.1. Üçüncü Yaş Turizmi	11
2.5.2.2. Engelli Turizm	12
2.5.3. Termal ve Kaplıca Turizmi (Therapeutic Thermal Tourism).....	14
2.5.4. Spa ve Wellness Turizm (Spa and Wellness Tourism).....	16

2.6. Mental (Ruh) Sağlık	19
2.7. Rehabilitasyon	22
2.8. Rekreasyon	23
2.9. Holistik Uygulamalar	24
2.10. Mental Sağlık Turizmi	25
2.10.1. Mental Sağlık Turizminin Belirleyici Unsurları	29
2.10.2. Mental Sağlık Turizmi ve Ekonomi	30
2.11. Dünyada Mental Sağlık Turizmi	32
2.11.1. Avrupada Mental Sağlık Turizmi	35
2.11.1.1. Avrupada Mental Sağlık Turizminde Etkili Olan Ülkeler	36
2.11.1.2. İtalya’da Mental Sağlık Turizmi.....	38
2.11.2. Amerika Kıtasında Mental Sağlık Turizmi	39
2.11.2.1. Amerika Kıtasında Mental Sağlık Turizminde Etkili Olan Ülkeler	41
2.11.2.2. Amerika Birleşik Devletleri’nde Mental Sağlık Turizmi.....	41
2.11.3. Asya-Pasifik Bölgesinde Mental Sağlık Turizmi	44
2.11.3.1. Asya-Pasifik Bölgesinde Mental Sağlık Turizminde Etkili Olan Ülkeler....	45
2.11.3.2. Çin’de Mental Sağlık Turizmi.....	46
2.11.3.3. Japonya’da Mental Sağlık Turizmi.....	48
2.11.4. Orta Doğu-Kuzey Afrika Bölgesinde Mental Sağlık Turizmi	50
2.11.4.1. Orta Doğu-Kuzey Afrika Bölgesinde Mental Sağlık Turizminde Etkili Olan Ülkeler	51
2.11.4.2. Birleşik Arap Emirlikleri’nde Mental Sağlık Turizmi.....	52
2.11.5. Gelişmekte Olan Ülkeler Bölgesinde Mental Sağlık Turizmi	54
2.11.5.1. Gelişmekte Olan Ülkeler Bölgesinde Mental Sağlık Turizminde Etkili Olan Ülkeler	55
2.11.5.2. Costa Rica’da Mental Sağlık Turizmi	56

2.12. Türkiye’de Mental Sağlık Turizmi	57
2.12.1. Akademik Literatürde Türkiye’de Mental Sağlık Turizmi	59
2.12.2. Türkiye’de Mental Sağlık Turizmininde Gelişiminde Etkili Uygulamalar	59
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	65
3.1. Araştırma Tasarımı	65
3.2. Araştırmanın Örneklemi.....	68
4. BULGULAR	70
4.1. İtalya’nın Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi.....	70
4.2. Amerika Birleşik Devletleri'nin Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi.....	71
4.3. Çin’in Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi.....	72
4.4. Japonya’nın Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi.....	73
4.5. Birleşik Arap Emirlikleri’nin Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi...	74
4.6. Costa Rica’nın Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi.....	75
4.7. Türkiye’nin Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi.....	76
4.8. Örneklem Olan Ülkeler ve Türkiye’nin Belirlenen Kriterler Üzerinden Analizi	77
5. TARTIŞMA	80
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	84
KAYNAKLAR	87
BİLİMSEL ETİK BEYANI	130
ÖZ GEÇMİŞ	131

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
BAE	:	Birleşik Arap Emirlikleri
DSÖ	:	Dünya Sağlık Örgütü
ENAT	:	Avrupa Erişilebilir Turizm Ağı
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
GWI	:	Global Wellness Enstitüsü
GZFT		Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler
ODKA	:	Orta Doğu ve Kuzey Afrika
OECD	:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PAHO	:	Pan Amerikan Sağlık Örgütü
SKH	:	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi
SWOT	:	S–Strengths, W–Weaknesses, O–Opportunities, T–Threats
TAİM	:	Arap-İslam Tıbbı
TCM	:	Geleneksel Çin Tıbbı
UN	:	Birleşmiş Milletler
UNWTO	:	Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
WHO	:	World Health Organization
WTO	:	Dünya Turizm Örgütü

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.	Hastalıktan Sağlığa Turizm Türleri Arası İlişki	8
Şekil 2.	Medikal Turizmin Kapsamına Giren Seyahat ve Hizmet Alım Gerekçeleri	9
Şekil 3.	İnsan Yaşamında Sayısal Yaş Sınırlaması Olmayan Dönemler	12
Şekil 4.	Wellness Turizminde Bütünsel Değerlerin Etkisi	18
Şekil 5.	Mental İyi Oluş Halinin Boyutları	20
Şekil 6.	Mental Sağlık Turizminin Sağlık Turizmi İçindeki Yeri	26
Şekil 7.	Mental Sağlık Turizmi Süreci	27
Şekil 8.	Sağlık ve Zindelik Turizm Gelirleri	30
Şekil 9.	Sağlık ve Zindelik Turizminin Pazardaki Durumu	31
Şekil 10.	Dünyada Farklı Destinasyonlar ve Sunulan Hizmetlere Örnekler	32
Şekil 11.	Sağlık ve Zindelik Turizm Gelirlerinin Bölgelere Göre Dağılımı.....	33
Şekil 12.	SWOT Analizini Oluşturan Unsurlar	67
Şekil 13.	Örneklem Olan Ülkelerin Belirlenen Kriterler Üzerinden Niteliksel Analiz Matrisi	79

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.	Mental Sağlık Turizminin Arz ve Talep Unsurları	29
Tablo 2.	Bölgelere Göre Hizmet, Kültür, Talep Dinamikleri	35
Tablo 3.	İtalya'nın Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi	70
Tablo 4.	Amerika Birleşik Devletleri'nin Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi	71
Tablo 5.	Çin'in Mental Sağlık Turizminin Arz ve Talep Unsurları	72
Tablo 6.	Japonya'nın Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi	73
Tablo 7.	Birleşik Arap Emirliklerinin Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi	74
Tablo 8.	Costa Rica'nın Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi	75
Tablo 9.	Türkiye'nin Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi	76
Tablo 10.	Örnekleme Olan Ülkeler ile Türkiye'nin Belirlenen Kriterler Üzerinden Niteliksel Analizi	78

ÖZET

TÜRKİYE’DE MENTAL SAĞLIK TURİZMİNİN MEVCUT DURUMU VE DİĞER ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Gülen A. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Turizmi (Disiplinlerarası) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2025.

Amaç: Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de gelişmekte olan mental sağlık turizminin güncel durumunu uluslararası örneklerle karşılaştırmalı olarak değerlendirmektir. Türkiye’nin bu alandaki potansiyeli; rekabet koşulları, ekonomik etkiler ve sektör için sağlayabileceği fırsatlar üzerinden ele alınarak, ulusal turizm politikalarının geliştirilmesine katkı sunulması hedeflenmiştir.

Gereç ve Yöntem: Araştırma, nitel yaklaşım temelinde literatür taraması yoluyla yürütülmüştür. 2005–2025 yılları arasında yayımlanan ulusal ve uluslararası bilimsel çalışmalar; belirlenen dahil edilme kriterlerine uygunluğu sağlanan ve tam metnine erişilebilen kaynaklar arasından seçilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi, betimsel analiz ve karşılaştırmalı analiz teknikleri kullanılmıştır. Örneklem ise Türkiye’nin yanı sıra, amaçlı ve ölçüt örnekleme yoluyla seçilen Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İtalya, Çin, Japonya, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Costa Rica’dan oluşmaktadır.

Bulgular: Analiz değerlendirmesinde ülkelerin mental sağlık turizm alanındaki güçlü ve zayıf yönlerinin farklılaştığı; ancak fırsat ve tehditlerin çoğunlukla ortak eğilimler gösterdiği saptanmıştır. ABD ve Japonya güçlü altyapılarıyla öne çıkarken; İtalya ve Çin’in belirli alanlarda gelişime ihtiyaç duyduğu görülmüştür. Türkiye ile birlikte BAE’nin yatırım ve marka oluşturma süreçlerinde ilerleme sağladığı, Costa Rica’nın ise doğa temelli programlarda rekabet üstünlüğü taşıdığı saptanmıştır. Ancak Türkiye; yüksek doğal kaynak potansiyeli, engelli fiyatlama ve stratejik konumuna rağmen uzman personel, tesisleşme ve planlama alanlarında gelişim gereksinimi taşımaktadır. Mental sağlık turizmi alanında sistematik politikaların geliştirilmesi, Türkiye’nin rekabet gücünü artırabilecek önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç: Türkiye’nin mental sağlık turizmde rekabet gücünü ve sürdürülebilirliğini artırmak için hizmet kalitesinin yükseltilmesi, uzman personelin güçlendirilmesi ve dış tanıtım politikalarının etkinleştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Mental sağlık, Mental turizm, Mental sağlık turizmi, İyi olma/İyi oluş hali, Psikolojik iyi oluş odaklı seyahatler.

ABSTRACT

THE CURRENT STATE OF MENTAL HEALTH TOURISM IN TÜRKİYE AND A COMPARATIVE ANALYSIS WITH OTHER COUNTRIES

**Gulen A. Aydin Adnan Menderes University, Institute of Health Sciences, Health
Tourism Interdisciplinary Master's Thesis, Aydin, 2025.**

Objective: The aim of this study is to evaluate the current state of mental health tourism developing in Türkiye by comparing it with international examples. Türkiye's potential in this field is examined in terms of competitive conditions, economic impacts, and sectoral opportunities, with the aim of contributing to the development of national tourism policies.

Material and Methods: This study was conducted using a qualitative approach based on a literature review. National and international scientific studies published between 2005 and 2025 were selected from sources that met the defined inclusion criteria and had accessible full texts. Content analysis, descriptive analysis, and comparative analysis techniques were employed. The sample includes Türkiye as well as the United States of America (USA), Italy, China, Japan, the United Arab Emirates (UAE), and Costa Rica, selected through purposive and criterion sampling.

Results: The findings indicate that countries differ in their strengths and weaknesses in the field of mental health tourism, while opportunities and threats largely reflect common trends. The USA and Japan stand out due to their strong infrastructure, whereas Italy and China require further development in specific areas. The UAE, along with Türkiye, has shown progress in investment and branding processes, while Costa Rica demonstrates a competitive advantage in nature-based programs. Despite its high natural resource potential, accessible pricing, and strategic location, Türkiye continues to face challenges related to qualified personnel, facility development, and planning. The establishment of systematic policies in mental health tourism is considered a significant opportunity to enhance Türkiye's competitiveness.

Conclusion: To improve Türkiye's competitiveness and sustainability in mental health tourism, it is essential to enhance service quality, strengthen qualified human resources, and intensify international promotion policies.

Keywords: Mental health, Mental tourism, Mental health tourism, Mental health treatment options, Psychological well-being travel.

1. GİRİŞ

1.1. Problemin Tanımı ve Önemi

Turizm geçmiş dönemlerde sadece deniz, tatil, tarih ve seyahat amaçlı olarak gerçekleşmekteydi. Yapılış amacına göre çeşitlenen turizm türlerinden birisi de sağlık turizmidir. Son yıllarda sağlık amacıyla seyahat eden insanların sayısı, dünya turizminin sürekli gelişmesiyle bağlantılı olup giderek artmaktadır. Diğer deyişle hasta hareketliliğine paralel olarak hem niteliksel hem de niceliksel olacak şekilde ciddi değişimlerin yaşandığı bir sektör haline gelen sağlık turizminin, yaygınlığı ve bilinirliği artmıştır. (Ünlüöner ve Kılıçlar, 2021). Sağlık, tıp, psikoloji, sosyoloji ve ekonomi gibi birçok alanla turizmin kesişmekte olduğu görülmektedir. Bireylerin, yaşadıkları yerden, ülkeden, başka bir yere ya da ülkeye, hastalıklarını tedavi ettirmek, rehabilite ettirmek, sağlıklarını korumak veya iyileştirmek amacıyla seyahat etmelerine sağlık turizmi denir (Çiçek, 2023). Bir başka açıdan ise tedavi ve rehabilite için uygun fiyatlar, daha kısa bekleme süreleri veya belirli tedavi seçenekleri bulunan ülkelere yapılan seyahatler sağlık turizmi kapsamındadır.

Günümüzde yaşam kalitesindeki iyileşme ve tıbbi gelişmeler, daha fazla erişilebilirlik ile yeni pazar segmentleri ve farklı seyahat yöntemlerine dair arayışları arttırmıştır (Flaherty, 2021). Sağlık turizminde belirleyici olan ise bilindiği üzere sağlıklı yaşam ve zindeliğe yönelik fayda sağlamasıdır (Buckley ve Cooper, 2022a). İşte bu faydalar; bilişsel uyarım, sosyal etkileşim ve iyilik hali ile ilişkilidir (Guatam ve diğerleri, 2024). Beden, zihin ve ruh arasında denge sağlanabilmesi, sağlık turizmi motivasyonlarının başarılı sonuçlar vermesi ile doğru orantılıdır (Hall, 2011).

Sağlık turizminin tanımı ve türleri açısından gerek Sağlık Bakanlığının internet sayfası verilerinde, gerekse Avrupa Seyahat Komisyonu 2018 Raporunda sağlık turizminin medikal turizm, wellness-termal turizm, ileri yaş ve engelli turizm türleri olarak ayrıştığı görülmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012; Sağlık Bakanlığı, 2012; Avrupa Seyahat Komisyonu [ETC], 2018; Şeker ve Solak, 2019; Çelik ve Yıldırım, 2022). Sağlık turizmi türlerinin her biri, kendi içinde ayrı bir alt başlık/kategori olarak ayrılmaktadır. Mental sağlık turizmi bu sınıflandırma içinde giderek öne çıkan alanlardan birisidir. Dünya Sağlık Örgütü'nün verileri, dünya genelinde her sekiz kişiden neredeyse birinin ruhsal bir bozukluk yaşadığını ortaya

koymakta (World Health Organization [WHO], 2011) ve bu durum, mental sağlık turizminin önemini artıran başlıca nedenlerden birisi olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, etkilenen bireylere yönelik mental sağlık turizmi uygulamalarının giderek daha fazla kabul gördüğü anlaşılmaktadır.

Mental sağlığın holistik bir yapı sergilemesi, ruh sağlığında iyileşme ve iyi oluş hâlinin sürdürülmesine yönelik uygulamaların, bağımsız bir alan olarak değil, wellness turizmiyle bütünleşik şekilde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Nitekim literatürde mental sağlık turizminin sağlık turizmi içindeki konumunun, wellness turizminin şemsiyesi altında ele alındığı görülmektedir (Chen, 2013; Gunn, 2013; Hanlon ve diğerleri, 2013). Zihinsel ve duygusal dengeyi bulma amacını ön planda tutan yaklaşım doğrultusunda, turistlerin zihinsel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik seyahatlerin mental sağlık turizmi olarak tanımlandığı anlaşılmaktadır (Amet, 2013; Deniz ve Uzlaşır, 2024). Fiziksel hareketlilik, sosyal etkileşim ve duygusal maruziyet gibi özellikleri olan savunmasız bireyler (psikososyal hassas gruplar, yaşlı bireyler ve kronik rahatsızlığı olan) için mental sağlık turizmi; hem riskler hem de faydalar barındırabilmektedir (Wen ve diğerleri, 2025). Daha açık ifadeyle mental sağlık turizmi; gelişim sürecinde bireysel, toplumsal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğe çeşitli katkılar sağlarken, engellilik ve eşitsizlik sorunları, psikolojik ve fiziksel sağlık riskleri, sosyal ve kültürel dönüşümler, çevresel ve etik tartışmalar ile düzenleme eksikliği ve standartların yetersizliği gibi olumsuz etkiler de ortaya çıkarabilmektedir (Flaherty, 2021; Üzel, 2024; Gedecho ve Kim, 2024). Bu yönüyle mental sağlık turizmi, savunmasız nüfuslar açısından hem riskler hem de sağlıkla ilişkili fırsatlar içeren çok boyutlu bir alan olarak değerlendirilmektedir (Wen ve diğerleri, 2022; Wen ve diğerleri, 2025).

Küresel mental sağlık turizmi pazarı, son yıllarda önemli ölçüde büyümüştür. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin pazardaki payı %30 civarındayken, bu oranın 2030 yılına kadar %57'ye ulaşması beklenmektedir (Şeker ve Solak, 2019). Örneğin Japonya'da mental sağlık konusuna eğilimin çalışanların sağlığı üzerinde (Tontuş, 2015a) yoğunlaştığı, Çin'de geleneksel tıbbın sunduğu eşsiz olanaklar (Yanan ve diğerleri, 2023) çerçevesinde şekillendiği, ABD' de ise maliyet odaklı yaklaşım ile değerlendirildiği görülmektedir (Tontuş, 2015a). Ülkelerin eksikliklerini tamamlayabilmeleri, iyi bir strateji belirleme ve ihtiyaca cevap verecek planlama ile mümkündür (Armağan ve diğerleri, 2023). Dünyadaki bazı ülkeler ile Türkiye'nin mental sağlık turizmi alanındaki güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyan eğilimlerin belirlenmesine ihtiyaç vardır.

Türkiye özelinde, mental sağlık turizmi potansiyelinin tespiti ve bu doğrultuda

izlenmesi gereken politikaların belirlenmesi önem taşımaktadır (Dinçer ve diğerleri, 2020). Bu çalışmanın, Türkiye'nin mental sağlık turizmi potansiyelini bütüncül bir çerçevede ortaya koyarak politika geliştirme sürecine katkı sunması, araştırmanın önemini güçlendirmektedir. Böylece Türkiye'de mental sağlık turizmi sektöründe faaliyet gösteren girişimcilere yol gösterici olunması ve söz konusu faaliyetlerde pazar payının artırılmasına ilişkin faktörler konusunda farkındalık oluşturulması hedeflenmektedir. Diğer yandan bu çalışma, Türkiye'de uygulanacak turizm politikalarının şekillendirilmesine katkı sunabilecek nitelikte olması bakımından da önem taşımaktadır. Ayrıca bu çalışma turizm alanında uzmanlaşmak isteyen öğrencilerin mental sağlık turizmi kavramını daha iyi kavramalarına imkân sunarken, bu alanda araştırma yürüten akademisyen ve uzmanlara da kapsamlı ve yol gösterici bir çerçeve sağlayacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Türkiye'de gelişmekte olan mental sağlık turizminin mevcut durumuna ilişkin, diğer ülkelerle karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Seçilen ülkelerin rekabet koşulları ve sağlık sektöründe mental sağlık turizmi yönelimleri analiz edilmiş olup Türkiye'deki karşılıkları belirlenmiştir (Eryer, 2024). Mental sağlık turizminin küresel durumu, avantajları ve dezavantajları farklı kaynaklardan elde edilen verilerle teorik olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin mental sağlık turizmiindeki potansiyeli; ekonomik etkiler ve alternatif fırsatlar açısından değerlendirilen bu çalışma, turizm politikalarına katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır (Dinçer ve diğerleri, 2020; Erkmen, 2023).

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Turizm ve Turist

Turizm, genellikle bireylerin içinde bulunduğu olağan çevresi dışına geçici olarak yaptığı seyahatler ve bu seyahatlerin doğal sonucu olarak ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşümler olarak ifade edilebilir. Örneğin, Hunziker ve Kraft (1941), turizmi "ikamet edilmeyen yerlerdeki seyahatler ve konaklamalardan doğan ilişkiler bütünü" olarak tanımlamıştır (akt. Goeldner ve Ritchie, 2012). Benzer şekilde, Mathieson ve Wall (1982)'in turizm tanımlaması; insanların alışılmış iş ve ikamet yerleri dışında bir destinasyona geçici hareketi, bu destinasyonda gerçekleştirdikleri faaliyetler ve onların ihtiyaçlarını karşılayan hizmetleri içeren bir süreç olduğu şeklindedir (akt. Agarval, 2007). MacIntosh ve Goeldner (1986) ise turizmi; turistler, ev sahibi toplulukları, işletmeler ve hükümetler arasındaki etkileşimden oluşan karmaşık bir yapı olarak ifade etmektedirler (Goeldner ve Ritchie, 2012).

Turizm çalışmalarında, özellikle son yıllarda sürdürülebilirlik, aşırı turizm (overtourism), çevresel etki ve kültürel yozlaşma gibi konulara yönelim artmıştır (Schweinsberg ve Fennell, 2024). Diğer yandan bazı araştırmacılar turizmin hâlâ kendi başına bir disiplin olup olmadığını tartışmakta; kimileri onun sosyoloji, coğrafya ve ekonomi gibi alanların birleşimi olduğunu savunmaktadır (McKercher, 2010). Bu bağlamda, turizm farklı disiplinlerde farklı şekillerde tanımlanabileceğinden “bulanık kavram” (fuzzy concept) olarak nitelendirilmektedir (Decroly ve Diekmann, 2018). Araştırmacı Leiper, bu belirsizliği çözmek için turizmi bir sistem olarak ele almayı önermekte ve turizmin; turist, turistik çekim noktası ve seyahat eden bireylerin kullandığı yollar olmak üzere üç temel bileşene dayandığını ifade etmektedir (Çimen, 2010). Bu tanımların ortak yönü, turizmin geçicilik, seyahat, konaklama ve ekonomik-sosyal ilişkiler gibi bileşenleri içerdiğidir. Bu bileşenler (McIntosh ve diğerleri, 1995; Cooper ve diğerleri, 2008; Page ve Connell, 2014; UNWTO, 2023):

- Geçicilik:** Turizm, kısa süreli (genellikle 12 aydan az) seyahatleri kapsar.
- Seyahat:** Olağan çevrenin dışına çıkılması diğer deyişle bireyin günlük yaşam alanının dışında gerçekleşmelidir.
- Ücretli faaliyet olmaması:** Turistin seyahati esasen iş amacı taşımamalıdır.
- Ekonomik ve sosyal etkileşim:** Turizmin ev sahibi topluluk üzerinde ekonomik, kültürel ve çevresel etkileri vardır.

Turist, Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün (United Nations World Tourism Organization [UNWTO], 2023) tanımlamasına göre, yaşadığı çevrenin dışına en az bir gece konaklayacak şekilde seyahat eden, ancak seyahat ettiği yerde ekonomik olarak ücretli bir işe girmeyen kişidir. Gibson (2023) ise kendi yaşam çevresi dışında geçici olarak bir mekânda bulunan bireyin turist olduğunu ifade etmektedir (Gibson, 2023). Bir başka ifadeyle turist, kısıtlı ekonomik imkânlarına rağmen keyifli zaman geçirmek, mutlu olmak ve seyahat edebilmek için bir süreliğine yaşadığı çevreden uzaklaşarak yeni deneyimler edinmektedir. UNWTO'ya göre her turist bir ziyaretçidir ama her ziyaretçi turist değildir. Çünkü gününbirlik gelen bir kişi konaklamadığı için turist olarak kabul edilmez (UNWTO, 2023). Cohen turistleri motivasyonlarına göre sınıflandırarak “kitle turisti”, “bireysel turist”, “öncü turist” gibi kategoriler ortaya koymuştur (Cohen ve diğerleri, 2017a).

2.2. Turizm Çeşitleri

Turizm; çok yönlü ve dinamik bir yapıya sahiptir. Sürekli dönüşüm geçiren bir alan olması, yeni sınıflandırma türlerinin oluşmasına neden olmaktadır (WTO, 2023). Araştırmacılar turizm türlerini amaç, katılımcı profili, süre, coğrafi kapsam, mevsim, ulaşım türü gibi çeşitli kriterlere göre sınıflandırmayı tercih etmişlerdir (Goeldner ve Ritchie, 2012; Page ve Connell, 2014).

Sağlık turizmi amacına göre yapılan turizm türlerinden birisidir. Turistlerin seyahat nedenlerine göre yapılan sınıflamada yer alan diğerleri ise şöyle sıralanmaktadır (McIntosh ve diğerleri, 1995; Cooper ve diğerleri, 2008; Goeldner ve Ritchie, 2012; Page ve Connell, 2014; Page ve diğerleri, 2015;)

- *Eğlence / Tatil Turizmi*: Güneş, deniz ve dinlenme motivasyonu içermektedir.
- *Kültür Turizmi*: Tarihi yerleri, müzeleri ve kültürel etkinlikleri ziyaret etmeye yöneliktir.
- *İnanç / Dini Turizm*: Hac veya kutsal mekanlara yapılan seyahatleri içerir.
- *İş/Kongre Turizmi*: İş toplantıları, fuarlar veya konferanslara katılım amacıyla yapılır.
- *Macera/Eko Turizm*: Doğayla iç içe olma, çevreye duyarlı aktiviteler içerir.
- *Gastronomi Turizmi*: Yerel yemek ve içecek kültürünü deneyimlemek içindir.

2.3. Sağlık Turizmi

Sağlık turizmi, kişilerin sağlıkla ilgili hizmet almak amacıyla yaşadıkları yerin dışına çıkarak seyahat etmeleri olarak tanımlanır. Bu hizmetler; tedavi, rehabilitasyon, estetik operasyonlar, check-up gibi medikal gerekçelerle olduğu gibi wellness/spa uygulamaları gibi farklı alanları da kapsamaktadır (Gülmez, 2012; Aslan, 2019). Sağlık turizmi, kişilerin ikamet ettikleri yerden başka bir ülke ya da bölgeye, sağlıkla ilgili bir amaçla seyahat etmeleri (tedavi, iyileşme, önleyici bakım, rehabilitasyon ya da sağlık/iyileştirici hizmetlerden yararlanma amaçlı) olarak tanımlanmaktadır (ETC ve UNWTO, 2019; Roman ve diğerleri, 2022). Bazı araştırmacılar sağlık turizmini (health tourism) veya sağlık seyahatini, bireylerin fiziksel, zihinsel ve sosyal iyilik hâllerini artırma, koruma ya da yeniden kazanma amacıyla yaşadıkları yer dışına, genellikle başka bir ülkeye ya da bölgeye seyahat etmeleriyle oluşan bir turizm biçimi olduğunu ifade etmişlerdir (Lee ve Kim, 2015; Li, X. ve diğerleri 2022). Bazıları ise sağlık turizmini aktif dinlenme, koruyucu sağlık, iyileştirici tedavi yönlerini entegre eden bir kavram olarak tanımlamışlardır (Roman ve diğerleri 2022). Sağlık turizminde temel hedef günlük rutinden uzaklaşarak rahat ve değişik bir ortamda tedavi görmek veya sağlığı destekleyici hizmetler almaktır (Barca ve diğerleri, 2013; Christou ve Simillidou, 2020).

ETC ve UNWTO'nun (2019) "Exploring Health Tourism" isimli raporunda, sağlık turizminin "wellness + medikal turizm" alt türleriyle birlikte ele alan, şemsiye bir kavram olarak değerlendirildiği görülmektedir. Hatta bazı tanımlarda "birincil amacın daha iyi sağlık arayışı olduğu seyahat" şeklinde vurgu yapılmakta diğer deyişle asıl amacın turistik gezi değil, sağlık hizmeti almak ya da sağlık durumunu iyileştirmek/korumak olduğu ifade edilmektedir (Kubat, 2023). Dolayısıyla, sağlık turizmi sağlık hizmeti sunumu ve seyahat (konaklama, ulaşım, yerel hizmetler vs.) bileşenlerinden oluşmaktadır. Sağlık turizminin, hem kaynak ülke (hasta gönderen) hem de hedef ülke (hizmet sağlayan) açısından çeşitli sosyo-ekonomik, etik, kültürel ve sağlık politikaları bağlamında ele alınması (Tökü, 2017; Gölpek Karababa, 2017) bu disiplinin gelişimi için politika ve strateji oluşturulmasında büyük önem taşımaktadır (Garzon Vasquez, 2025).

Yukarıdaki tanımlardan hareketle sağlık turizminin, arz ve talep unsurlarının niteliğine göre şekillenen çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu ifade edilebilir (Voigt ve diğerleri, 2010; Gülen ve Gerçek Öter, 2025).

- 1) Arz Tarafı: Bu sağlık turizmi için özel altyapıyı ifade eder. Sağlık merkezi, tesisleri, sağlık personeli, uzmanlar vb.
- 2) Talep Tarafı: Bu grubu oluşturan turist tarafıdır ve iki temel ihtiyaı yansıtmaktadır;
 - I. Belirli bir hastalığı, sağlık sorunları olup tedavi olmak, tıbbi bakım alma amacı olan,
 - II. Genellikle kendilerini sağlıklı olarak algılayıp sağlıklı yaşam ve refah arayışında olan ve yaşam tarzlarını iyileştirmek isteyen kişilerden oluşmaktadır.

2.4. Sağlık Turisti

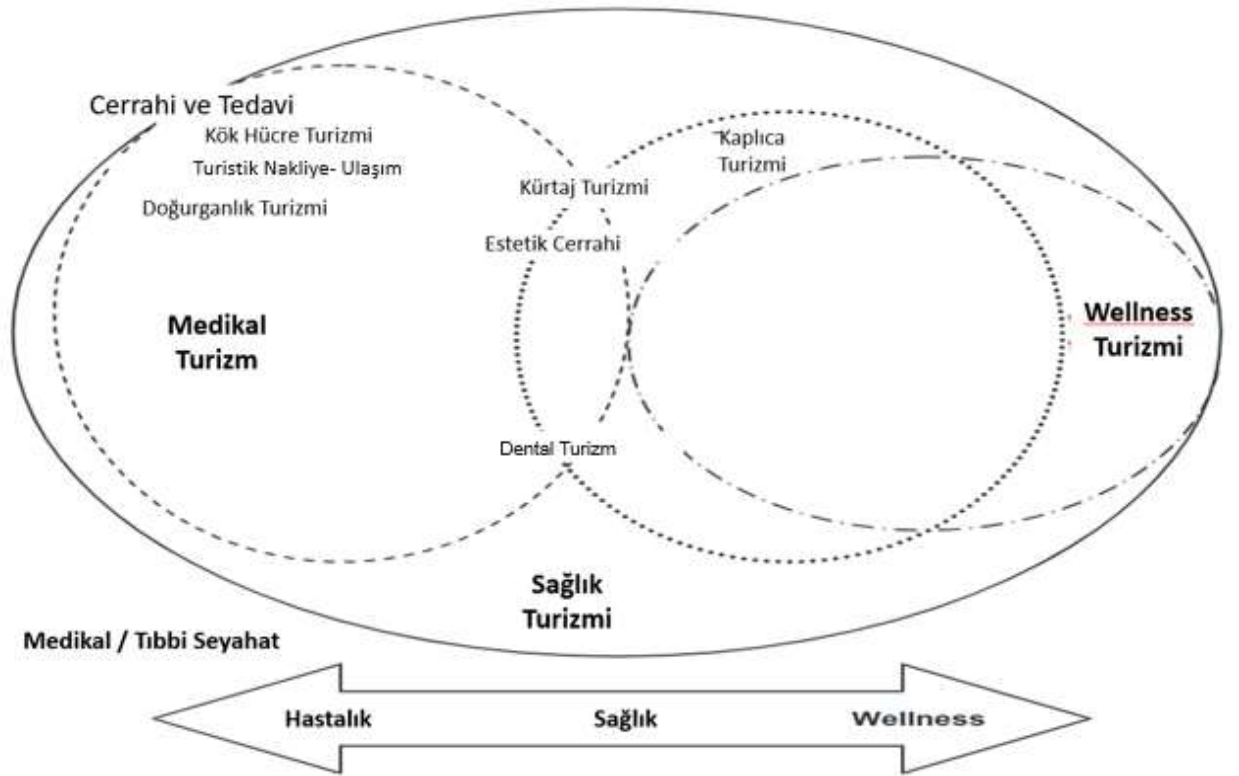
Connel, tıbbi ya da cerrahi tedavi almak üzere, genellikle kendi ülkesine göre daha düşük maliyetli bir ülkeye seyahat eden kişiyi sağlık turisti (health tourist / medical tourist) olarak tanımlamıştır (Connel, 2006). Sağlık turistinin tedavi yanı sıra turistik deneyim yaşama işteği diğer deyişle tıbbi bakım yanında tatil, kültürel deneyim gibi farklı hedefleri bulunan kişiler olduğu anlayışı da vardır (Bookman ve Bookman, 2007). Kimi araştırmacılar ise sağlık turistini fiziksel, ruhsal veya zihinsel iyilik hâlini geliştirmek amacıyla, farklı ülkelere seyahatler yapan kişiler şeklinde açıklamışlardır (Carrera ve Bridges, 2006). Bazı araştırmacıların sağlık turistini tanımlarken, sağlık turizminin koruyucu ve önleyici sağlık hizmetlerine ve rehabilitasyon hizmetlerine atıfta bulundukları görülmektedir. Hem hastalık tedavisi hem de önleyici, koruyucu ve bütünsel iyilik hâline yönelik seyahatler yapan kişilerin sağlık turisti olduğu ve spa, rehabilitasyon ve sağlık merkezleri ziyaretlerini de bu kapsamda yaptıkları ifade edilmektedir (Smith ve Puczk, 2014; ETC ve UNWTO, 2019).

Sağlık turisti kavramına dair açıklamaların tıbbi tedavi, rehabilitasyon, estetik cerrahi, termal veya wellness amaçlı iyileşme, mental sağlık ve psikolojik terapi gibi sebeplerle yapılan seyahatleri kapsadığı görülmektedir. Sağlık turistlerinin tercihlerinde seyahat motivasyonları, tedavi, mevcut sağlığını korumak için koruyucu hizmetlerden yararlanmak, fiyat avantajı, kalite, gizlilik, iklim vb. etkili olabilmektedir (Gök ve zdemir 2020).

2.5. Sağlık Turizmi Türleri

Bilim insanları ve uzmanlar tarafından, sağlıkla ilgili belli nitelikteki faaliyetlere dayalı seyahatler konusunda sağlık turizminin günümüzde, genellikle üç alt başlıkta incelendiği

görülmektedir (Gunn 2013; Chen, 2013). Bu üç başlık, medikal turizm, wellness- spa turizmi, ileri yaş ve engelli turizmidir ve çoğunlukla iç içe geçmiş şekilde değerlendirildikleri görülmektedir. Multidisipliner bir alan olan ve tıp ile turizmin bir araya gelmesiyle oluşan sağlık turizminde, asıl hedefin sağlık hizmetlerinin ev dışındaki ortamlarda, genellikle tatil veya boş zaman değerlendirmesi çerçevesinde sunulduğu ifade edilmektedir (Romanova ve diğerleri, 2016; Voigt ve diğerleri, 2010).

Şekil 1. Hastalıktan Sağlığa, Turizm Türleri Arası İlişki (Hall, 2011).

Sağlık Bakanlığındaki sağlık turizmi çalışmalarına yönelik Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı'nın hizmetlerine ilişkin açıklamada “Sağlık turizmi, hedeflenen tedavi tipine göre Medikal, İleri yaş ve Engelli, Wellness ve Termal turizmi olarak 3 başlık altında toplanmaktadır” ifadesi yer almaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2012; Sülkü, 2017; Kuzhan ve Gönen, 2024). Diğer yandan sağlık turizmi alanında araştırma yapan uzmanların “medikal turizm”, “termal ve spa-wellness turizmi” ve “yaşlı ve engelli turizmi”ni sağlık turizminin alt bileşenleri olarak öne çıkardıkları görülmektedir (Şeker ve Solak, 2019; Doğan ve Baynal Doğan, 2020; Pirhan ve Eter, 2022; Çelik ve Yıldırım, 2022).

2.5.1. Medikal Turizm (Medical Tourism)

Küreselleşme, teknolojik ilerleme, uluslararası ulaşım imkânlarının artması ve sağlık hizmetlerindeki maliyet farklılıkları, insanların sınır ötesine sağlık hizmetleri almak amacıyla seyahat etme eğilimini artırmıştır. Sağlık turizmi olarak adlandırılan bu eğilim kendi içinde çeşitli alt dallara ayrılır. “Medikal turizm” bu alt dallardan biridir ve hem teorik hem de uygulamalı olarak önemli boyutları vardır.

Şekil 2. Medikal Turizmin Kapsamına Giren Seyahat ve Hizmet Alım Gerekçeleri (Alp, 2022).

Medikal turizm, sağlık turizmi kapsamında yer alan, özellikle hastane düzeyinde tıbbi tedavi, cerrahi müdahale, diş tedavisi, kozmetik ameliyatlara gibi işlemlerin amaçlandığı türdür. Acil olmayan fakat kişilerin ya da sigorta sistemlerinin kendi ülkelerinde ya da yakın konumlarında elde edemediği sağlık hizmetleri için sınır ötesine gidilmesini içerir (Reed,2008; Crooks ve diğ., 2010; Annancenkova, 2025). Literatürde medikal turizm tanımı üzerinde tam bir uzlaşma sağlanamamış olmakla birlikte; bazı çalışmalarda sağlık turizminin bir alt bileşeni, bazılarında ise sağlık turizmi ile wellness (iyi-olma) turizmi, yaşlı-bakım turizmi gibi türlerle beraber ele alınan daha geniş bir çerçevede görülmektedir (Klimova ve Kuca 2020; Annancenkova, 2025).

Medikal turizm, “tedavi amaçlı, hastane temelli tıbbi müdahale” içeren en yoğun klinik

müdahalenin gerçekleştiği tür olarak sağlık turizminin diğer çeşitlerinden ayrılmaktadır. Diğer çeşitlerinin genellikle daha düşük riskli, daha kısa süreli veya yaşam kalitesine yönelik müdahaleleri içerdiği söylenebilir (Alp, 2022; Ananchenkova, 2025).

Medikal turizmin sağlık turizmi içindeki önemini gösteren unsurlar arasında önceliği ekonomik etki almaktadır. Nitekim medikal turizm gelirleri, sağlık sektöründe yatırım, altyapı gelişimi, teknoloji transferi sağlamaktadır. Örneğin, Gholipour ve Esfandiar'ın 2025 yılında yayınladıkları “Does medical tourism promote growth in healthcare sector?” başlıklı çalışmada, 49 ülke üzerinden yapılan panel veri analizinde, medikal turizm gelirlerinin sağlık sektörünün büyümesini olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır (Gholipour ve Esfandiar, 2025). Ayrıca bölgelerde turizm gelirleri, istihdam yaratılması, yabancı döviz girdisi gibi dışsal faydalar sağlar (Snyder ve diğerleri, 2013; Zhang ve diğerleri, 2022a). Hastaların kendi ülkelerindeki yüksek maliyet, uzun bekleme süreleri veya sınırlı uzmanlık vb. nedenler medikal turizme yönelmelerinde önemli bir motivasyon olabilmektedir (Reed 2008; Hanefeld ve diğ, 2015; Ananchenkova 2025). Gelişmekte olan ülkeler, kaliteli sağlık altyapısı ve uzman hekim hizmetleri sunarak maliyet avantajı ile uluslararası hastaları çekme potansiyeline sahip durumdadırlar (Snyder ve diğ 2013; Badrabadi ve diğ 2022; Ananchenkova 2025). Medikal turizmde kalite, teknoloji ve rekabet avantajı için ülkelerin sağlık kurumlarını akredite etmeye, uluslararası standartlara uygunluk sağlamaya, sağlık çalışanlarının eğitimi ile teknolojik donanımı artırmaya yönelik çalışmaları (Badrabadi ve diğ 2022; Ananchenkova 2025) ve hatta bilgi ve iletişim teknolojileri (örn. tele-sağlık) ile dijital pazarlama, hasta geri bildirimleri ve sağlık turizmi pazarlamasında kritik roller üstlenilmesi (Taufik ve diğerleri 2018; Ananchenkova, 2025), ülkenin hem gelişmişlik düzeyini hem de turizm gelirlerindeki artışı beraberinde getirecektir.

Medikal turizme yönelik akademik literatürde sık sık vurgulanmakta olan etkilerden birisi de uygulamalarda komplikasyon riskleri, tedavi sonrası bakımın takip edilememesi, kalite kontrol sorunları, etik sorunlar (örneğin organ nakli, üreme sağlığı, reklam vs.) şeklinde sıralanabilir (Reed 2008; Brittany ve diğerleri, 2019; Ananchenkova 2025). Ayrıca medikal turizm, ev sahibi (destination) ülkelerde sağlık personelinin kamudan özel sektöre kayışı, yerel halkın sağlık hizmetlerine erişiminde dengesizlik yaratma gibi toplumsal etkiler doğurabilmektedir (Snyder ve diğerleri, 2013; Béland ve Zarzecny, 2018).

Ülkelerin sağlık sistemlerinin kurumsal özellikleri medikal turizmin talebini ve etkilerini şekillendirmektedir. Örneğin, sağlık sigortası sisteminin ve kamu-özel sektör paylaşımının, düzenleyici kurumların rolünü gösterdiği söylenebilir (Béland ve Zarzecny,

2018). İşte bu açıdan regülasyon ve akreditasyon, hasta güvenliği, şeffaf fiyatlandırma ve kalite standartlarının denetlenmesi kritik önem taşımaktadır (Klimova ve Kuca 2020; Ananchenkova 2025). Diğer yandan medikal turizme ağırlık verilmesi yerel halkın sağlık kaynaklarına erişimini olumsuz etkileyebilir, örneğin sağlık hizmetlerinin pahalılaşması, kamu hastanelerinin yükü gibi sorunlar ortaya çıkarabilir (Snyder, 2013; Hanafeld ve diğerleri, 2014). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu durum önemlidir. Sağlık turistleri açısından ise kültür, dil, sigorta kapsamı, hukuki sorumluluk gibi hasta merkezli faktörlerin, memnuniyet ve güven algısı üzerinde önemli rol oynayacağı göz önünde bulundurulmalıdır (Boguszewicz-Kreft ve diğerleri, 2022).

Kısaca medikal turizm, sağlık turizminin önemli ve klinik açıdan en yoğun alt dalıdır. Ekonomik, erişime açık, teknik, kurumsal ve toplumsal açılardan pek çok fayda sağlayabileceği gibi beraberinde riskler ve etik sorunlar da getirebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca sağlık sistemi politikaları, düzenleyici çerçeveler, kalite ölçütleri ve veri altyapısı bu alanda kritik faktörlerdir. Gelecekte medikal turizmin sürdürülebilirliği, ev sahibi ülkelerde sağlık hizmetlerine adil erişimin korunması, kalite ve hasta güvenliğinin garanti edilmesi ve uluslararası standartlarla uyum ile mümkün olacaktır (Gedecho ve Kim, 2024).

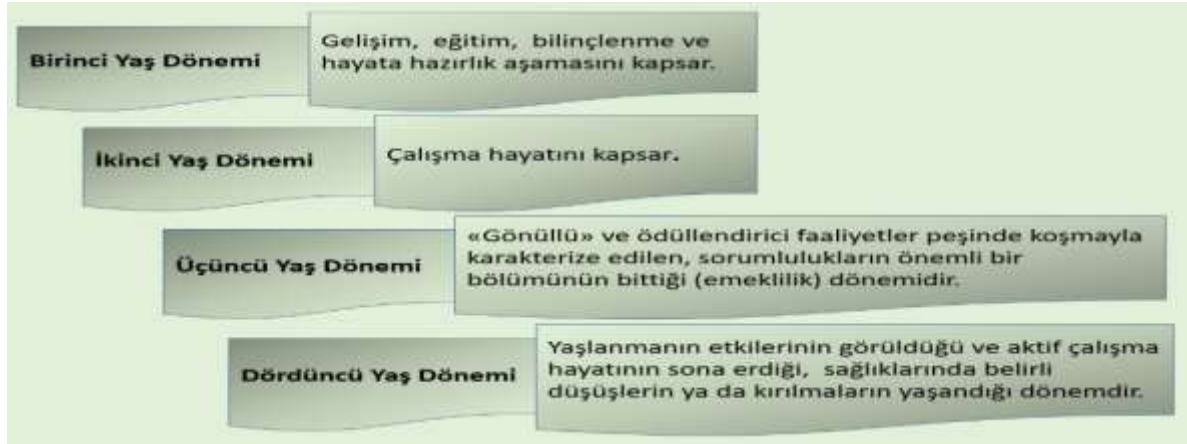
2.5.2. Üçüncü Yaş Turizm ve Engelli Turizm (Third Age Tourism and Tourism for the Disabled)

Günümüzde dünya genelinde nüfusun yaşlanması belirgin bir trenddir; yaşam süreleri uzamakta, üçüncü yaş (emeklilik sonrası, aktif yaşlanma dönemi) nüfusu büyümektedir. Bu demografik dönüşüm turizm talebini etkileyerek “üçüncü yaş turizm (senior/third-age tourism)” pazarını hem nicelik hem nitelik olarak genişletmektedir. Diğer yandan engellilik (fiziksel, bilişsel, vb.) bu pazarın tatminini ve sürdürülebilir büyümesini doğrudan etkilemektedir (Przybysz ve Stanimir, 2022; Carrera, 2025).

2.5.2.1.Üçüncü Yaş Turizmi

Laslett (1992) *A Fresh Map of Life: The Emergence of the Third Age* (Hayatın Yeni Bir Haritası Üçüncü Çağın Ortaya Çıkışı) adlı çalışmada insan yaşamında sayısal yaş

sınırlaması olmadan dört temel dönem olduğunu belirtmekte ve şöyle açıklamaktadır (Laslett, 1992).

Şekil 3. İnsan Yaşamında Sayısal Yaş Sınırlaması Olmayan Dönemler (Laslett, 1992)

Bu bağlamda “Üçüncü yaş” teriminin, geleneksel yaşam evrelerinden sonra — emeklilik sonrası— aktif, sağlıklı ve toplumsal katılımı süregelen dönemi tanımlamak için kullanıldığı söylenebilir.

Turizm açısından üçüncü yaş turistleri, fiziksel aktivite düzeyleri, sağlık durumları ve sosyal motivasyonları bakımından heterojendir; “sağlıklı yaşlanma”, öğrenme, sosyal etkileşim, deneyim arayışı ve iyi-olma (wellness) odaklı taleplerin daha yüksek olduğu ifade edilebilir (Nikitina ve Vorontsova 2015; Carrera, 2025;)

2.5.2.2.Engelli Turizmi

Mekânlar, hizmetler, bilgiler ve deneyimlerin yaş, fiziksel veya bilişsel engel farkı gözetmeksizin herkes tarafından engelli dostu kılınması çabasıdır. UNWTO ve European Network for Accessible Tourism [ENAT] gibi kuruluşlar, engelli turizmini yalnızca engelliler açısından değil; yaşlılar, aileler ve geçici engelliler gibi geniş bir kullanıcı havuzunu kapsayan bir yaklaşım olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda engelli turizm, “evrensel tasarım” ilkeleri ve çok-boyutlu erişim kriterleriyle ilişkilendirilebilir (ENAT, 2007; UNWTO, 2023).

Üçüncü yaş turizminde; motivasyonları belirleyen sağlıklı kalma, sosyal ilişki kurma, öğrenme, kültürel deneyim ve iyi-olma (wellness) gibi psiko-sosyal nedenler ön plandadır. Bazı

üçüncü yaş grupları daha uzun süreli, düşük tempolu tatilleri tercih ederken (rehabilitasyon, termal merkezler), diğerlerinin aktif kültürel/gündelik deneyimler aradıkları söylenebilir (Przybysz ve Stanimir, 2022; Camara ve diğerleri, 2024). Üstelik yaş ilerledikçe hareketlilik, duyuşal ve bilişsel fonksiyonlarda değışiklikler olabileceğı için turizm ürünleri ve altyapısı bu varyasyonları dikkate almalıdır. Ulaşım, konaklama ve mekân içi dolaşım tasarımları kritik önemdedir. (Ravensberge ve diğerleri 2022). Dijital platformlara erişim ve kullanılabilirlik (örn. rezervasyon sistemleri, bilgi portalları) üçüncü yaş kullanıcılarının deneyimini artırır veya azaltır, dolayısıyla yaşa uygun dijital tasarım önemlidir (Costa ve diğerleri, 2025).

Turizm etkinlikleri engelli turizmi açısından sosyal katılım, fiziksel aktivite ve zihinsel uyarım sağlayarak yaşam kalitesini ve öz-bildirilen sağlık (self-rated health) düzeyini olumlu etkileyebilmektedir. Literatürde tatil ve kısa süreli seyahatlerin yaşam memnuniyetini arttırdığını gösteren çalışmalar mevcuttur (Gu ve diğerleri, 2016. Hu ve diğerleri, 2023). Hatta bu durumun ileri yaşta olan bireyler üzerinde pozitif psikolojik dönüşümlere aracı olabildiğı de ifade edilmektedir (Wen, 2025b). Diğer yandan engellilere yönelik tesisler yalnızca fiziksel erişimi kolaylaştırmakla kalmaz; aynı zamanda sağlık-bakım gereksinimleri olan üçüncü yaş turistleri için post-care / rehabilitasyon gibi hizmetlerin entegrasyonunda da etkilidir. Bu yönüyle engelli turizmi, sağlık turizmi ile yakın ilişki içindedir (UNWTO, 2023).

Ekonomik veriler açısından üçüncü yaş ve engellilik odaklı turizm segmenti değerlendirildiğinde, demografik eğilimler nedeniyle büyüyen bir pazar sunduğı; bu, destinasyonların hem gelir elde etmesi hem de sosyal kapsayıcılık hedefleri için fırsat olduğı anlaşılabilir. Hollanda İstatistik Kurumu (Government of the Netherlands [CBI], 2022) tarafından hazırlanan Avrupa Pazarı raporunda yer alan; Avrupa gibi bölgelerde pazar potansiyeli analizleri, engelli turizmüne yatırımın ekonomik açıdan mantıklı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda UNWTO (2023) ve diğer uluslararası kuruluşların kılavuzları, destinasyonların engellilik stratejileri, eğitim programları ve standartlaştırılmış veri toplama gereksinimlerini vurgulamaktadırlar. Etkin politika uygulamaları; altyapı yatırımı, personel eğitimi, şeffaf bilgi sağlama (engellilik bilgisi) ve koordinasyonu içermektedir (UN Tourism, 2015; UN Tourism, 2025).

Yaşlılara yönelik engelli dijital platformları (ör. Elder Wander gibi prototip/uygulamalar), fiziksel engellilik bilgilerini bir arada sunarak turizme yönelik etkinlikler ile ilgili karar verme sürecini kolaylaştırdığı gibi destinasyonların engelli hizmetlerinin görünür olmasını sağlar (Costa ve diğerleri, 2025). Hatta turizm işletmelerinde personel eğitimi, evrensel tasarım uygulamaları ve çok-dillilik, üçüncü yaş turistlerinin

deneyimini arttıran programlardır (Luiza, 2010). Bununla birlikte turizm işletmelerinde; hizmet kalitesi, hasta-güvenliği ve sosyal entegrasyon gibi boyutlar da önemlidir (Hu ve diğ, 2023)

Engellilik Envanterinin belirlenmesi için verilerin toplanması yanı sıra evrensel tasarım uygulamalarının ulaşım, konaklama, kültürel ve sağlık mekânlarına entegrasyonunun sağlanması önemlidir (Rubio-Escuderos ve diğerleri, 2025). Diğer yandan istihdamın oluşturulması ve kamu-özel sektör iş birliğine yönelik teşvik uygulamaları etkili olabilecektir (Ravensbergen ve diğerleri, 2022; UNWTO, 2023; Rubio-Escuderos ve diğerleri, 2025; Costa ve diğerleri 2025).

Anlaşıldığı üzere; üçüncü yaş ve engelli turizmi, hem toplumsal fayda (sağlık, sosyal katılım, yaşam kalitesi) hem de ekonomik fırsatlar (büyüyen pazar, gelir) sunan bir alandır. Ancak sürdürülebilir ve adil bir gelişme için veri standardizasyonu, kapsamlı engellilik stratejileri, sağlık-turizm entegrasyonu ve etik değerlendirmeler zorunludur (Gedecho ve kim, 2024). Gelecekte bu alanda gerçekleştirilecek araştırmalar, uzun dönem sağlık çıktıları, maliyet-fayda analizleri ve yerel halk üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaşmalı, engelli aktif yaşamın turizm açısından değerlendirilmesini anlaşılır kılabilir (Hu ve diğerleri, 2023).

2.5.3. Termal ve Kaplıca Turizmi (Therapeutic Thermal Tourism)

Sağlık turizmi, bireylerin başka yerlerde sağlıkla ilişkili hizmetler almak amacıyla yaptıkları seyahatleri kapsar. Bu kapsamda, **termal ve kaplıca turizmi** (thermal / spa / balneoterapi / kaplıca-turizmi) hem tedavi hem de dinlenme / iyileşme amaçlı turizm türlerini içine alan önemli bir alt bileşendir. Zengin termal kaynaklara sahip ülkelerde bu turizm türü bölgesel kalkınma, kültürel mirasın değerlendirilmesi ve sürdürülebilir turizm stratejilerinden birisi durumundadır (GoGoTerme, 2023; Gedecho ve Kim, 2024).

Kaplıca turizmi, mineralize termal suların, şifalı sıcak su kaynaklarının; termomineral su banyosu, içme, inhalasyon, çamur banyosu gibi yöntemlerle ve çoğu zaman iklim, rehabilitasyon, diyet, egzersiz gibi destek uygulamaların eşlik ettiği kür uygulamalarıyla birlikte sağlık amaçlı kullanımını içeren turizm türüdür (Tontuş, 2020; Ahiler Kalkınma Ajansı 2021, Özbek D ve Özbek T, 2021). Türkiye’de Kaplıca /Termal Turizmi yerine zaman zaman “termal kür merkezi”, “kaplıca tedavi merkezi” gibi ifadeler de kullanılmaktadır (Denizli İl Kültür Müdürlüğü, 2017; Siner ve Torun, 2020). Termal/ kaplıca tesislerinde uygulanan teknikler suyun mineralli/jeotermal özelliklerine, suyun sıcaklığına, süresine, uygulanma

sıklığına göre değişiklik gösterir. En yaygın olanları hidroterapi, balneoterapi, peloidoterapi (şifalı çamur), iklim kürü gibi yöntemler yöntemlerdir (Ahiler Kalkınma Ajansı, 2021; Yalman 2025).

Termal/kaplıca turizminin, sağlık turizmi çeşitlerinden **tedavi-rehabilitasyon** ve **iyi-olma / wellness** türleri arasında önemli bir ara kesit oluşturduğu söylenebilir. Şöyle ki:

-Rehabilitasyon ve kür turizmi: Özellikle romatizma, kas-iskelet sistemi rahatsızlıkları, sinir sistemi problemleri gibi kronik vakalarda termal sular ve kaplıca uygulamaları iyileştirici etki sağlayabilmektedir (Büyük ve Akkuş, 2022, Sha ve diğerleri, 2022)

-Wellness / Spa entegrasyonu: Modern tesislerde sadece tıbbi tedavi değil, dinlenme, stres azaltma, spa-wellness uygulamaları ile moral ve psikolojik iyileşme de amaçlanmaktadır. Bu da turizmin dinamiklerini geliştirmekte etkili olabilmesini sağlamaktadır (Pereira ve diğerleri, 2023; Çeşmeci, 2025).

Termal/kaplıca bölgeleri, iklim koşullarından daha bağımsız olarak yılın büyük bölümünde hizmet verebilecek özellikte olabilir. Bu durum bölgelerin turizm sezonunu uzatmalarına olanak vermektedir (Adana İl Sağlık Müdürlüğü, 2020; Çeşmeci, 2025).

Ağrı, tutukluk, dolaşım bozuklukları, dermatolojik rahatsızlıklar gibi durumlarda termal suların etkisi ve hidroterapi teknikleriyle birlikte kullanımı literatürde desteklenmektedir (Sha ve diğerleri, 2022; Pereira, 2023). Psikolojik olarak stresin azaltılması, dinlenme ve iyi-olma hali, doğal yaşamla yakınlık hissi gibi refah unsurları önemlidir ve bu noktada Wellness bileşeni kritik bir yerdedir (Avderen, 2011; Çeşmeci, 2025).

Termal/kaplıca turizmi, kırsal ve küçük ilçe bölgelerine turizm geliri sağladığı ve bölgesel kalkınmayı desteklediği gibi özellikle altyapı yatırımları, istihdam yaratımı açısından da fırsatlar sunmaktadır (Chrobak, 2020; Çeşmeci, 2025). Bunun yanı sıra dört mevsim iş imkânı oluşturması tesis doluluk oranlarının yıl genelinde artması gibi avantajlar ekonomiye katkı sağlamaktadır (Chrobak ve diğerleri, 2020). Pek çok kaplıca bölgesi, tarihi, kültürel veya doğal mirasa sahip bölgelerde kurulu olması nedeniyle kültür turizmi ile entegrasyon, doğal ve jeotermal mirasın korunması gibi fırsatları da ortaya çıkarmaktadır (Chrobak ve diğerleri, 2020; Khairullayev, 2023). Günümüzde tüm sektörlerde önem verilen sürdürülebilirlik açısından da kaynakların korunması, çevresel etkilerin dikkate alınması çok önemlidir (Chrobak ve diğerleri 2020). Sürdürülebilirlik esaslarının sağlanmasının uzun vadede fayda sağlayacağı unutulmamalıdır (Bertan, 2019; Khairullayev 2023; GoGoTerme, 2023).

Kısaca termal ve kaplıca turizmi, sağlık turizmi içinde hem tedavi/rehabilitasyon hem

wellness/dinlenme boyutlarını barındıran, kültürel ve ekonomik açıdan zengin potansiyele sahip bir alt disiplindir. Termal kaynaklara sahip ülkelerin bölgesel kalkınma, istihdam, turizmin sezonsuzlaştırılması gibi avantajlar sunduğu söylenebilir.

2.5.4. Spa ve Wellness Turizm (Spa and Wellness Tourism)

Wellness turizmi, sağlık turizmi pazarındaki en hızlı büyüyen sektörlerden biridir. Terapötik wellness turizmi, çeşitli bileşenleri kapsayan oldukça esnek bir turizm biçimidir (Khairullayev, 2024). Pandemi sonrası iyileşme döneminde ve kronik hastalık yükünün artışıyla birlikte, seyahat edenlerin “iyi-olma (well-being)” arayışları ön plana çıkmıştır (GWI, 2024a). Bunun sonucu olarak wellness turizmi, genel turizmden daha hızlı büyüyen bir yapıya dönüşmüştür. Bu sektör hem bireysel sağlık çıktıları hem de destinasyonların ekonomi politikaları açısından önemlidir (ETC ve UNWTO, 2019).

Wellness turizmi: Kişinin refahını koruma veya geliştirme amaçlı seyahattir; kapsamı spa terapilerinden Bilinçli farkındalık (mindfulness-retreat) inzivası, detoks programlarına ve doğa temelli iyi-olma deneyimlerine kadar geniş bir alanı kapsar (Spencer-Jones, 2024). Bu tanım Global Wellness Institute (2024b) tarafından yaygın olarak kabul görmektedir

Spa turizmi: Spa tesislerinde (günlük spa, otel spa, turizm merkezi, spa, medikal spa vb.) sunulan hidroterapi, masaj, güzellik, detoks ve rahatlama odaklı uygulamalar etrafında şekillenen daha spesifik bir alt kategoridir. Spa hizmetleri hem “pasif” dinlenme hem de “aktif” yaşam tarzı müdahalelerini kapsayabilir (GWI, 2015; GWI, 2024c).

Khairullayev (2024), sağlık turizmi alanında yaptığı çalışmada wellness uygulamalarının gerçekleştirilme amacına göre oluşturduğu tipolojide;

- Tıbbi hizmet ve tedavi amaçlı yapıldığında Medikal Turizm,
- Sağlık ve esenlik durumunu iyileştirme amaçlı yapıldığında Wellness Turizmi,
- Termal ve mineralli suların tedavi amacıyla kullanılması halinde Termal Turizm,
- Zihinsel ve ruhsal sağlık amaçlı yapıldığında ise Spritüel / Rekreasyonel Turizm olarak ayrıştığını ifade etmektedir.

Wellness turizminin sağlık turizminin bir diğer türü olan medikal turizmden farkı

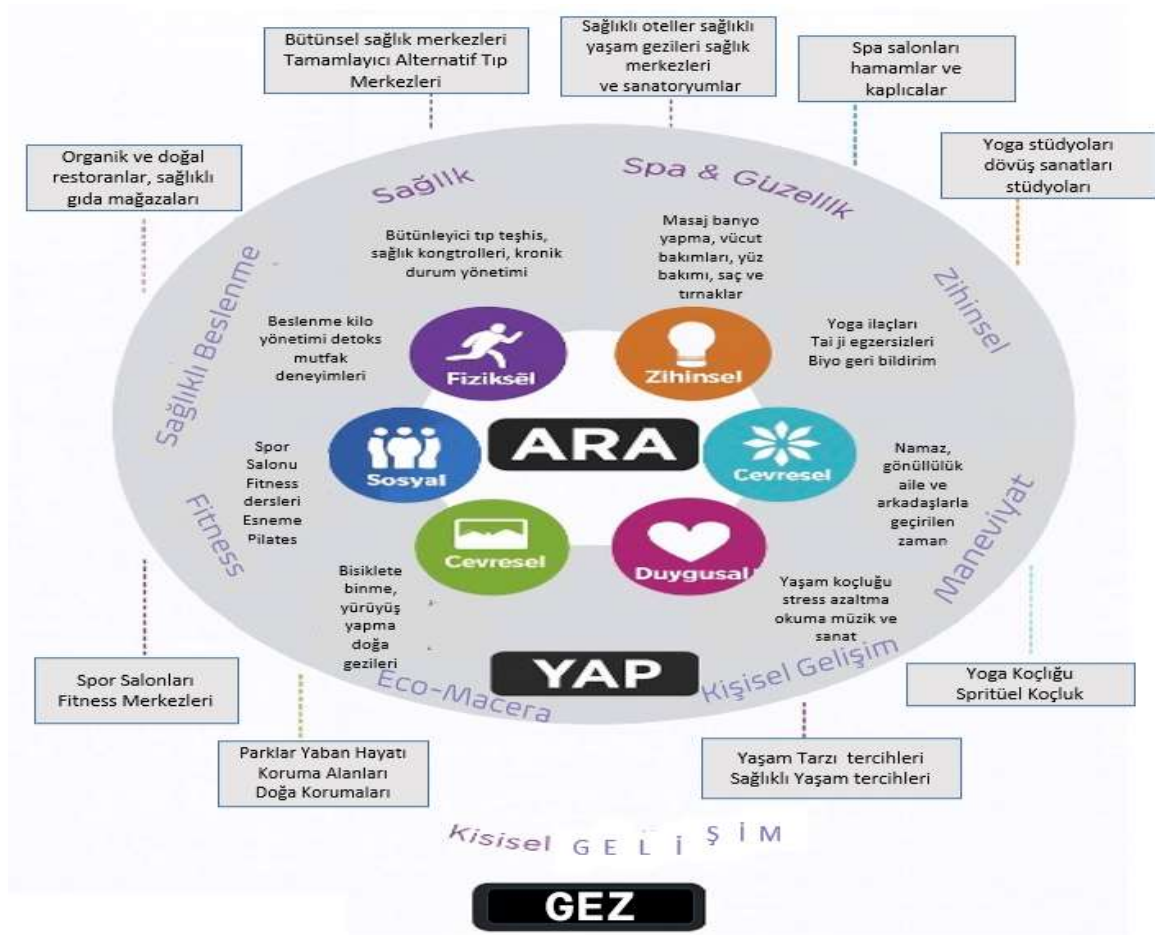
önleyici/iyi-olma odaklı olması, medikal turizmin ise iyileştirici/tedavi edici müdahaleleri içermesidir. Ancak günümüzde spa/medikal spa uygulamaları bazen medikal personel denetiminde tıbbi müdahalelerle (ör. bazı medikal spa uygulamaları) iç içe geçmektedir. Yapılan araştırmalar da bu örtüşme halini vurgulamaktadır (Dryglas ve Smith 2025).

Spa ve wellness turizmi, sağlık turizminin “iyi-olma / önleyici” ekseninde merkezi bir yer tutmaktadır. Buna karşın bazı spa tesisleri rehabilitasyon veya medikal-spa hizmetleriyle tedavi eksenine de bağlanabilir. UNWTO ve ETC’nin (2019) sınıflandırmasında sağlık turizmi tedarikinde spa-resortlar, termal/mineral tesisleri ve medikal spa’lar ayrı kategoriler olarak ele alınmaktadır. Otel/resort spa’ları, gün spa’ları (day spas), destinasyon spa’ları (uzun süreli programlar), sağlık/wellness resort’lar ve medikal spa’lar spa/wellness turizmi hizmet sunucularıdır. Her bir tipin hedef pazar, fiyatlandırma, sunulan uygulama türü ve hizmet yoğunluğu farklılık göstermektedir (GWI, 2021a).

Araştırmalar, wellness turistlerinin motivasyonlarını genel olarak beş başlıkta sınıflandırır:

- 1) Stres azaltma,
- 2) Fiziksel ve estetik iyileşme,
- 3) Ruhsal dönüşüm/arınma,
- 4) Sosyal etkileşim ve
- 5) Yaşam tarzı değişikliği arayışı.

Spa deneyimleri hem kısa vadeli rahatlama hem de uzun vadeli davranış değişiklikleri (ör. düzenli egzersiz, beslenme) için tetikleyici olabilir. Bu iddiayı destekleyen karşılaştırmalı çalışmalar bulunmaktadır (Voigt, C. ve diğerleri 2011; Pelegrin-Borondov ve diğerleri, 2020; Gillovic ve diğerleri, 2021). Literatürde yer alan çalışmalar, spa/sağlık-kür programlarının öz-bildirilen yaşam kalitesini ve bazı fizyolojik göstergeleri olumlu etkileyebildiğini göstermektedir. Ancak etki büyüklüklerinin müdahale türüne ve süresine göre değişebildiği belirtilmektedir. Bu nedenle, spesifik müdahalelere yönelik kanıtların güçlendirilmesine ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. (Szromek 2021; Liao, 2023).

Şekil 4. Wellness Turizminde Bütünsel Değerlerin Etkisi (Şeker ve Solak, 2019).

Son yıllarda wellness turizmi küresel sağlık ekonomisinde hızla büyüyen bir segment konumuna gelmiştir. Bunun wellness turistlerinin, ortalama bir uluslararası turistten daha yüksek harcama yapma eğiliminde olmalarına bağlı olduğu söylenebilir. Nitekim Global Wellness Institute verileri ve sektör raporları, wellness turizminin önemli bir gelir kaynağı olduğunu göstermektedir. Destinasyonlar için yüksek gelir, sezon genişletme ve marka farklılaşması sağlama potansiyeli bulunmaktadır (GWI, 2018; Baird-Murray, 2024).

Wellness uygulamalarının çeşitliliği ve bazı uygulamalarda tıbbi iddiaların yer alması, düzenleyici boşluklara ve tüketici güvenliği risklerine yol açabilir. Medikal spa ve ileri konsültasyon gerektiren uygulamalarda profesyonel tıbbi denetim, şeffaf bilgi-etiketi ve lisanslama önemlidir. Ayrıca aşırı iddialı veya bilimsel temeli zayıf uygulamalara karşı tüketici koruması ilkesel olarak benimsenmeli ve uygulanmalıdır (Kamath, 2023; Dryglas ve Smith, 2025). Wellness destinasyonlarındaki hızlı büyüme altyapı baskısı, su/enerji kaynakları kullanımı ve yerel topluluklarla ilişkiler bakımından riskler barındırmaktadır. Etkili

sürdürülebilir yönetim planları, yerel katılım ve çevresel izleme mekanizmaları olmadan sosyal ve çevresel maliyetleri arttırılabileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Gedecho ve Kim, 2024). Literatürde hem ekonomik yarar hem de olası çevresel/sosyal dışsallıkların işlendiği söylenebilir (Szromek, 2021; Vasquez ve diğerleri 2025).

Kısaca Spa ve wellness turizmi, sağlık turizminin önleyici/iyi-olma ekseninde merkezi bir rol oynamakta ve destinasyonlara ekonomik fırsatlar sunmaktadır. Ancak Spa ve Wellness turizminde büyümenin sürdürülebilir, güvenli ve etik olması düzenleyici çerçevelerin olması (Liao ve diğerleri, 2023) ve lisanslama işlemlerinin yapılması gerekmektedir. Klinik etkinlikler için kanıta dayalı uygulama protokolleri oluşturulabilir Ayrıca çevresel sürdürülebilirlik planlarının oluşturulması ve yerel topluluk katılımının sağlanması önemlidir (GWI, 2017; Szromek, 2021; Dryglas ve Smith, 2025).

2.6. Mental (Ruh) Sağlık

Kökeni Latineden gelmekte olan mental kelimesi, *mentis* (zihin, akıl) sözcüğünden gelir (TDK). Bu bağlamda mental sağlık terimi zihin sağlığı, akıl sağlığı olarak da ifade edilebilir. Dünya Sağlık Örgütü mental sağlığı, bireyin stres ile başa çıkmasını, kendi yeteneklerini gerçekleştirmesini, iyi öğrenmesini ve çalışmasını, topluma katkıda bulunmasını sağlayan mental iyilik hâli olarak tanımlamaktadır (WHO, 2022). Bu tanım, mental sağlığın yalnızca “hastalık yokluğu” değil, pozitif işlevsellik, dayanıklılık ve toplumsal katkı kapasitesi bağlamında da ele alındığını göstermektedir (Pedrelli ve diğerleri, 2014; Galderisi ve diğerleri, 2015). Bununla birlikte, Galderisi “well-being” ya da “iyilik hali” vurgusunu eleştirip zor yaşam koşullarında “iyi hissetme” ile “sağlıklı olma” arasındaki ayrımın bulanıklaşabileceğini ileri sürmüştür (Galderisi, 2024; Guatam ve diğerleri, 2024). Ayrıca mental sağlık “dinamik iç denge hâli (internal equilibrium)” olarak ifade edilerek, bireyin değişken koşullara uyum sağlama, duygularını düzenleme kapasitesiyle mental sağlığını sürdürebileceği belirtilmektedir (Pedrelli ve diğerleri, 2014; Galderisi ve diğerleri 2015).

Dünya Sağlık Örgütü, 2022 yılında yüzyılın başından itibaren ruh sağlığına ilişkin en kapsamlı incelemesini yayımlamış ve ruh sağlığını “büyüyen bir kriz” olarak tanımlamıştır. Raporda, dünya nüfusunun yaklaşık %12,5’ine karşılık gelen bir milyar kişinin ruhsal bir bozukluk ile yaşadığı; intiharın tüm ölümlerin %1’inden fazlasından sorumlu olduğu ve ruhsal bozuklukların engellilikle geçirilen her altı yıldan birini oluşturduğu belirtilmiştir. Bu nedenle

raporda, mevcut durumun etkisiz kaldığını vurgulayarak ruh sağlığı alanında acil bir dönüşüm çağrısı yapılmıştır (WHO, 2022a). Ayrıca COVID-19 pandemisinin hızlı küresel yayılımı ve milyonlarca insanın yaşamı, ekonomi, sağlık hizmetleri, eğitim ve çevre üzerindeki derin etkileri, insanların ruh sağlığını önemli ölçüde etkilemiştir. Pandeminin ilk yılında depresyon ve anksiyete yaygınlığında dünya genelinde %25 artış gözlenmiş olup özellikle karantina dönemindeki sosyal izolasyon nedeniyle psikiyatrik belirtilerde kötüleşme bildirilmiştir. Pandemi sonrasında dünya nüfusunun yaklaşık %10'u kalıcı psikolojik sıkıntı yaşamıştır ve kadınlar, gençler, önceden ruhsal ya da fiziksel sorunu olanlar ve azınlık grupları en kırılgan gruplar arasında yer almaktadır (Hammoudi Halat, 2023). Kısaca mental sağlık kavramı, kavramsal kesinliği zorlayan bir alan olup, farklı disiplinlerin (psikoloji, sosyoloji, halk sağlığı) katkılarıyla zaman içinde evrilmekte ve çeşitlenmektedir.

DSÖ (2022), mental sağlığın sınıflandırılmasında dikkate alınması gereken iki boyutu olduğunu vurgulamakta ve bunların:

1. Mental açıdan iyi olma düzeyi; *Pozitif yönü*
2. Psikolojik semptomlar, *Negatif yönü* ifade ettiği belirtilmektedir..

Günümüzde uzmanlar mental iyi oluş halini üç alt boyutta ele almaktadır (Galderisi ve diğerleri 2015; Guatam ve diğerleri, 2024):

Şekil 5. Mental İyi Oluş Halinin Boyutları (WHO, 2022a).

Mental iyi oluş halinin bu üç boyutu, “Zihinsel sağlığın sürekliliği” modellerinde sıkça kullanılmaktadır. Psikolojik semptomların ise duygusal, bilişsel, davranışsal ve fizyolojik yansımaları olur, depresif ya da anksiyöz belirtiler örnek verilebilir (WHO, 2022a). Kişinin

biyolojik (genetik, nörolojik), psikolojik (kişilik, stres yönetimi) ve sosyokültürel (çevre, ekonomi, sosyal destek) faktörleri arasındaki etkileşimi aynı zamanda bu bileşenleri şekillendirir (Guatam ve diğerleri, 2024; Hammaoudi ve diğerleri, 2023). Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Ruh Sağlığı Raporu'nda eksik hizmet erişimini, sistemlerin zayıflığı, stigma ve kaynak eksikliği risklerini artıran toplumsal ve yapısal faktörler olarak vurgular. Ayrıca, raporda sistemlerin güçlendirilmesinin yanı sıra toplum düzeyinde müdahalelerin ve kapsayıcı hizmet modellerinin önemi vurgulanmaktadır (WHO, 2022a). Ayrıca eğitim kurumlarında stigma düşürmeye yönelik programlar, ruh sağlığı eğitimi ve destek yapılarına yer verilmesinin bu alanda etkili olduğu ifade edilmektedir (Hecht, 2022; Shim ve diğerleri 2022).

Araştırmacılar, zihinsel sağlığın yalnızca psikolojik rahatsızlıkların yokluğu değil, aynı zamanda bir iyi olma halinin varlığı anlamına geldiği konusunda hemfikirdirler (Winefield ve diğerleri, 2012). Ancak bu vurgu, zihinsel sağlık ile iyi olma hali arasındaki sınırların bulanıklaşmasına ve olası yanlış anlamalara yol açmıştır. Galderisi ve arkadaşları, iyi olma halinin her zaman zihinsel sağlığın göstergesi olmadığını öne sürmüştür. Benzer şekilde, zihinsel olarak sağlıklı bireyler de zaman zaman mutsuzluk yaşayabilir (Galderisi ve diğerleri, 2015).

Pozitif psikoloji, bireylerin ruh sağlığını korumak ve geliştirmek için olumlu duygularını artırmaya ve yaşam memnuniyetlerini yükseltmeye yönelik yöntemler geliştirmektedir (Wen ve diğerleri, 2022). Nitekim iyi oluş kavramı, bireyin öznel mutluluğunu ifade eder ve olumlu duygulanım ile yaşam doyumu gibi faktörlere dayanır (Hecht ve diğerleri, 2022). Bu çerçevede, bireyin güçlü yönlerini belirleyerek destekleyen yaklaşımlar, ruh sağlığının korunmasında önemli bir rol oynamaktadır (Öztürk, 2016). Büyük dijital dil modelleri, mental sağlık alanında tanı, tedavi ve hasta etkileşimi açısından olumlu etki oluşturduğu gibi, çok modlu makine öğrenmesi (metin, ses, görüntü verilerini birleştiren) yaklaşımları mental sağlık risklerini tahmin etmede potansiyel sunmaktadır. Bunun yanı sıra etkileşimli teknolojiler (robotlar, konuşma arayüzleri, oyunlar) terapötik destek ve izlem süreçleri için kullanılmaya başlanmıştır (Yining ve diğerleri, 2024).

Mental sağlık, pozitif kapasitelere, esnekliğe ve yaşamla baş etme süreçlerine (Wen ve diğerleri, 2022) odaklanırken; “ruhsal hastalık / bozukluk (mental illness / disorder) daha çok tanısal kriterlerle belirlenmektedir. Bu tanısal kriterler; duygu, düşünce, davranış düzeyinde klinik olarak işlevselliği bozacak olan bozulmalar olarak sıralanabilecek spektrum üzerindeki durumlar olarak ifade edilebilir (American Psychiatric Association [APA], 2025).

Ruh sağlığı, genel sağlığın ayrılmaz bir parçasıdır ve yalnızca ruhsal hastalıkların bulunmamasıyla sınırlı değildir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, bireyin kendi potansiyelini fark edebilmesi, stresle etkili bir şekilde başa çıkabilmesi, verimli çalışabilmesi ve topluma katkıda bulunabilmesi ruh sağlığının önemli göstergelerindendir. Aynı zamanda ruh sağlığı; fiziksel durum, sosyal ilişkiler ve çevresel etmenlerle doğrudan bağlantılıdır (Akgöl, 2024).

2.7. Rehabilitasyon

Rehabilitasyon, bir bireyin hastalık, travma veya engellilik sonrası optimal fiziksel, zihinsel, sosyal, mesleki ve duygusal işlevselliğe ulaşmasını sağlayan çok disiplini içinde barındıran bir sağlık hizmetidir (Guccione, 2007). Dünya Sağlık Örgütü ise “Bireyin günlük yaşamını sürdürebilmesi için fonksiyonel yeteneklerini en üst düzeye çıkarma süreci” şeklinde tanımlamıştır (WHO, 2011). Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında sakatlanan askerlerin tekrar topluma kazandırılmasına duyulan ihtiyaç, rehabilitasyon uygulamalarının gelişimini hızlandırmıştır. Yirminci yüzyılda ise rehabilitasyon biyopsikososyal model ile, sadece fiziksel işlevin geri kazanımı değil, sosyal katılımı ve yaşam kalitesini artıran süreç olarak anlamlandırılmaya başlanmıştır (Wade ve Jung, 2000). Çok disiplinli ve birey merkezli bir yaklaşım olarak ifade edilen rehabilitasyon sadece tıbbi değil, sosyal, psikolojik ve mesleki boyutları da kapsamaktadır (Frontera ve DeLisa, 2019) ve araştırmacılar bu boyutların her birini ayrı kapsamda incelemişlerdir (Anthony ve diğerleri 2002; Rubin ve Roessler, 2007; Bekiroğlu ve Yılmaz, 2021).

- a) Tıbbi Rehabilitasyon ile fiziksel fonksiyonların geri kazanılması hedeflenir (örn. ortopedik, nörolojik rehabilitasyon).
- b) Psikososyal rehabilitasyonun hedefi zihinsel hastalık ya da travma sonrası bireyin topluma uyumudur.
- c) Engellilik kapsamında rehabilitasyon da mesleki açıdan engelli bireylerin iş gücüne katılımını ve istihdamını destekler.
- d) Sosyal Rehabilitasyon ile bireyin toplumsal rollerine (aile, arkadaşlık, topluluk üyeliği) yeniden uyum sağlaması hedeflenir.

Multidisipliner bir süreç olan rehabilitasyonun bu bağlamda, mental sağlık ve turizmi

açısından etkili bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Sağlık turizmi açısından rehabilitasyon, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kaynak yetersizliği ve engelli bireyler açısından, sosyal çevreye katılımında toplumda damgalanma şeklinde kültürel engel ya da baskı unsuru oluşturarak kısıtlılık yaratsa da ülke genelinde hatta kırsal bölgelerde yeterli uzman ya da tesis yapılması rehabilitasyon uygulamalarının ivmesini yükseltebilir (Anthony ve diğerleri, 2002; Shakespeare ve diğerleri, 2018).

2.8. Rekreasyon

Latince “re creatio” kökünden gelen bu terim “yeniden yaratma”, “diriltme” anlamlarını içermektedir (Ibhafidon ve diğerleri, 2022). Rekreasyon, bireylerin boş zamanlarında gönüllü olarak katıldıkları, fiziksel, zihinsel veya sosyal açıdan yenilenmeye yönelik aktiviteler olarak tanımlanmaktadır (Wise, 2019). Araştırmalar, aktif yaşam bağlamında rekreasyonun sosyal, ulaşım ve çevre politikaları ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Henderson, 2024).

Açık alan rekreasyonu, hem fiziksel etkinlik hem de sosyal öğrenme bağlamı sunarak bireyin gelişimine katkı sağlamaktadır (Wise, 2019). Turizm bağlamında ise rekreasyon, turistlerin destinasyonda gerçekleştirdiği aktivitelerin tümünü kapsamaktadır. Bu aktivitelerin doğada yürüyüşten kültürel etkinliklere, spor etkinliklerinden yerel deneyimlere kadar geniş bir yelpazeyi içerdiği söylenebilir (Calvén ve diğerleri, 2025). Örneğin, doğa temelli rekreasyon ve turizm kesişiminde yürüyüş, kamp, doğaya erişim ve sosyal yemek gibi unsurlar öne çıkmaktadır (Barakazi, 2023). Rekreasyonel faaliyetlerin turizm açısından öneminden birisi, pandemi döneminde açık mekânlarda gerçekleştirilen aktivitelerin artışı ile daha da belirginleşmiştir; açık doğa ortamları, sosyal mesafe bakımından tercih edilir hale gelmiştir (Calvén ve diğerleri, 2025). Bu tür aktiviteler yalnızca bireysel sağlığı değil, bölgesel ekonomik canlılığı ve kırsal turizm alternatiflerini de desteklemektedir.

Turizmin sürdürülebilirlik boyutu ile rekreasyonel faaliyetlerin kesişimi önemli bir araştırma alanıdır. Çünkü doğal alanlarda gerçekleştirilen rekreasyon, eğer doğru yönetilmezse çevresel yük oluşturabilir ve ekosistem sağlığı açısından risk teşkil edebilir (Barakazi, 2023). Rekreasyonun, sadece boş zaman faaliyetlerinden ibaret olmayıp, bireysel iyilik hali ile kişisel faydaları yanı sıra sosyal ilişkilerin kurulmasına, topluluk bilincinin gelişmesine ve çevresel planlamanın bir parçası haline gelmesine katkı sağladığı ifade edilmektedir (Lee ve Jan, 2022; Genç, Yılmaz ve Taştan, 2023).

2.9. Holistik Uygulamalar

Yunanca *holos* (bütün) kelimesinden türemiş olan holistik kavramı ilk kez Jan Christiaan Smuts tarafından 1926'da yayımlanan *Holism and Evolution* adlı eserinde kullanılmıştır. Freeman'ın (2005) aktardığına göre; Smuts, holizmi bir sistemin ya da olayın yalnızca parçalarının toplamı olarak değil, bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği şeklinde açıklamaktadır. Bu anlayış, indirgemeciliğin (redüksiyonizm) karşıtıdır; indirgemecilik bir sistemi, parçalarına ayırarak anlamaya çalışılmasıdır (O'Connor ve Wong, 2015). Holistik yaklaşım, karmaşık sistemleri ve çok boyutlu gerçeklikleri anlamada etkili bir çerçeve sunar ve disiplinler arası iş birliği açısından (sağlık bilimleri, psikoloji, eğitim, ekoloji) önemli bir konumdadır.

a) Sağlık Bilimleri: Holistik tıp, bireyin fiziksel, psikolojik, sosyal ve çevresel faktörlerinin bütüncü bir şekilde birlikte değerlendirilmesini esas alır. Modern biyopsikososyal model, bu yaklaşımı benimser (Sezer Korucu ve diğerleri 2021).

b) Psikoloji: Gestalt psikolojisi, algı ve davranışların sadece bireysel bileşenlerin toplamı olmadığını, bütünün farklı bir anlam taşıdığını öne sürer (Mestechkin, 2021).

c) Eğitim: Holistik eğitim, bireyin bilişsel, duygusal, sosyal ve ahlaki gelişimini bir bütün olarak ele alır. Bu yaklaşımda, öğrenme yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda karakter ve değer gelişimi anlamına gelir (Miller, 2019; Bedir, 2024).

d) Ekoloji: Ekosistemlerin ve çevrenin bütüncül olarak ele alınması, parçaların ilişkilerinin ve karşılıklı etkileşimlerinin anlaşılmasını ile mümkün olabilmektedir (Ağbuğa, 2016).

Mental sağlık turizmi holistik yaklaşımla değerlendirildiğinde; sağlığın yalnızca bedensel sağlıkla sınırlı kalmayan, bireyin zihinsel, duygusal, sosyal ve ruhsal boyutlarını da kapsayan iyileşme süreçlerini çevresel, kültürel ve yaşam tarzı faktörleriyle birlikte ele alan bir yaklaşım olarak görünür. Dünya Sağlık Örgütü'nün raporunda da belirtildiği üzere, "sağlık, yalnızca hastalıkların yokluğu değil, çok boyutlu bir "iyi oluş" (well-being) halidir" (WHO, 2011). Mental sağlık turizmi ise, bireylerin ruhsal sağlıklarını desteklemek amacıyla başka bir coğrafi bölgeye seyahat etmeleridir. Psikolojik destek, farkındalık temelli programlar, doğa terapisi, meditasyon, yoga, sanat terapisi ve benzeri uygulamaların gerçekleştirildiği sağlık turizminin alt kategorisidir (Smith ve Kelly, 2006).

Holistik yaklaşım, mental sağlık turizmii yalnızca semptomları hafifletmeye yönelik bir müdahale olarak değil; bireyin yaşam tarzı, içsel dengesi ve çevresel koşullarıyla birlikte değerlendirilen çok yönlü bir iyileşme süreci olarak ele almaktadır (Smith ve Puczkó, 2014). Bu doğrultuda öne çıkan boyutlar;

Zihinsel ve Duygusal Denge: Meditasyon, mindfulness, nefes terapileri vb. ile anksiyete, stres ve depresyon gibi bozukluklarla baş etmesini sağlar. Bireyin öz-farkındalığını geliştirdiğini savunur (Kabat-Zinn, 2003).

Spiritüel Bütünlük: Yoga, doğa temelli inziva kampları, şamanik terapiler ve bilinç farkındalığı çalışmaları ile bireyin varoluşsal sorgulamalarına da yanıt aranır.

Çevresel ve Sosyal Etkileşim: Doğa ile temas (ekoterapi), sakin, kalabalıktan uzak yerleşimlerde geçirilen zaman ve topluluk temelli etkinlikler (grup terapileri, ortak ritüeller), bireyin sosyal bağlarını güçlendirerek izolasyonu azaltır (Ağbuğa, 2016).

Yaşam Tarzı Dönüşümü: Holistik mental sağlık turizmi, bireyin beslenme alışkanlıklarını, uyku düzenini, fiziksel aktivite düzeyini ve genel yaşam pratiklerini dönüştürmeyi amaçlar. Sürdürülebilir davranış değişikliği oluşturmayı hedefler (Tanrıkulu, 2020).

Sonuç olarak, Holistik perspektiften ele alındığında, mental sağlık turizmi bireyin ruhsal, zihinsel ve bedensel dengesini yeniden kurmasını hedefleyen çok boyutlu bir iyileşme deneyimidir. Bu yaklaşım, yalnızca tedaviye değil, koruyucu sağlık anlayışına ve bireyin öznel yaşam kalitesine de odaklanır.

2.10. Mental Sağlık Turizmi

Gunn (2013) ve Chen (2013) seyahat ve hizmet alımının, rehabilitasyon ve mental sağlık amaçlı olduğunu ilk kez dile getiren ve wellness turizmine ilişkin görüş ve değerlendirmelerini sağlık turizmini, üç alt başlığa ayırarak yapan araştırmacılarıdır. Hanlon ve arkadaşları (2013) da wellness ve yaşam memnuniyetini iyi olma durumu ile ilişkilendirmişlerdir. Pereira ve arkadaşları ise zihinsel sağlığın wellness turizminin bir parçası olarak ele alınması gerektiğini vurgulamışlardır (Chen, 2013; Gunn, 2013; Hanlon ve diğerleri, 2013; Pereira ve diğerleri, 2022). Khairullayev (2024) ise amacına göre yapılan wellness türleri başlığı altında yer verdiği spiritüel /rekreasyonel turizmin zihinsel ve ruhsal iyilik hâlini

desteklemeye yönelik yapıldığını ifade etmektedir. Hatta psikolojik destek ve danışmanlık yöntemlerinin tedavi yöntemine göre başlığı altında hidroterapide kullanıldığını belirtmiştir (Khairullayev, 2024).

Mental sağlık turizmi, “bireylerin psikolojik sağlıklarını korumak, ruhsal bozukluklarını tedavi ettirmek veya yaşam doyumlarını artırmak amacıyla sınır ötesi ya da iç turizm hareketliliğine katılmaları” şeklinde açıklanmaktadır (Zhong ve diğerleri, 2023). Klinik temelli tedaviler (örneğin bağımlılık rehabilitasyonu, travma terapisi) tamamlayıcı ve önleyici programlar (örneğin mindfulness kampları, stres yönetimi, doğa terapisi) bu kapsamdadır (Cohen ve diğerleri, 2017b). Mental sağlık turizmi, sağlık turizminin bir alt kolu olarak, medikal turizm ile wellness turizmi arasında “melez” bir pozisyonda bulunmaktadır. Medikal turizmde cerrahi veya fiziksel tedaviler ön plandayken; wellness turizminde daha çok yaşam tarzı ve gevşeme programları öne çıkmaktadır. Mental sağlık turizmi ise, bu iki alanın birleşiminden doğan ve ruhsal sağlık odaklı hizmetlerin bütüncül olarak sunulduğu bir turizm biçimidir (Dinçer ve diğ, 2020; Buckley, 2023).

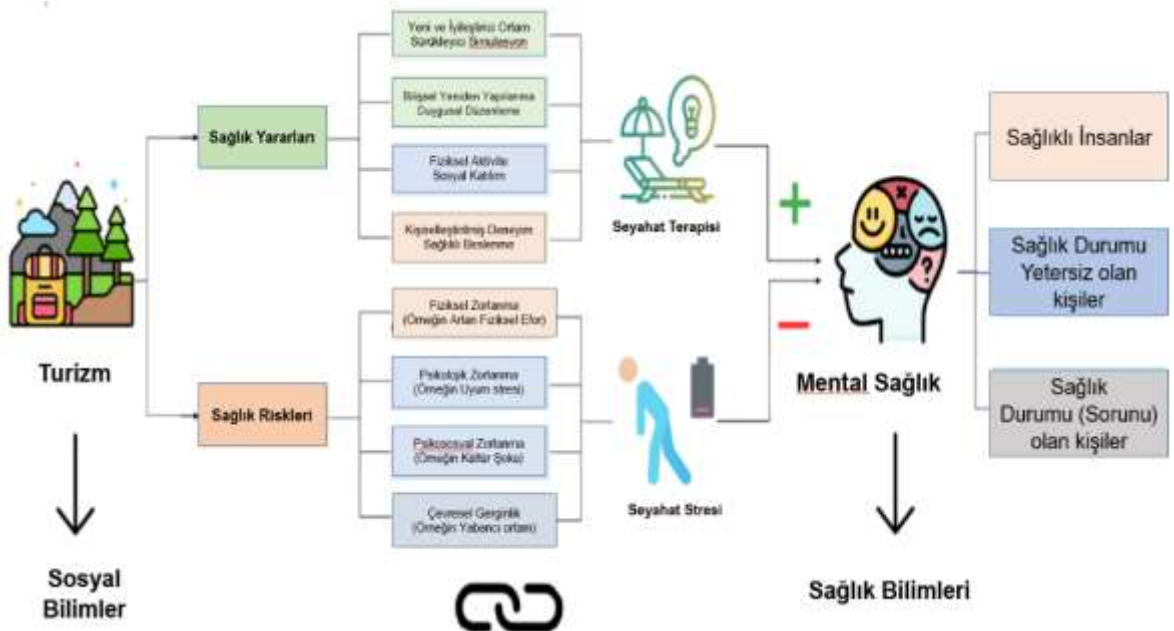

Şekil 6. Mental Sağlık Turizminin Sağlık Turizmi İçindeki Yeri (Buckley, 2023).

Tarih boyunca insanların ruhsal ve psikolojik hastalıklarını iyileştirmek için doğa ile iç içe oldukları ve belirli ritüeller kullandıkları eski yazıtlarda ifade edilmektedir. Hatta kurdukları hasta bakım merkezleri ile mental sağlık turizmiin temellerinin antik çağlarda atıldığı söylenebilir (Telci Dereli, 2024). Asklepios tapınaklarında, hastaların dini ritüellerle, meditasyonla ve doğal tedavi yöntemleriyle ruhsal hastalıkları tedavi etme çabaları Antik Yunan'daki mental açıdan sağlıklı olma yönelimlerinin nasıl olduğunu açıklayabilir niteliktedir. Roma İmparatorluğu döneminde termal sular ve kaplıcaların, insanlar için hem fiziksel rahatlama hem de zihinsel gevşeme sağlamak amacıyla kullanılan bir alan olduğu belirtilmektedir (Tontuş, 2017). Orta Çağ'da ise dini ve mistik şekilde açıklanan zihinsel bozuklukların tedavileri için manastırlarda çeşitli ritüeller uygulanmıştır. Rönesans dönemi ile zihinsel tedaviye ihtiyaç duyan hastalara insancıl yaklaşımlar uygulanmaya başlamıştır (Buckley, 2023).

Zihinsel veya sinirsel rahatsızlıkları bulunan bireylerin seyahat ederek tedavi görme süreci, 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'daki kaplıca ve sanatoryum kültürüyle başlamıştır. Doğayla temas, sakin ortamlar ve termal suyun iyileştirici etkileri, zihinsel huzur için temel araçlar olarak görülmüştür (Liao ve diğerleri, 2023). Bu bağlamda mental sağlık sorunları ve stresin önem verilmesi gereken sağlık sorunları kapsamında kabul edilmesinin 19. yüzyılda, sanayileşme ve şehirleşme ile birlikte olduğu söylenebilir (Buckley, 2023). Yirminci yüzyılın sonlarında tıbbi teknolojilerin gelişmesiyle birlikte “medikal turizm” küresel ölçekte ivme kazanmış olsa da mental sağlık hizmetleri bu süreçte geri planda kalmıştır. Psikiyatrik tedavilerin uzun süreli olması ve ülkeler arası yasal düzenlemelerin karmaşık yapısı belirleyici olmaktadır (Zhong ve diğerleri, 2023).

2010 yılından itibaren wellness endüstrisinin büyümesiyle birlikte, ruhsal iyi olma hâlini geliştirmeye yönelik doğa terapisi, orman banyosu (forest therapy), mindfulness ve yoga kampları gibi programlar popülerleşmiştir (Buckley, 2019; Buckley ve Westaway, 2020). Bu dönem, mental sağlık turizmin klinik sınırların ötesine geçerek holistik bir yaklaşıma evrildiği aşama olarak ifade edilebilir. COVID-19 pandemisi ile, bireylerin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkiler ve izolasyonun getirdiği psikolojik baskı, mental sağlık turizmi hızla büyüyen bir alan hâline getirmiştir (Felkai ve diğerleri, 2020; Fıkry, 2024).

Şekil 7. Mental Sağlık Turizmi Süreci (Hu ve diğerleri, 2025).

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2022 raporunda, dünya nüfusunun %13'ünün zihinsel bozukluklarla yaşadığı ve bunun bir milyardan fazla kişiyi etkilediği belirtilmektedir (WHO, 2022a). Bu bulgu, mental sağlık turizminin neden hızla büyüyen bir potansiyele sahip olduğunu açık biçimde göstermektedir. (Chen ve Li, 2018; Hu ve diğerleri, 2024). Diğer deyişle mental sağlık turizm sağlığın sadece fiziksel bir durum değil, zihinsel ve ruhsal bir bütün olarak değerlendirildiği ve her geçen gün ilginin arttığı büyüyen bir potansiyele sahiptir. Sonuç olarak “fiziksel ve zihinsel açıdan iyi olmanın daha açık ifadeyle mental sağlığın öneminin giderek daha fazla kabul gördüğü ve çeşitli toplumsal sorunlarla bu durumun karakterize edildiği günümüzde, çok sayıda birey sıradan yaşamın zorluklarını bir kenara bırakarak yeni içgörüler edinmek, taze duygular deneyimlemek ve içsel/psikolojik dünyalarını yenilemek amacıyla seyahatlere çıkmaktadır (Gharaptyan, 2024).

Birleşmiş Milletler, (UN, 2015) 2015 yılında 17 maddeden oluşan Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini (SKH) içeren 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'ni önermiştir. Bu hedefler arasında yer alan Hedef 3 “Sağlık ve Kaliteli Yaşam”, “her yaşta herkes için sağlıklı yaşamı güvence altına almak ve iyi olma halini teşvik etmek” amacını taşımaktadır (Birleşmiş Milletler, 2017). Turizm, dünya genelinde sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eden kritik bir güçtür (Buhalis ve diğerleri, 2023) ve birçok açıdan hem turistlerin hem yerel halkın hem de çalışanların iyi olma / sağlıklı olma haline katkıda bulunabilmektedir (Singh ve diğerleri, 2022). Araştırmacılar ve uzmanlar, turizm ve mental sağlık konusunu genellikle turist perspektifinden ele almış olup, destinasyon seçimi ve pazarlama bağlamında zihinsel sağlık çerçevesi kullanarak kavramsal incelemelerde bulunmuşlardır (Cooper ve Buckley, 2022; Buckley, 2023). Kimi araştırmacılar ise, turistlerin, yerel halkın ve destinasyonların iyi olma durumu ile ilgili araştırmalar yapmışlardır (Hartwell ve diğerleri 2018).

Turizm ve mental sağlık arasındaki ilişki, sadece “wellness / rahatlama” ekseninden değil, aynı zamanda klinik iyileştirme, rehabilitasyon, psikoterapi ve doğa terapileri süreçleriyle de kesişmektedir. Bu bağlamda kullanıcıların zihinsel sağlık durumlarının iyileştirici bir “doz-süre-tepki” (dosis-duration-response) yaklaşımıyla incelenebilmesi mümkün olabilmektedir (Buckley, 2023). Ayrıca doğa temelli turizm uygulamalarının (orman terapisi, doğa yürüyüşleri, yeşil alan erişimi) mental sağlık üzerinde pozitif etkiler gösterebileceği yönünde bulgular mevcuttur (Buckley ve diğerleri, 2022). Özellikle dijital terapilerle entegre edilen doğa temelli programlar, pandemiden sonraki dönemde önemli bir alternatif bakım biçimi olarak kabul görüp yaygınlaşmıştır (WHO, 2022a; Buckley, 2023). Günümüzde mental sağlık turizminin hem klinik tedavi hem de holistik iyilik anlayışını bütünleştiren hibrit bir yapıya

dönüştüğü görülmektedir (Smith ve Puczkó, 2014; Gharaptyan, 2024).

2.10.1 Mental Sağlık Turizminin Belirleyici Unsurları

Mental turizme yönelik araştırmalarda, mental turizmin de tıpkı sağlık turizminde olduğu gibi hem talep yönü (turistler) hem de arz yönü (yerel halk ve turizm çalışanları) açısından belirli unsurlar taşıdığı (Chen ve diğerleri, 2024; Garzon Vasquez ve diğerleri, 2025) ifade edilmektedir.

Tablo 1. Mental Sağlık Turizminin Arz ve Talep Unsurları (Chen ve Diğerleri, 2024; Garzón Vásquez ve diğerleri, 2025)

1) Talep Tarafı Unsurlar	a) Ruh sağlığı farkındalığının artması: Tophumlarda psikolojik sorunlara dair farkındalık ve destigmatizasyon süreçleri, mental sağlık hizmetlerine olan talebi artırmıştır
	b) Yaşam stresi ve şehirleşme: Küresel düzeyde artan stres, iş baskısı ve şehir yaşamının yoğunluğu, bireyleri doğa temelli kaçışlara yönlendirmektedir. Bu eğilim, özellikle mindfulness ve sessizlik kamplarına olan ilgiyi beslemektedir (Buckley, 2022).
	c) Dijitalleşme ve bilgiye erişim: İnternet ve sosyal medya, ruh sağlığı destinasyonlarının tanıtımını kolaylaştırmış, çevrim içi yorumlar ve hasta deneyimleri destinasyon tercihlerini etkilemiştir (Zhong ve diğ., 2023).
2) Arz Tarafı Unsurlar	a) Uzman personel ve altyapı: Nitelikli psikiyatrist, psikolog ve terapist sayısı, mental sağlık turizminin sürdürülebilirliği açısından belirleyici bir faktördür. Türkiye gibi ülkeler, klinik altyapı ve termal tesis çeşitliliği bakımından potansiyel taşımaktadır (Dinçer ve diğ. 2020).
	b) Yasal düzenleme ve etik standartlar: Ruh sağlığı hizmetlerinin sınır ötesi sunumu, gizlilik, lisans ve denetim konularında uluslararası standartların geliştirilmesini gerektirir (Collins, 2022).
	c) Doğa temelli mekân avantajı: Orman, deniz, göl ve dağ gibi doğal alanların terapötik etkisi kanıtlanmış olup, bu alanlarda konumlanan tesisler daha yüksek psikolojik iyileşme oranları bildirmektedir (Buckley, 2020; Liao ve diğ., 2023).

Mental sağlık turizminin gelişiminde etkili olan diğer unsurlar ise sosyo-ekonomik ve kültürel olmak üzere iki kategoriden oluşmaktadır;

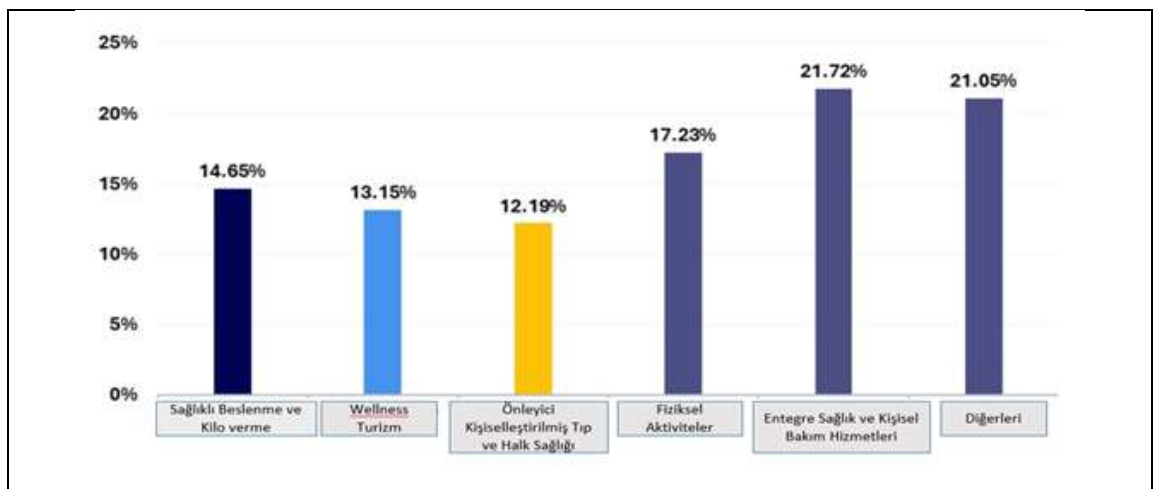
Sosyoekonomik unsurlar; devlet teşvikleri ve yatırım politikalarından oluşmaktadır. Bazı ülkelerin, sağlık turizmi yatırımlarını destekleyen politikalar geliştirmesi mental sağlık

odaklı tesislerin açılmasına olanak tanımaktadır. Türkiye’de Sağlık Bakanlığı (2017) ve Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın bu konuda hazırladığı teşvik planları dikkat çekici niteliktedir (Dinçer ve diğerleri, 2020).

İnsan hayatını etkileyen COVID-19 pandemisi sonrası varlık gösteren “iyileşme arayışı” kültürü küresel boyutta etkili olmuştur. Günümüzde bireyler “yeniden doğuş” temalı seyahatlere yönelmektedir. Psikolojik, sağlık ve maneviyat temalı turizm biçimleri yaygınlaşmıştır (Flaherty, 2021; Buckley, 2023).

2.10.2. Mental Sağlık Turizmi ve Ekonomi

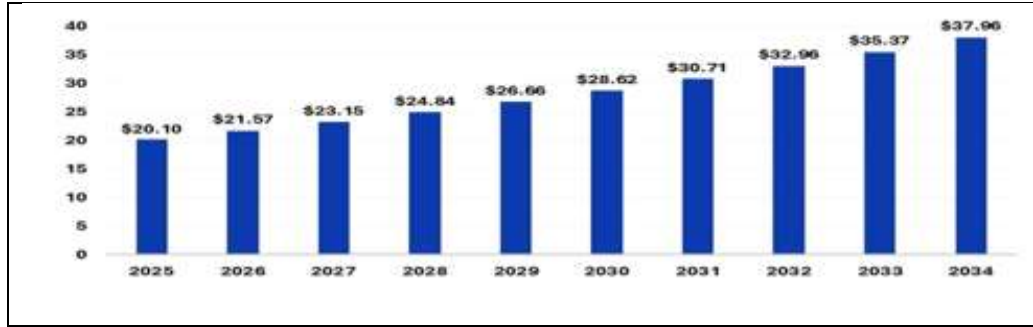
Mental sağlık turizmi, artan ruh sağlığı farkındalığı ve iyi oluşa yönelik seyahat eğilimleriyle büyük bir ekonomik potansiyele sahiptir. Wellness turizmi ile medikal turizmin kesişiminde gelişen mental sağlık turizmi, kısa süreli “retreat” (kamp/kaçış) programlarından uzun süreli rehabilitasyonlara kadar geniş bir yelpazede hizmet sunmaktadır (GWI, 2023a). Ekonomik açıdan yatırım, istihdam, döviz girdisi ve sağlık sistemine katkı gibi doğrudan ve dolaylı etkiler yaratır (Ahiler Kalkınma Ajansı 2015; GWI, 2023a). Ancak veriler çoğunlukla “wellness” başlığı altında toplandığı için doğrudan klinik temelli hizmetlerin oranı tam olarak yansıtılamamaktadır. Buna karşın Precedence Research’ün (2024) Wellness turizmi gelirlerinin yüzdelik dilimleri halinde gösterdiği grafik mental sağlık turizmin konumunun anlaşılabilirliğini kolaylaştırabilir niteliktedir.

Şekil 8. Sağlık ve Zindelik Turizmi Gelirleri (Precedence Research, 2025).

Ekonomik girdiler arasında yüksek sermaye yatırımları (tesis, altyapı, doğal kaynak yönetimi), psikiyatrist, terapist, klinik personel gibi nitelikli insan kaynağı gereksinimi (Giridharan, 2024; Gholipour ve Esfandiar, 2025) yanı sıra hasta güvenliği, veri gizliliği, lisanslama açısından regülasyon ve akreditasyon süreçleri (GWI, 2023b; Tang ve Suksonghong, 2025) ile birlikte dijital pazarlama gibi tele-sağlık altyapıları (Mechanic ve diğerleri, 2022; Chen ve diğerleri, 2022) ve vergi teşviki, kredi, sigorta kapsamı gibi kamu destekleri yer alır (Dinçer ve diğerleri 2020; Oruç ve diğerleri, 2024). Mental sağlık turizmin çıktıları terapi, konaklama, etkinlik gelirleri gibi doğrudan gelir yaratır ve etkisi açısından geleneksel turizme kıyasla daha yüksek harcama düzeyine sahiptir (Coşkun ve Çetiner, 2022; GWI, 2023b). Ayrıca doğrudan ve dolaylı istihdam yaratarak, bölgesel kalkınmayı destekler ve kırsal alanlarda çarpan etkileriyle ekonomik canlılık sağlar (Adabalı ve diğerleri, 2025).

Bu bağlamda wellness turizminin turizm pazarındaki durumu açısından belirleyici olabileceği anlayışı ile yer verilen küresel bazda sağlık ve zindelik turizminin 2025-2034 tahmin tablosu ve elde edilen gelirlerin temin edildiği alt kategoriler Şekil 10'da bulunan grafikte yer almaktadır.

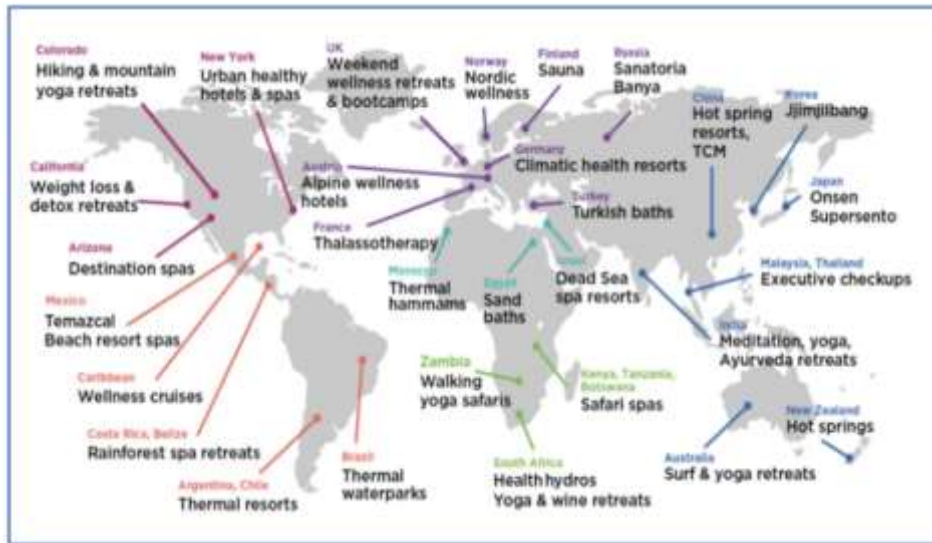
Şekil 9. Sağlık ve Zindelik Turizminin Pazardaki Durumu (Precedence Research, 2025).

Uluslararası ziyaretçilerden döviz girdisi elde edilirken (Worung ve diğerleri, 2024; Tang ve Suksonghong, 2025), devletler vergi gelirlerinden ve sağlık harcamalarındaki tasarruflardan fayda görebilir. İlaç dışı müdahaleler (örneğin mindfulness, meditasyon) uzun vadede sağlık maliyetlerini azaltma potansiyeline sahiptir (Giridharan ve diğerleri, 2024). Ancak bu alanda kanıta dayalı maliyet-etkililik analizlerinin sınırlı olduğu belirtilmektedir (Giridharan, 2024; The Guardian, 2024 September 3). Ayrıca denetimsiz uygulamalar sektörün

uzun vadeli sürdürülebilirliğini ve itibarını riske atabilir (Gedecho ve Kim, 2024). Üstelik ücretli ve premium hizmetlerin ağırlığının, düşük gelirli gruplar için erişim sorunları yaratarak sağlık eşitsizliklerini derinleştirebileceği durumu da söz konusudur (Vogue, 2023). Kısaca, mental sağlık turizmi yüksek ekonomik potansiyele sahip olsa da, etik düzenlemeler, nitelikli iş gücü ve kanıta dayalı standartlarla desteklenmediği sürece sınırlı potansiyel olarak kalabilir (Giridharan, 2024; The Guardian, 2025 May 21).

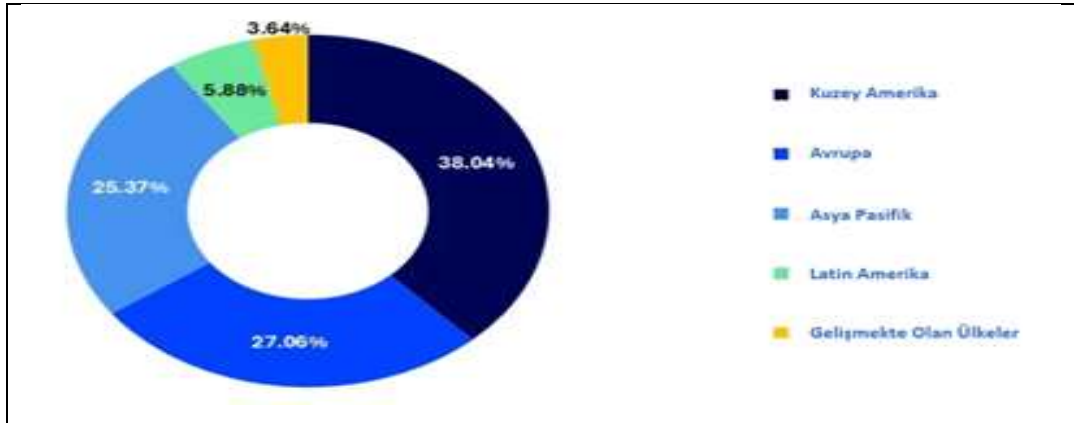
2.11. Dünyada Mental Sağlık Turizmi

“Mental sağlık turizmi” kavramının net bir tanımlaması olmamakla birlikte genellikle sağlık turizmi ya da wellness turizmi kapsamında “ zihinsel/psikolojik iyileşme, stres yönetimi, travma sonrası destek, anksiyete/depresyonla baş etme gibi amaçlarla yapılan seyahatler, olarak nitelendirilmesi (GWI, 2024d) dünyada mental sağlık turizmindeki gelişmeleri açıklamayı kolaylaştırmaktadır. Grand View Research (2025 March 4) tarafından yayımlanan pazar raporlarına göre, genel “wellness turizmi” pazarının 2030 yılına kadar yaklaşık USD 2,1 trilyon seviyesine ulaşması beklenmekte ve yıllık bileşik büyüme oranı ise ~%12,4 olarak öngörülmüş durumdadır. Bu turizmin bir parçası olarak, zihinsel sağlık odaklı seyahatler özellikle ön plana çıkmaktadır. Örneğin Global Wellness Enstitüsünün (2024 April 30) raporuna göre, “mental wellness turizmi” sunan destinasyon ve programlar artış göstermektedir.

Şekil 10. Dünyada Farklı Destinasyonlar ve Sunulan Hizmetlere Örnekler (GWI, 2018)

Son yıllarda sağlık ve zindelik turizmi literatürü, mental sağlık ve psikolojik iyi oluş odaklı yaklaşımların artan etkisiyle bölgesel analizler üzerinden ele alınmaktadır. Bununla birlikte, mental sağlık turizmi uygulamalarının coğrafi dağılımını açıklamaya yönelik literatürde ortak bir sınıflandırma çerçevesi bulunmamaktadır. Araştırmacılar, bölgesel ayrımları ülkelerin kültürel bağlamları, psikolojik iyilik hâline yönelik hizmet modelleri ve terapötik uygulama çeşitliliği gibi ölçütler doğrultusunda farklı biçimlerde tanımlamaktadır. Bu kapsamda Smith ve Puczkó (2009), Avrupa'yı stres yönetimi, termal uygulamalar ve rehabilitasyon temelli zihinsel iyilik programlarıyla; Asya-Pasifik bölgesini ise meditasyon, farkındalık ve spiritüel yaklaşımların öne çıktığı zihinsel yenilenme deneyimleriyle ilişkilendirmiştir. Voigt, Brown ve Howat (2011) da zindelik turizmini dönüşümsel deneyimler perspektifinden ele alarak, özellikle Avrupa ve Asya-Pasifik bölgelerinde mental denge, duygusal iyilik hâli ve öz farkındalık odaklı uygulamaların yoğunlaştığını vurgulamıştır.

Şekil 11. Sağlık ve Zindelik Turizm Gelirlerinin Bölgelere Göre Dağılımı (Precedence Research, 2025).

Mental sağlık turizmi çoğunlukla wellness turizmi ile bütünleşik biçimde değerlendirildiğinden, bu alana özgü bölgesel veri çeşitliliği sınırlı kalmaktadır. Ancak wellness turizmine ilişkin mevcut veriler, mental sağlık odaklı programların küresel ölçekte artış gösterdiğine işaret etmektedir. Nitekim Global Wellness Institute (2018a) verilerine göre, zihinsel sağlık iyileşmesi, stres yönetimi ve zihinsel yenilenme gibi amaçları da kapsayan wellness turizmi ekonomisinin önemli bir bölümü Kuzey Amerika, Asya-Pasifik ve Avrupa bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Bu yoğunlaşma yalnızca toplam pazar hacmi açısından değil; büyüme hızı, pazarın olgunluk düzeyi, sunulan hizmet türleri ve kültürel içerik bakımından da belirgin bölgesel farklılıklar ortaya koymaktadır. Örneğin Şekil 11’de yer alan grafikte sağlık

ve zindelik turizmi gelirlerinin 2024 yılı itibarıyla bölgelere göre dağılımı görülmektedir.

Mental sağlık turizmi açısından bölgesel farklılıkları belirtir mevcut literatürde, coğrafi bölgelerin sınıflandırılmasında birlik olmadığı ve araştırmacıların aynı çalışma alanını farklı bölge adlarıyla ifade ettikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda, kaynaklar arasındaki sınıflandırma farklılıkları dikkate alındığında, aşağıda verilen bölgesel ayrımın geçerli bir yaklaşım olabileceği düşünülmektedir;

- Amerika: Mental sağlık turizmi, bütüncül sağlık yaklaşımlarının yükselişi ve bireysel iyilik hâline yönelik artan talep doğrultusunda hızla genişleyen bir pazar alanı hâline gelmiştir. Üst segment retreat hizmetleri bakımından rekabet avantajına sahiptir (Voigt ve diğerleri, 2011; Grand View Research, 2025).
- Avrupa: Mental sağlık turizmi, gelişmiş sağlık altyapısı, köklü termal–wellness gelenekleri ve doğal çevreyi iyileşme süreçlerine entegre eden disiplinli profesyonel yaklaşımlar sayesinde giderek güçlenen bir turizm alanı hâline gelmiştir (Smith ve Puczkó, 2019; Kelly ve Smith, 2023).
- Asya Pasifik: Bölge mental sağlık turizmi açısından daha hızlı büyüme, kültürel ve geleneksel terapi kombinasyonları (örneğin Ayurveda, meditasyon, doğa kaçışları) ile öne çıkmaktadır. Ayrıca maliyet avantajı ve destinasyon çeşitliliği bulunmaktadır (Global Newsview, 2025).
- Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi: Hem zihinsel hem de fiziksel iyileşmede geleneksel Arap-İslam tıbbı (TAİM) ile entegre edilmiş wellness uygulamaları destinasyonun görünürlüğünü arttırmaktadır (Katoue, 2022).
- Gelişmekte olan bölgeler: Gelişmekte olan bölgeler, mental sağlık turizmi açısından erken evrede yer alsa da doğal kaynakların çekiciliği, kültürel deneyim zenginliği ve maliyet avantajı, bu destinasyonları ilerleyen dönemler için yüksek potansiyelli alanlar hâline getirmektedir. (GWI. 2024a).

Coğrafi farklılıkların yanı sıra “şehir wellness kaçışları”, “doğa-retreat”ler, “klinik müdahale + tatil kombinasyonu” gibi farklı hizmet tipleri de bulunmaktadır. Hizmet tasarımı açısından bölge seçimi önemlidir. Bir destinasyon kültürel yapı, altyapı ve pazar dinamiklerine göre belirlendiği için bu dinamikler zihinsel sağlık odaklı turizm ürünlerinin başarısında etkili olmaktadır (Haddadzadehhendou, 2013).

Tablo 2. Bölgelere Göre Hizmet, Kültür, Talep Dinamikleri

Bölge	Hizmet Tipi ve Özellikleri	Kültürel / Talep Dinamikleri
Amerika	Yüksek harcama-kozmetik/retreat/hizmet; mental sağlık odaklı özel programlar (örneğin otel-psikolog) (Grand View Research, 2025).	Yüksek bilinç düzeyi, mental sağlık konuşuluyor, premium tüketici var (Voigt ve diğerleri, 2011).
Avrupa	Spa/termal klasik, sağlık+wellness birleşimi; mental iyilik ve stres yönetimi programları (Smith ve Puczkó, 2014).	Sağlık sistemi geliştirilmiş, geleneksel hamam/spa kültürü (Kelly ve Smith, 2023).
Asya-Pasifik	Geleneksel iyilik teknikleri + doğa retreat + meditasyon/yoga; yüksek büyüme (Global Newsviev, 2025).	Geniş nüfus, yükselen orta sınıf, kültürel miras kullanılıyor (Global Newsviev, 2025).
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Lüks spa resort'ler, inbound wellness turist odaklı (Katoue, 2022).	Yüksek harcama turist segmenti; yenilik potansiyeli (Katoue, 2022).
Gelişmekte Olan Bölgeler	Doğa-temelli iyileşme, alternatif terapi uygulamaları, ekonomik olarak ulaşılabilir retreat programları ve yerel şifa pratikleri (GWI, 2024a).	Otantik deneyim, kültürel temas, doğal çevrede zihinsel yenilenme (GWI, 2024a).

Avrupa'nın, köklü spa kültürleri, rehabilitasyon programları ve uzun ömürlü kliniklerin desteğiyle 2025 yılı tahmini verilerine göre 430 milyar ABD doları (% 45 pay) ile küresel pazara liderlik ettiği ifade edilebilir. Aynı verilere göre; Asya-Pasifik bölgesi, Çin, Hindistan, Tayland ve Japonya'daki güçlü talep sayesinde 330 milyar ABD doları (%35) ile pazarda ikinci sırada yer almaktadır. Amerika kıtasında sağlık turizmi pazarının 140 milyar ABD dolarına (%15) ulaşacağı öngörülmekte, bunun 120 milyar ABD dolarlık kısmı ise tek başına ABD'ye ait olup ülkeyi dünyanın en büyük ulusal pazarı hâline getirmektedir. Amerika kıtasının güneyi diğer deyişle Latin Amerika ile Orta Doğu ve Afrika ülkeleri ise toplamda 50 milyar ABD dolarlık paya sahiptir (Global Growth Insights, 2025; Global Market Insights, 2025).

2.11.1. Avrupada Mental Sağlık Turizmi

Avrupa kıtası, sağlık turizminin tarihsel gelişiminde öncü bölgelerden biri olarak, özellikle mental sağlık turizmi alanında da önemli bir konum edinmiştir. Kıta genelinde termal kaplıcalar, spa merkezleri, doğa temelli iyileştirme tesisleri ve psikolojik danışmanlık hizmetleri uzun süredir sağlık amaçlı seyahatlerin merkezinde yer almaktadır (Smith ve Puczkó, 2014). Pandemi sonrası dönemde ise bireylerin zihinsel iyilik hâline, stres yönetimine ve duygusal denge arayışına yönelik farkındalıklarının artmasıyla, Avrupa'daki wellness ve mental sağlık turizmine talep ciddi biçimde yükselmiştir (Buckley ve Cooper, 2022b; GWI, 2023c).

Avrupa ülkeleri hem doğal kaynak çeşitliliği hem de modern tesis altyapısı bakımından bu alanda güçlü bir rekabet avantajına sahiptir. Almanya, Avusturya ve Macaristan gibi ülkelerde termal ve rehabilitasyon merkezleri ulusal sağlık sistemlerine entegre biçimde çalışmaktadır. Bu durum hizmetlerin tıbbi güvenilirliğini artırmaktadır (Buzás ve Szigeti, 2021). İskandinav ülkeleri ise doğa temelli “forest therapy” ve “mindfulness retreat” uygulamalarıyla farklı bir model geliştirmiştir (Analysys Mason Report, 2025). Bu çeşitlilik, Avrupa’yı yalnızca ekonomik bir turizm destinasyonu değil, aynı zamanda zihinsel sağlık iyileşmesi ve toplumsal refahın desteklendiği bir bölge hâline getirmektedir. Ekonomik açıdan ise Avrupa’da mental sağlık turizmi hem doğrudan gelir (tedavi, konaklama, ulaşım) hem de dolaylı katkılar (istihdam, gastronomi, yerel ürün tüketimi) yaratmaktadır. Özellikle Orta Avrupa ülkelerinde (örneğin Macaristan) termal ve wellness turizminin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’ya katkısı %10’a yaklaşmaktadır (Statista, 2023a). Buna ek olarak Avrupa Birliği’nin “sağlıklı yaşam ve aktif yaşlanma” politikaları, zihinsel iyilik temelli turizm uygulamalarının kamu politikalarıyla da desteklenmesini sağlamaktadır (European Commission, 2022). Avrupa kıtası, yüksek hizmet kalitesi, çok disiplinli profesyonel yapısı ve doğal– kültürel kaynaklarının çeşitliliği sebebiyle küresel mental sağlık turizmi alanında hem arz hem de talep yönünden öncü konumda bulunmaktadır.

2.11.1.1. Avrupada Mental Sağlık Turizminde Etkili Olan Ülkeler

Avrupa kıtasında mental sağlık turizmi alanında etkili ülkelerden bazıları şöyle sıralanabilir;

Macaristan: Termal banyolar, kaplıca kültürü gelişmiş olup çok sayıda termal ve spa tesisi; uluslararası wellness turistlerini çekmektedir (SRD, 2024).

Avusturya: Alp bölgeleri, bol temiz havası ve doğal kaplıcaların bulunduğu konumda oluşturulan spa/wellness tesisleri, turizmin bölgesel kalkınması için önem taşımaktadır. Sektörde istihdam oranı yüksektir. WIFO 2019 verilerine göre yaklaşık 17.700 tam zamanlı çalışan, 1.2 milyar € katma değer üretmektedir (WIFO, 2019).

Fransa, Almanya, İsviçre: Wellness/spa sektöründe yüksek düzeyde gelişmiş tesislere sahiptir. Doğal kaynak avantajının yanı sıra, turizm altyapısı, sağlık rehberliği/düzenlemeleri güçlü olup bu alanda hizmet sağlayıcı işletmelere devlet destek sağlamaktadırlar (GWİ, 2024d).

İzlanda: Ülkenin doğal yapısı; zengin jeotermal kaynaklar ve volkanik alanlardan

oluşmaktadır (Buckley ve Cooper, 2022a). Bu alanlarda jeotermal kaplıcalar, lüks spa tesisleri (Buckley ve Cooper, 2022) kurulmuş olmakla birlikte, turizme dayalı bu yerlerdeki sektörel yapı ve işletmeler nispeten küçüktür. Özel sektör öncülüğünde kurulan işletmelere, sınırlı düzeyde devlet desteği sağlanmaktadır (Buckley ve Cooper, 2022c).

Birleşik Krallık: Sınırlı termal kaynak, doğa ve kırsal alanları mevcut olup bu alanlarda, küçük ölçekli, butik işletmeler yaygın olarak hizmet vermektedir. Sağlık ve wellness merkezleri, butik tesislere sahiptir ve özel sektör ağırlıklıdır, sınırlı devlet desteği yapılmaktadır (Buckley ve Cooper, 2022c). Ülke içinde mental sağlık hizmetlerinin ülkenin yıllık bütçesinin iki katına çıkması, mental sağlık alanındaki arayışları yoğunlaştırmış durumdadır (The Guardian, 2024 March 27)

Balkan Ülkeleri: Zengin termal/mineral su kaynaklarının bulunduğu coğrafyadadırlar. Daha uygun fiyatlı, engelli hizmetlerle kitle pazarına hitap etmektedirler. Gelişmiş termal kaplıcalar ve rehabilitasyon alanları (European Spas Association, 2022) ile bölgesel kalkınmaya katkı sağlamakta olup sektörde on binlerce iş imkânı yaratmaktadır (GWI, 2018a). Hizmet sağlayıcılarına Devlet ve AB destekli sağlık turizmi projeleri ile destek verilmektedir (GWI 2018a; European Spas Association, 2022; GWI, 2023b; GWI, 2024e).

Baltık Ülkeleri: Mineralli bataklıklar, ormanlar, deniz havasının bulunduğu coğrafyadadır. Spa ve wellness tesislerinde, bataklık terapileri de uygulanmaktadır. Küçük ve orta ölçekli işletmeler AB destekli sürdürülebilirlik ve altyapı yatırımları olarak değerlendirilmekte ve desteklenmektedir (European Spas Association, 2022; GWI, 2023d).

İskandinav Ülkeleri: Sürdürülebilirlik ve doğa temelli yaklaşımlar üzerine konumlanmışlardır (GWI, 2024a). Ormanlar, göller, temiz hava, soğuk iklim terapileri, modern spa ve wellness tesisleri, sauna kültürü yaygındır (Buckley ve Cooper, 2022a). Yüksek eğitimli personel, bölgesel kalkınma, devlet destekli, sürdürülebilir ve entegre politikalar ile mental sağlık turizminin gelişimi daha planlı şekilde devam etmektedir (GWI, 2024a).

Batı ve Orta Avrupa Ülkeleri genel olarak yüksek kalite ve yüksek gelir düzeyli premium pazarı hedeflemektedirler.

Avrupa bölgesinde zengin doğal kaynakları, yüksek standartlı sağlık hizmetleri ve altyapısı ile ulaşım kolaylığı ve Schengen avantajının olması nedeniyle mental sağlık turizminde küresel bir merkez konumundadır.

2.11.1.2. İtalya’da Mental Sağlık Turizmi

İtalya, zihinsel sağlık hizmetleri açısından köklü bir yapıya sahip olsa da, bölgesel eşitsizlikler ve kaynak yetersizlikleri nedeniyle önemli zorluklar yaşamaktadır. Ülke genelinde 126 zihinsel sağlık departmanı ve 1.299 yerel mental sağlık merkezi bulunmaktadır (EuroHealth Observatory, 2023b; OECD, 2023). Ancak bu hizmetlerin coğrafi dağılımı dengeli değildir; kuzey ve güney bölgeleri arasında hizmet kalitesi, erişim düzeyi ve personel sayısı açısından farklar göze çarpmaktadır (EuroHealth Observatory, 2023a). Ayrıca, 2022 yılı itibarıyla zihinsel sağlık harcamalarının genel sağlık bütçesi içindeki payı yalnızca %3,3’tür; bu oran Avrupa ortalamasının altında kalarak sistemin finansal olarak güçlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir (EuroHealth Observatory, 2023b). Bu tablo, İtalya’nın zihinsel sağlık alanında altyapı ve insan kaynağı bakımından iyileştirmelere ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Turizm perspektifinden bakıldığında, İtalya wellness ve sağlık turizmi açısından Avrupa’nın önde gelen destinasyonlarından biridir. Ülkenin wellness turizmi pazarının 2022 yılında yaklaşık 41,1 milyar USD gelir ürettiği ve 2030’a kadar 104,1 milyar USD’ye ulaşmasının beklendiği bildirilmektedir (Grand View Research, 2023a). Bu büyüme, zihinsel sağlık ve iyi oluş (well-being) odaklı hizmetlerin de turizm sektöründe önemli bir yer edinebileceğini göstermektedir. Özellikle “mindfulness”, “stres yönetimi”, “detoks” ve “ruhsal rahatlama” gibi hizmetlerin spa ve retreat programlarına entegre edilmesi, mental sağlık turizminin temellerini oluşturmaktadır.

2025 itibarıyla İtalya’nın da aralarında bulunduğu bazı Avrupa ülkeleri, seyahat eden bireylere yönelik zihinsel sağlık destek programlarını başlatmaya hazırlanmaktadır. Bu durum ülkenin sağlık turizmi alanında dönüşüm geçirdiğini göstermektedir (Travel and Tour World, 2025). Ayrıca Italcates platformu, kamu ve özel sektör iş birliğiyle İtalya’nın sağlık ve wellness turizmini geliştirmeyi, termal kaynaklar, spa merkezleri ve kültürel destinasyonları entegre biçimde tanıtmayı hedeflemektedir (Italcates, 2024b).

Zihinsel sağlık turizmi açısından İtalya’nın önemli potansiyelleri olduğu kadar zorlukları da vardır. Potansiyel olarak; wellness turizminin hızlı büyümesi (Grand View Research, 2023a), toplumda iyi oluş bilincinin artması ve ülkenin kültürel zenginliği ile yaşam tarzı markalaşması İtalya’ya çekicilik sağlamaktadır (Italcates, 2025). Ancak zihinsel sağlık hizmetlerindeki bölgesel dengesizlikler, personel eksikliği ve düşük bütçe ayırımının önemli

engeller yarattığı görülmektedir (EuroHealth Observatory, 2023b). Turist odaklı psikolojik hizmetlerin sınırlı oluşu, yabancı dil desteğinin azlığı ve etik/kalite standartlarının yeterince tanımlanmamış olması, bu alandaki gelişmeyi yavaşlatmaktadır (Italy Health Retreats, 2024b).

Günümüzde İtalya’da doğrudan “mental health turizmi” etiketiyle tanımlanabilecek hizmetler az olsa da, wellness eksenli birçok lüks spa ve sağlık-iyi oluş merkezinde zihinsel rahatlama odaklı programlar sunulmaktadır. “Italy Health Retreats” gibi tesislerde stres yönetimi, zihinsel detoks ve psikolojik iyileşme temalı paketler bulunmakta; bu da ülkenin zihinsel sağlık turizmini ele alışının daha çok iyi oluş (well-being) ekseninde olduğunu göstermektedir (Italy Health Retreats, 2024a).

Tüm bu gelişmeler, İtalya’da mental sağlık turizminin henüz başlangıç aşamasında olmakla birlikte, sağlık, kültür, doğa ve yaşam tarzı unsurlarının bütünleştirildiği yenilikçi bir destinasyon modeline doğru evrildiğini göstermektedir. Bununla birlikte İtalya henüz mental sağlık turizmini bağımsız bir sektör haline getirmemiştir; ancak wellness turizmi ile zihinsel sağlık hizmetlerinin kesiştiği noktada güçlü bir potansiyel barındırmaktadır (Italy Health Retreats, 2024b). Doğal kaynakları, kültürel mirası, yaşam tarzı ve uluslararası iş birlikleriyle birlikte ülke, gelecekte Avrupa’nın önemli “mental well-being” destinasyonlarından biri haline gelebilir.

2.11.2. Amerika Kıtasında Mental Sağlık Turizmi

Amerika kıtasında mental sağlık turizmi, son yıllarda wellness turizmi sektörünün gelişimiyle birlikte giderek daha fazla önem kazanan bir alan olarak görülmektedir. Bu eğilim, bireylerin artan psikososyal ihtiyaçları, stres ve tükenmişlik sendromunun yaygınlaşması neticesinde zihinsel iyilik haline yönelik hizmetlere olan talebin artmasıyla ilişkilendirilmektedir (GWI, 2018b; Kohn ve diğerleri, 2018). Bölge, küresel wellness turizmi pazarında en yüksek harcama düzeyine sahip bölgelerden biri olup, bu durum mental sağlık odaklı seyahatlerin ekonomik potansiyelini de güçlendirmektedir (Technavio, 2025).

Mental sağlık turizmi, geleneksel tıbbi turizmden farklı olarak, yalnızca klinik tedavilere değil; stres yönetimi, farkındalık (mindfulness), meditasyon, doğa temelli terapi ve psikolojik yenilenme gibi uygulamalara da odaklanmaktadır (Wellness Tourism Market Size, 2023.). Bu bağlamda, Amerika kıtasında mental sağlık turizmi kavramı hem koruyucu hem de iyileştirici nitelik taşımaktadır ve bireyin yaşam kalitesini artırmaya yönelik bütüncül

yaklaşımlarla desteklenmektedir (Buckley ve Cooper, 2022a).

Amerika kıtasında mental sağlık turizminin “wellness deneyimi” ve “klinik bakım” olarak iki eksen üzerinde şekillendiği söylenebilir (Buckley, 2023). Şöyle ki;

I. *Wellness, rehabilitasyon ve retreat temelli uygulamalar*; bu kapsamda doğa terapileri, meditasyon ve yoga merkezleri, dijital detoks veya bağımlılık rehabilitasyon retreat’leri gibi programlar yaygındır (Cohen ve diğerleri 2017c; Smith ve Diekmann, 2017; GWI, 2024b).

II. *Sınır tanımayan sağlık hizmetleri*; özellikle ABD–Meksika sınır bölgesinde psikiyatri, terapi veya bağımlılık tedavisi amacıyla yapılan sağlık seyahatleridir (Turner, 2012b; Grand View Research, 2025).

Kıta genelinde mental sağlık turizmi sektörünün gelişimi açısından sağlık kurumlarının akreditasyonu, uluslararası standartlara uyum ve nitelikli uzman personel istihdamı belirleyici faktörler olarak değerlendirilebilir (Turner, 2012a). Aynı zamanda, mental sağlık turizmi hizmetlerinin engelliliğini ve görünürlüğü bilgi ve iletişim teknolojilerinin (özellikle tele-sağlık uygulamaları ve dijital pazarlama araçlarının) kullanımı ile artmaktadır (Technavio, 2025).

Doğa temelli turizm yaklaşımlarının da mental sağlık üzerindeki olumlu etkilerine ilişkin bulgular, Amerika kıtasında bu tür programlara yönelik ilginin artmasına katkıda bulunmaktadır. Doğal ortamda geçirilen zamanın depresyon, anksiyete ve stres düzeylerini azalttığı, psikolojik iyilik halini güçlendirdiği yönündeki kanıtlar, turizm faaliyetlerinin terapötik bir araç olarak kullanılabileceğini göstermektedir (Buckley ve Cooper, 2022a).

Amerika kıtasında mental sağlık turizmi alanında henüz kapsamlı bir düzenleme ve kalite standardı oluşturulamamış olması, etik ve güvenlik açısından bazı sorunları gündeme getirmektedir. Özellikle ruh sağlığı hizmetlerinin turistik faaliyetlerle bütünleştirilmesi sürecinde, uzman yeterliliği, hasta güvenliği ve kültürel uygunluk vb. unsurlar kritik önem taşımaktadır (Turner, 2012b; Kohn ve diğerleri, 2018). Bölgedeki mental sağlık turizmi büyüme eğiliminin sürdürülebilir ve etik temellerde ilerlemesi için bilimsel değerlendirmeler, akreditasyon süreçleri ve uluslararası standartlara dayalı uygulamaların yaygınlaştırılması etkili olabilecektir (GWI, 2018c; Technavio, 2025).

Amerika kıtasında mental sağlık turizmi, wellness turizmi çerçevesinde hızla gelişen bir alan olup; güçlü altyapı, yüksek harcama potansiyeli ve artan toplumsal farkındalık sayesinde önemli bir büyüme eğilimi göstermektedir (O'Mara ve diğerleri, 2022; Buckley ve diğerleri, 2022).

2.11.2.1. Amerika Kıtasında Mental Sağlık Turizminde Etkili Olan Ülkeler

Amerika kıtasında mental sağlık turizmi alanında varlık gösteren ülkelerden bazıları şunlardır:

Kanada: Kanada’da wellness retreat’leri ve klinik tabanlı rehabilitasyon hizmetleri yerel talebe hitap etmektedir. İç pazarda ayrıca güvenilir düzenleyici çerçeveler, yüksek hizmet kalitesi beklentisi ve geniş ulaşım ağları nedeniyle güçlüdür (Global Newswire, 29 Ağustos 2025). Ancak uluslararası hasta çekme açısından ABD/Meksika/Costa Rica kadar öne çıkmadığı görülmektedir (Cohen ve diğerleri, 2017c).

Meksika: Meksika, ABD’ye yakınlığı, düşük maliyetler ve hızlı erişim nedeniyle estetik/cerrahi turizmin yanı sıra bağımlılık tedavisi ve bazı ruhsal/rehabilitasyon hizmetleri için yoğun tercih edilen bir merkez ülke konumundadır (Rodríguez-Blanco ve Alvarado-Sizzo, 2023). Gözlemler, Meksika’daki bağımlılık tedavi merkezlerine (rehabilitasyon) yönelik uluslararası talebin yüksek olduğunu göstermektedir (Kohn ve diğerleri, 2018; Rodríguez-Blanco ve Alvarado-Sizzo, 2023).

Güney Amerika: Kolombiya, Brezilya ve Diğerleri: Kolombiya ve Brezilya’da tıp turizmi (özellikle cerrahi ve estetik) gelişirken; mental sağlık odaklı turizm daha çok Niş pazar şeklinde, dinlenme kampı/psikoterapi-yönelimli modeller (Reanin, 2025) ve alternatif tedavi merkezleri etrafında oluşum göstermiştir (WT, TC ve VFSG, 2024). Bölgede düşük kamu ruh sağlığı harcamaları, hizmete erişim eşitsizlikleri ve kapasite yetersizliğinin genel sorun olarak belirdiği ifade edilebilir (Kohn ve diğ, 2018). Bu durum sınırlı imkanlarla geniş çaplı hizmet alınamayacağı için hem yerel ihtiyacı karşılayamamakta hem de turizm potansiyelini sınırlamaktadır. Almeida ve Cohen’in editörlüğünde hazırlanan Pan Amerikan Sağlık Örgütü [PAHO]/WHO raporları aynı zamanda bölgedeki reform ve kapasite artışına vurgu yapmaktadır (Ed.Almeida ve Ed.Cohen, 2008).

2.11.2.2. Amerika Birleşik Devletleri’nde Mental Sağlık Turizmi

Amerika Birleşik Devletleri’nde mental sağlık turizmi, temelde iki bileşenli bir yapıya sahiptir: bir yanda wellness- odaklı seyahatler (stres azaltma, mindfulness, doğa temelli

retreat’ler, dijital-detoks programları), diğer yanda klinik/tedavi amaçlı seyahatler (bağımlılık rehabilitasyonu, ileri psikiyatrik tedaviler, özel psikoterapi paketleri) yer almaktadır. Bu ikili yapı, turizmin hem sağlık sistemiyle hem de kişisel gelişim endüstrisiyle bütünleşmiş hibrit bir biçime dönüştüğünü göstermektedir (Global Wellness Institute, 2023d).

Pandemi sonrası dönemde ABD’de zihinsel iyilik hâline yönelik farkındalık hızla artmış, wellness seyahatleri yeniden ivme kazanmıştır. Global Wellness Enstitüsü verileri, 2022–2023 döneminde wellness turizminin küresel ölçekte toparlandığını ve ABD’nin bu süreçte lider konumda olduğunu ortaya koymaktadır (Global Wellness Institute, 2023e; CooperWell Retreat, 2025). Özellikle bireyselleştirilmiş retreat’ler, mindfulness temelli konaklamalar ve dijital-detoks programları, yüksek gelir grubuna hitap eden yeni turizm biçimleri olarak öne çıkmıştır (Global Wellness Institute, 2023e; IGES, 2024).

Amerika Birleşik Devletleri’nde hizmet arzı hem gelişmiş klinik altyapı hem de çeşitli wellness işletmeleri üzerinden genişlemiştir. Klinik düzeyde bağımlılık tedavi merkezleri, nöropsikiyatrik klinikler ve psikosomatik hastaneler hizmet sunarken; özel sektör tarafında butik retreat’ler, spa-klinik iş birlikleri ve sağlık otelleri dikkat çekmektedir (Grand View Research, 2024c). Bununla birlikte, sistem heterojen bir yapıdadır; psikiyatrist ve klinik psikolog yetersizliği, özellikle kırsal bölgelerde erişimi sınırlandırmaktadır (SAMHSA, 2023). Ayrıca sigorta sistemindeki karmaşıklık ve eyaletler arası ödeme farklılıkları, uluslararası hastalar için belirgin bir engel oluşturmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri’nde mental sağlık turizminin biçimlenmesinde dijitalleşme belirleyici bir faktör hâline gelmiştir. Amerikan Psikoloji Derneği’nin (American Psychological Association [APA], 2024) 2024 raporuna göre, terapistlerin büyük çoğunluğu artık hibrit veya tamamen çevrimiçi terapi yöntemlerini benimsemektedir. Bu dönüşüm hem iç turizmi hem de uluslararası “*Tele-Terapi Yoluyla Bakım*” modelini yeniden tanımlamaktadır. Tele-sağlık hizmetlerinin 2020–2022 arasında hızla yayılması, seyahat temelli hizmetlerin kapsamını genişletmiştir: bir retreat sürecinde online terapiye devam edilmesi veya seyahat sonrasında dijital takip yapılması bu duruma örnek verilebilir (Cantor ve diğerleri, 2021; AP News, 2024). Bu model, fiziksel seyahatin yerini almak değil, bilhassa turizme entegre bir destek katmanı olarak konumlanmıştır.

Toplumsal düzeyde ise ABD’de ruhsal hastalık yükü yüksek kalmaya devam etmektedir. Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezi’nin (Centers for Disease Control and Prevention [CDC], 2023) 2023 verilerine dayanan APA incelemelerinde, depresyon, anksiyete

bozuklukları ve madde bağımlılığının artış eğiliminde olduğu vurgulanmaktadır. Pandemi sonrası intihar oranları ve kriz başvurularında da yükselme gözlenmiştir (AP News, 2024; APA, 2023; CDC, 2023). Bu durum hem yerel hem de uluslararası düzeyde mental sağlık hizmetlerine olan talebi destekleyen temel bir altyapı oluşturmuştur.

Ekonomik olarak ABD, wellness turizmi pazarında yüksek gelir potansiyeline sahip olmakla birlikte, bu gelir daha çok “Yurtiçi Wellness tatilleri” ve “lüks dinlenme kampları” üzerinden gerçekleşmektedir. Daha açık ifade ile ülke, mental sağlık turizminde dışa dönük bir tedavi destinasyonu olmaktan çok, içe dönük, iç pazara odaklı bir tüketim merkezi konumundadır. Özel klinikler, “Yataklı bağımlılık, tesiste tedavi ve hastane çıkışında rehabilitasyon programları gibi modeller ABD’de yoğunlaşmış durumdadır. Bu mental sağlık hizmeti sunan özel klinikler ve hizmetleri, COVID-19 sonrası dönemde artan zihinsel sağlık ihtiyaçlarıyla birlikte daha görünür hale gelmiştir (Cohen, 2020; Buckley ve Cooper, 2022b; Li, Z, 2023; Fikry, 2024). Buna karşılık klinik-tedavi odaklı uluslararası hasta akışı sınırlıdır (GWI, 2021b). Çünkü yüksek maliyetler ve sigorta farklılıkları, tesislerin uzman odaklı ve kurumsal kalite/sertifikasyon beklentisi yüksek ürünler sunmaları nedeniyle bazı hastaları maliyet/erişim gibi faktörler açısından zorlamaktadır (GWI, 2024d; Grand View Research, 2025). Bu durumda hastalar doğal olarak farklı ülkelere (ör. Meksika) yönelmektedir (NAS, 2024; Buckley ve Cooper, 2022a).

Amerika Birleşik Devletleri’nde mental sağlık alanında yenilikçi imkanlar sunulabilmektedir. Tele-terapi ile yüz yüze tedavinin birleştirildiği hibrit bakım modelleri, bakım sürekliliğini ve gelir istikrarını güçlendirmektedir (AP News, 2024). Ayrıca ABD, bağımlılık rehabilitasyonu, travma terapisi ve nöromodülasyon gibi yüksek teknoloji gerektiren alanlarda benzersiz uzmanlığa sahiptir. Bu nedenle ülkenin stratejik olarak “niş terapötik turizm pazarlarına” yönelmesi, küresel rekabet gücünü artırabilir (APA, 2024). Bu bağlamda, ABD’de mental sağlık turizmi hem yüksek kalite ve inovasyon potansiyeline hem de sistematik kısıtlayıcılara sahiptir (NAS, 2024). Amerika Birleşik Devletleri’nde mental sağlık turizminin sürdürülebilir bir biçimde gelişmesi, bu alanın yalnızca ekonomik bir faaliyet olarak değil, kültürel açıdan duyarlı, engelli ve bütüncül bir sağlık politikası çerçevesinde ele alınmasını da gerektirmektedir (Demeter ve diğerleri, 2023). Ülke, yüksek teknoloji temelli terapilerden kültürel çeşitlilik odaklı psikolojik programlara ve dijital/hibrid bakım modellerine uzanan geniş bir kapasiteye sahip olsa da, yüksek maliyetler, erişim eşitsizlikleri ve düzenleyici boşluklar nedeniyle bu potansiyeli küresel düzeyde tam olarak değerlendiremeyen parçalı bir yapı sergilediği ifade edilebilir.

2.11.3. Asya-Pasifik Bölgesinde Mental Sağlık Turizmi

Asya kıtası, kadim şifa gelenekleri, doğal kaynak zenginliği ve hızla gelişen sağlık altyapısıyla bu alanda küresel ölçekte öne çıkmaktadır (Connell, 2016). Ruhsal iyilik arayışına yönelik turizm faaliyetlerinde önemli bir paya sahip olan Asya-Pasifik (APAC) bölgesinde, bu tip seyahatler tüm turizm seyahatlerinin yaklaşık %6,5'ini oluşturmaktadır (FINN Partners, 2025). Hem geleneksel hem de modern tedavi yaklaşımları bütünleştirilerek mental sağlık turizmine özgün katkılar sunulan bir bölgedir. Daha açık ifadeyle yoga terapisi, meditasyon, mindfulness uygulamaları, spa ve rehabilitasyon merkezleriyle bütünleşik yaklaşımların benimsenmesi söz konusudur (Hanefeld ve diğerleri, 2015). Çin, Hindistan, Tayland, Japonya, Güney Kore ve Endonezya, bu alanda öncü konumdadır (GWI, 2023c). Örneğin Hindistan, kadim ayurvedik uygulamaları, yoga merkezleri ve ruhsal rehabilitasyon tesisleriyle mental sağlık turizminin merkezlerinden birisidir (Nair ve Paulose, 2021). Tripathi ve arkadaşları tarafından yapılan sistematik derlemeye göre, Asya'daki mental sağlık turizmi alanındaki çalışmalar ağırlıklı olarak wellness konusuna odaklı olup temalar genellikle sağlık, memnuniyet, deneyim temelli iyilik halleri ve motivasyon faktörleri etrafında kümelenmiş durumdadır (Tripathi ve diğerleri, 2023).

Asya-Pasifik bölgesi, küresel wellness ve mental sağlık turizmi pazarında yaklaşık %13,3'lük bileşik yıllık büyüme oranı (CAGR) ile dünyanın en hızlı gelişen bölgesi konumundadır (Mordor Intelligence, 2024). Bu büyüme yalnızca turizm gelirlerini değil, istihdam, altyapı yatırımları ve kültürel ihracatı da kapsamaktadır (Lee ve King, 2023). Bölge ülkelerinin, mental sağlık turizmini aynı zamanda kültürel diplomasi aracı olarak kullandığı görülmektedir. Hindistan'ın “yoga diplomasisi” ve Japonya'nın “doğa temelli iyilik yaklaşımları” bu stratejinin öne çıkan örneklerini oluşturmaktadır. Çin ise geleneksel tıp pratiklerini modern psikolojik farkındalık yöntemleriyle bütünleştirerek hibrit bir model geliştirmektedir.

Sağlık turizmine yönelik politikaları ile alanda büyümeyi destekleyen Bölge hükümetlerinden, örneğin Tayland'ın “Medical Hub 2025” stratejisi, ülkenin sağlık turizmi vizyonunu mental sağlık odaklı hizmetleri de kapsayacak biçimde genişlettiği görülmektedir (Thailand Ministry of Public Health, 2023a). Ağustos 2025'te *Globe Newswire* tarafından yayımlanan raporda da, Asya bölgesinde spa, geleneksel terapi ve doğa/şehir kaçışları gibi hizmetlerle birlikte zihinsel sağlık bileşeninin hızla geliştiği, bu artışın hem uluslararası

talepteki yükselişten hem de Asya ülkelerinin bütüncül sağlık anlayışını benimsemelerinden kaynaklandığı ifade edilmektedir (Globe Newswire, 2025).

Bölgenin kültürel çeşitliliği, köklü şifa gelenekleri, zengin doğal kaynakları ve ekonomik büyüme potansiyeli, zihinsel iyilik hâline odaklanan turizm faaliyetleri için güçlü bir temel oluşturmaktadır (GWI, 2023c). Ayrıca pandemi sonrasında stres, tükenmişlik, anksiyete ve dijital bağımlılık gibi sorunların artışı, bireyleri zihinsel denge ve huzur arayışına yöneltmiş; bu durum bölgedeki mental sağlık turizmine olan ilgiyi daha da artırmıştır (UNWTO, 2022a).

Sonuç olarak, Asya kıtası kadim iyileştirme geleneklerini modern psikolojik yaklaşımlarla bütünleştirerek hem kültürel hem de ekonomik açıdan küresel mental sağlık turizminin potansiyel merkezlerinden biri hâline gelmektedir.

2.11.3.1. Asya-Pasifik Bölgesinde Mental Sağlık Turizminde Etkili Olan Ülkeler

Asya Pasifik bölgesinde mental turizm alanında etkili olan ülkelerden bazıları;

Hindistan: Ayurveda, yoga ve meditasyonun bütüncül sağlık anlayışıyla birleştiği merkezlerle *spiritüel iyileşme turizmi* alanında küresel bir liderdir (Reddy ve diğerleri, 2020). Kerala, Rishikesh ve Goa gibi destinasyonlar, geleneksel şifa ritüelleriyle modern wellness yaklaşımlarını bütünleştirerek uluslararası ziyaretçilere derinlemesine zihinsel ve ruhsal yenilenme deneyimleri sunmaktadır (Global Wellness Institute (GWI, 2023c).

Tayland: Tayland, Güneydoğu Asya’da mental sağlık turizminin öncü destinasyonlarından biridir. Ülke, “Medical Hub 2025” stratejisi kapsamında spa terapileri, meditasyon kampları, mindfulness programları ve geleneksel Tai masajı gibi uygulamaları mental iyilik odaklı bir çerçevede sunmaktadır (Thailand Ministry of Public Health, 2023b). Uygun maliyetli hizmetler, tropikal doğa ortamı ve Budist kültürün dinginlik temelli yaklaşımı Tayland’ı uluslararası ziyaretçiler için cazip hâle getirmektedir. Bu unsurlar, ülkenin hem bölgesel hem de küresel mental sağlık turizmi pazarında güçlü bir konum kazanmasını sağlamaktadır.

Endonezya (özellikle Bali): Batılı turistlerin sıklıkla tercih ettiği detoks, mindfulness ve sessizlik retreat programlarıyla ön plana çıkmaktadır.

Güney Kore: “Shinrin-yoku” (orman banyosu), termal spa uygulamaları ve dijital terapiler aracılığıyla Güney Kore, mental sağlık turizmi alanında yenilikçi modeller

geliştirmektedir (Oh ve diğerleri, 2021). Yapılan sektör analizleri, kaynağa göre farklılık göstermekle birlikte bileşik yıllık büyüme oranlarının (CAGR) düşük iki haneli seviyelerde seyrettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca raporlar, ülkenin gelir, istihdam ve yatırım açısından istikrarlı bir artış eğilimi gösterdiğini ifade etmektedir (Grand View Research, 2023b; Mordor Intelligence, 2024).

2.11.3.2. Çin’de Mental Sağlık Turizmi

Dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip olan Çin aynı zamanda dünyanın en büyük yaşlı nüfusuna da ev sahibi konumundadır. Sağlık ve yaşlı bakımı talebindeki keskin artış, sağlık temettülerini beraberinde getirmiş ve sağlık ve zindelik turizmi sektörüne de iyi bir kalkınma fırsatı yaratmıştır (Zhou ve diğerleri 2023). Dünya Sağlık Örgütü (2024) verilerine göre, Çin’de depresyon ve anksiyete bozuklukları yaygın olup toplumda klinik ve wellness odaklı hizmetlere yönelik yüksek bir talep yaratmaktadır. Sosyo- ekonomik faktörler; ekonomik yavaşlama, genç işsizlik oranları ve artan stres düzeyi, zihinsel iyi oluş hizmetlerine olan ihtiyacı daha da artırmaktadır.

Çin’de 2016 yılında sağlık ve zindelik turizmi politikası ve hedefinin daha etkili şekilde ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir (Zhou ve diğerleri 2023). Nitekim wellness merkezli seyahatler ve dijital sağlık çözümleri için uygun bir ortam oluşturduğu görülmektedir (Aon, 2023). Üstelik son yıllarda wellness turizmi kapsamında zihinsel ve fiziksel iyiliğe yönelik seyahatlerde artış olduğu vurgulanmaktadır (Jia ve diğerleri, 2023). Bununla bağlantılı olarak Çin’de sağlık turizminde tüketici talebine dair yapılan araştırmada, katılımcıların %70,9’unun sağlık amaçlı seyahatle ilgilendiği, %37,2’sinin geçmişte sağlık amaçlı seyahate çıktığı belirtilmiştir (Li ve diğerleri, 2023).

Global Wellness Institute (2023) verileri, Çin’in küresel wellness ekonomisinde en büyük pazarlardan biri olduğu ve yıllık yüz milyarlarca dolarlık gelir hacmi ürettiği görülmektedir. COVID-19 sonrası sınır kapanmaları uluslararası hasta akışını sınırlamış olsa da (Felkai ve diğerleri, 2020; Li, Z., 2023), 2022’den itibaren iç pazarda toparlanma gözlemlenmektedir (GWI, 2023b). Çin, halen uluslararası hasta çekmekten çok iç turizme dayalı wellness ekosistemi ile öne çıkmaktadır (Zhu ve diğerleri, 2023). Termal merkezler, retreat köyleri, doğa temelli rehabilitasyon tesisleri ve lüks spa otelleri, bu iç talebin başlıca unsurlarıdır. Örneğin, Çin’in Yunnan bölgesinde gerçekleştirilen bir çalışmada, doğa temelli

turizmin kanser sonrası iyileşme sürecinde psikolojik iyilik hâlini artırabileceği bulunmuştur (Wang ve diğerleri, 2024; Zhang ve Li, 2025)

Uluslararası düzeyde wellness turizmi kapsamında zihinsel ve fiziksel iyiliğe yönelik turizmi pazarının hızla büyümekte olduğu, hatta 2025 yılı için Çin'in wellness turizmi pazarının 9,5 trilyon yuan'a (~1,32 trilyon USD) ulaşmasının beklendiği ifade edilmektedir (Zhang Wenhao ve Dong Zeyang, 2025). "Terapeutik manzara" (therapeutic landscapes) kavramı bağlamında wellness turizmini ele alan bir çalışma, Çin'in Bama bölgesinde doğa, sosyal etkileşim ve sembolik manzaranın "iyileşme" süreçlerinde rol oynadığını göstermiştir (Liu ve Xiong, 2018). Örneğin, Boao Lecheng International Medical Tourism Pilot Zone (Hainan) gibi tıbbi ve wellness turizmi alanında pilot bölge olarak belirlenen yerlerde "mental wellness" (zihinsel iyilik) hizmetlerinin de sunulduğu bildirilmektedir (Zhu ve diğerleri, 2023; Xinhua, 2025)

Çin'de sağlık turizmi üzerine yapılan akademik araştırmalar (Zhang, 2021; Zhong, 2024) "Internet + Health" politikasıyla dijital sağlık sistemlerinin, internet hastanelerinin ve tele-terapi uygulamalarının hızla yayıldığını ortaya koymaktadır. Bu altyapı, özellikle büyük şehirlerde mental sağlık hizmetlerine erişimi artırmış ve potansiyel bir uluslararası hizmet kanalı oluşturmuştur. Ancak veri gizliliği, dil bariyerleri ve standart eksikliği gibi faktörler, tele-mental sağlık hizmetlerinin küresel ölçekte yayılmasını sınırlamaktadır. Çin'de mental sağlık turizminin önündeki başlıca engeller arasında kültürel bariyerler (Batı tarzı terapiye mesafeli durma), dil farklılıkları, tele-sağlıkta veri gizliliği düzenlemeleri ve uluslararası marka imajının zayıflığı yer almaktadır (Zhang, 2021; GWI, 2023; Zhong, 2024). Çin'in küresel sağlık turizmi imajı hâlen cerrahi branşlara dayandığından, mental sağlıkta güven ve kalite algısı oluşturma zaman alacağı belirtilmektedir.

Pekin, Şanghay ve Guangzhou gibi metropollerde uluslararası hasta kabul eden merkezler bulunmakla birlikte, Medikal Turizm Derneği (Medical Tourism Association [MTA], 2025) Çin hâlen psikiyatrik ve psikoterapötik amaçlı uluslararası hasta akışında sınırlı bir konuma sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ülkenin medikal turizm algısı hâlen cerrahi, ortopedi ve estetik hizmetlerde daha güçlüdür. Bununla birlikte, yerel nüfusun rehabilitasyon, bağımlılık tedavisi ve stres yönetimi programlarına ilgisi hızla artmaktadır. Özellikle lüks retreat merkezlerinin psikososyal destekle birleştiği hibrit modeller, iç pazarda büyüyen bir segment oluşturmaktadır (Zhong, 2024). Çin Ulusal Sağlık Komisyonu'nun 2025–2027 planına göre, her bölgede ruh sağlığı servisleri kurulması, okul temelli psikolojik danışmanlık programlarının yaygınlaştırılması ve ulusal düzeyde erişim eşitliğinin artırılması

hedeflenmektedir (Reuters, 2025).

Sonuç olarak, Çin mental sağlık turizmi açısından yükselen ancak henüz olgunlaşmamış bir pazar olarak değerlendirilebilir olsa da son yıllarda Geleneksel Çin Tıbbı (Traditional Chinese Medicine (GÇT) temelli “wellness valley” projeleriyle dikkat çekmeye başlamıştır (China Tourism Academy, 2024). Ülkede “心理养生旅游” (*xīnlǐ yǎngshēng lǚyóu*) Türkçe ifade ile *zihinsel dengeyi koruma amaçlı sağlık turizmi*, Batı’daki “mental sağlık turizmi” kavramından daha geniş bir çerçevede ele alınmaktadır (Buckley, 2021). Bu yaklaşım, psikoterapi merkezli değil; enerji dengeleme (气平衡 (*qì pínghéng*, [Qi]), meditasyon, Tai Chi, akupunktur ve doğa temelli dinlenme üzerine kuruludur (Wang ve diğerleri, 2024). Böylece bu durum Çin’in hem wellness temelli iç pazarda hızlı bir büyüme gösterdiğini hem de dijitalleşme ve sağlık reformları sayesinde bölgesel bir mental-wellness merkezi olma potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

2.11.3.3. Japonya’da Mental Sağlık Turizmi

Teknolojik altyapılarını geleneksel yaklaşımlarla bütünleştirerek, doğa-temelli mental iyileşme uygulamalarının etkin olduğu Japonya, modern wellness yaklaşımlarıyla birleşerek, mental sağlık turizmi alanında benzersiz deneyimler sunmaktadır (Hansen ve Tocchini 2017; Li ve diğerleri (2022). Japonya, wellness ekonomisi açısından dünya çapında başarılı ülkeler arasında yer almaktadır. Örneğin, Global Wellness Enstitüsü’nün “Geography of Wellness” platformuna dahil edilmiş olması ile wellness turizmi ekonomisi açısından konumunu güçlendirmiştir (GWI, 2023g). Global Wellness Enstitüsü tarafından Japonya’nın sektörde büyümesine dair beklentinin 2023-2030 yılları arası için yıllık %13,9 olduğu açıklanmıştır (GWI, 2021b). Oysa IMARC Group verilerine göre (2024a) Japonya’da bu pazarın getirisi, 2024’te yaklaşık 59.3 milyar USD olarak ölçülmüş olup, 2025-2033 döneminde yıllık yaklaşık %5.1 büyüme ile 2033’te 97.5 milyar USD düzeyine ulaşması öngörülmektedir.

Japonya’da “toji” (湯治) adı verilen, sıcak kaplıca bölgelerinde konaklayarak yorgunluk ve zihinsel/beden yorgunluğu giderme geleneği bulunmaktadır. Kaplıca/deneyimi olarak isimlendirilebilecek bu konaklama türünü Japonya’da bazı turizm-yerel politika uygulayıcıları desteklemektedir (Tontuş, 2015b). Bu bağlamda “Hot spring (onsen) konaklamaları” çerçevesinde Japonya’da gerçekleştirilen bir politika güncellemesine ilişkin analiz, “ONSEN Stay” girişimi kapsamında sıcak kaplıca bölgelerinde yalnızca fiziksel sağlık

değil, aynı zamanda zihinsel sağlık ile yorgunluk ve bitkinlik gibi durumlara yönelik programlara da yer verildiğini ortaya koymaktadır (Sekiguchi, 2022). Japonya'nın ulusal turizm kuruluşu tarafından yayınlanan bültene göre, Japonya'nın geniş doğal ortamları (ormanlar, sahiller, ada-orman adaları) “zihinsel, duygusal ya da ruhsal iyilik” için ziyaretçilere özel deneyimler sunmak açısından etkili olmaktadır (Japan National Tourism Organization, Sept 2023). Japonya'da shinrin-yoku olarak adlandırılan orman terapisi (forest-therapy)

Mental sağlık turizmi bağlamında dikkat çekici uygulamalardan biri, Japonya'da shinrin-yoku olarak adlandırılan orman terapisi (forest therapy). Bu kapsamda Japonya'da 815 katılımcıyla gerçekleştirilen bir araştırmanın bulguları, orman içi terapinin hem fiziksel hem de zihinsel iyilik hâli üzerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya koymuştur. Çalışma ayrıca, söz konusu uygulamaların ülkenin özellikle kırsal bölgelerinde bölgesel iktisadi kalkınma açısından önemli bir potansiyel taşıdığını vurgulamaktadır (Zhang ve diğerleri, 2022). Bu yönüyle Japonya'nın kırsal alanları, doğa temelli mental sağlık turizmi için elverişli destinasyonlar sunmaktadır. (GWI, 2023h). Örneğin, Minakami kasabasında düzenlenen sağlık turizmi programları, doğa yürüyüşleri ve yerel mutfak deneyimleri zihinsel iyileşmeyi teşvik etmektedir (Web Japan, 2023). Ancak sağlık hizmetlerine erişim, özellikle kırsal bölgelerde sınırlıdır. Bu kısıtlılık hizmetlerin engelliliği ve kalitesi konusunda iyileştirmelere ihtiyaç olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır (Usami, 2025).

Tokyo'da 2023 yılında düzenlenen Uluslararası Wellness Turizmi Fuarı (IWT), Japonya'nın wellness turizmi alanındaki ilk ve tek ticaret fuarıdır (GWI 2024c). IMARC Group (2024b) verilerine göre; fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlık için seyahat çözümleri sunan yerli ve yabancı markaları bir araya getiren bu etkinliğin (RX Japan, 2016 ve RX Japan. 2023) ülkenin mental sağlık turizmi alanında tanınırlığını daha üst seviyelere taşımakta etkili olduğu söylenebilir. Diğer yandan Wellness-tur operatörleri ve özel seyahat acenteleri, mental sağlık için “yenilenme”, “ruhsal rahatlama”, “yerel kültürle etkileşim” gibi temalar içeren paketler sunmaktadır (Wellness Tour-Japan, 2022). Bu tür paketler yabancı ziyaretçilere de pazarlanmaktadır.

Sonuç olarak Japonya, zihinsel sağlık veya daha geniş anlamda mental sağlık turizmi açısından yüksek potansiyele sahip bir ülkedir. Hizmet çeşitliliği artmakla birlikte, kalite, standartlaştırma, uluslararası erişim ve bilimsel kanıtlandırma gibi hususlarda gelişme gerekmektedir. Bu bağlamda Japonya hem yerli hem de uluslararası ziyaretçilerin zihinsel/ruhsal iyilik arayışına yönelik deneyimler sunabilecek bir destinasyon olduğunu göstermektedir (Japan Spa ve Wellenss Tourism, 2023).

2.11.4. Orta Doğu-Kuzey Afrika Bölgesinde Mental Sağlık Turizmi

Orta Doğu ve Kuzey Afrika (ODKA) bölgesi, mental sağlık turizmi alanında önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyel bölgedeki sağlık sistemlerinin gelişimi, sağlık turizminin büyümesiyle doğrudan ilişkilidir. Birçok ODKA ülkesi, sağlık altyapılarını güçlendirmek ve uluslararası sağlık turizmi pazarında rekabet avantajı elde etmek amacıyla çeşitli reformlar ve yatırımlar gerçekleştirmektedir. Bu çabaların etkinliği ise bölgesel farklılıklar ve mevcut sağlık sistemlerinin kapasitesi gibi faktörlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Katoue, 2022).

Ozellikle Körfez İş Birliği Konseyi (GCC) ülkeleri başta olmak üzere, sağlık ve turizm politikalarını entegre ederek “wellness turizmi” alanına stratejik önem atfetmektedirler. Raporlara göre, ODKA bölgesi wellness turizmi açısından dünyada en hızlı büyüyen pazarlardan biri konumundadır (HealthMagazine MENA, 2025). Suudi Arabistan’da wellness turizminin yıllık büyüme oranı %66 civarında ölçülmüş olup sektöre yönelik yatırımlar, mega-proje destinasyonları (örneğin NEOM, AlUla) ile desteklenmektedir (GWI, 2024f; GWI, 2024e). Bunun yanı sıra Suudi Arabistan, *Vision 2030* planı çerçevesinde, wellness turizmi stratejik bir sektör olarak belirlemiş ve bu alandaki yatırımlarını arttırmıştır (Leaders MENA, 2024; Alharethi, 2024). Ayrıca, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi ülkelerde de wellness ekonomisinin hızla büyüdüğü ve 2023 yılı itibarıyla 341 milyar USD aştığı belirtilmektedir (GWI, 2024c).

Ayrıca, UNWTO (2025) tarafından Riyad’da düzenlenen “Wellness Tourism Workshop” etkinliği, bölgedeki potansiyel ve kapasite geliştirme ihtiyacına dikkat çekmiştir. Buna rağmen diğer ülkelerin, pazardan daha az pay almaları bölgesel eşitsizliği ve sağlık turizmi potansiyelinin tam olarak gerçekleştirilemediğini göstermektedir (Mogaka, 2017). Hatta bölgedeki bazı ülkelerde, mental sağlık hizmetleri genellikle fiziksel sağlık hizmetlerinin gerisinde kalmaktadır (Okasha, 2024).

Orta Doğu bölgesindeki wellness turizmi, sadece fiziksel iyileşme değil, aynı zamanda zihinsel sağlık odaklı hizmetler de sunmaktadır. Yoga kampları, dijital detoks programları, mindfulness oturumları ve geleneksel Arap-İslam tıbbı (Traditional Arabic ve Islamic Medicine [TAIM]) ile entegre olmuş wellness resort modelleri yaygınlaşmaktadır (Gulf Business, 2021; Leaders MENA, 2024). Örneğin, Katar’daki Zulal Wellness Resort by Chiva-Som, geleneksel TAIM ile entegre edilmiş wellness programları sunarak, misafirlerin zihinsel ve bedensel iyilik hallerini desteklemektedir (The Times, 2025)

Orta Doğu'da, zihinsel sağlık konusundaki tutumlar kültürel ve sosyo-ekonomik faktörlerden etkilenmektedir. Özellikle göçmen kadınlar arasında, dil engelleri, kültürel stigma ve yardım arama davranışları gibi faktörler, zihinsel sağlık hizmetlerine erişimi etkilemektedir (Baltimore, 2024; Heidarai, 2025). Ayrıca bölgedeki bazı ülkelerde, zihinsel sağlık hizmetlerine erişim konusunda zorluklar bulunmaktadır. Örneğin, Mısır, Orta Doğu ve Kuzey Afrika [ODKA] bölgesinde zihinsel sağlık hizmetlerinin mevcut durumu üzerine yapılan bir incelemede, hizmetlerin yetersizliği ve stigma gibi engeller bulunduğu belirlenmiştir (Okasha, 2024).

2.11.4.1.Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesinde Mental Sağlık Turizmde Etkili Olan Ülkeler

Mental sağlık turizminde etkili pazara sahip ODKA bölgesindeki ülkelerden bazıları;

Suudi Arabistan: Verilen sağlık turizmi hizmetlerinin ağırlıklı olarak medikal turizm alanında olduğu görülmektedir. Vizyon 2030 kapsamında yapılan yatırımlar, hastane akreditasyonlarını iyileştirmekte ve uluslararası sağlık profesyonellerini çekmektedir (Market Data Forecast, 2024, GWI, 2024f). Diğer deyişle psikologlar, terapistler, wellness eğitmenleri, tesis yönetimi, müşteri hizmetleri ve lojistik destek pozisyonları artmaktadır (Hosseini ve Mirzaei, 2021; Arab News, January 2024)

Mısır: Mental sağlık turizmi açısından Mısır, tarihî ve kültürel mirasla bütünleşen destinasyonlarıyla dikkat çeken bir ülkedir. Pazar büyüklüğü ve sektörel eğilimlere ilişkin UNIVDATOS (2025) tarafından yayımlanan verilerden anlaşıldığı üzere düşük maliyetli tedavi olanakları ülkeyi önemli bir konuma ulaştırmaktadır. Özellikle Nil deltası, Sina Yarımadası ve Kızıldeniz kıyılarındaki wellness merkezleri, doğa temelli terapi ve dinlenme programlarıyla öne çıkmaktadır (Heidari ve diğerleri, 2025) Vize süreçlerini kolaylaştırmaları turist akışını etkilemektedir (World Economic Forum, 2024).

Fas: Termal sağlık turizmi ve doğal tedavi uygulamalarının gelişimiyle birlikte Fas, mental sağlık turizmi bağlamında giderek daha görünür bir destinasyon hâline gelmektedir (Grand View Research, 2024). Atlas Dağları ve Sahra Çölü çevresinde konumlanan wellness tesislerinde aromaterapi, çamur terapisi ve geleneksel hamam kültürüyle bütünleştirilmiş rahatlatma programları sunulmakta; pazar araştırma raporları, sektörel faaliyetlerin

çeşitlendirilmesi yoluyla mental sağlık turizminin ülke ekonomisine sağlayacağı katkının artacağını vurgulamaktadır (UN Tourism, 2023; Roland, 2024; UNIVDATOS, 2024).

2.11.4.2. Birleşik Arap Emirlikleri’nde Mental Sağlık Turizmi

Birleşik Arap Emirlikleri [BAE], son yıllarda mental sağlık ve wellness turizmine yönelik ilginin sistematik olarak arttığı bir bölgeye dönüşmüştür. Bu ilginin hızlanmasında hem kamu politikası adımları hem de büyük ölçekli özel sektör yatırımları etkili olmuştur. Dubai Sağlık Otoritesi, Dubai Health Authority [DHA]) tarafından 2024’te başlatılan “Mental Wealth Framework” ve buna ayrılan bütçe, kentsel ölçekli ruhsal iyilik hedeflerinin açık bir göstergesidir. DHA’nın stratejik yaklaşımı BAE’de mental sağlığın yalnızca klinik müdahale bağlamında değil, koruyucu, toplum tabanlı ve yaşam kalitesini artırıcı bir politika alanı olarak ele alınmasına zemin hazırlamıştır (Government of Dubai Media Office, 2024).

Global Wellness Enstitüsü (2025a) tarafından yayımlanan, örneğin “GWI Spotlights Surge of UAE Wellness Economy” başlıklı rapor BAE’nin wellness ekonomisi, spa-tesisler, wellness turizmi büyümesi gibi verileri öne çıkarmakta ve BAE merkezli büyümeyi anlatmaktadır. Nitekim BAE, sağlık turizmi ekonomisinde sadece Orta Doğu ve Kuzey Afrika’nın en büyüğü değil, aynı zamanda dünyanın en hızlı büyüyen pazarlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Ortadoğuda sponsorların bu pazarın büyümesi için desteğine örnek olarak Forbes Ortadoğu Tıbbi Turizm ve Sağlık zirvesi (Forbes Middle East Events, 2024/2025) etkinliği gösterilebilir.

Özel sektör tarafında, lüks konaklama zincirleri ve butik retreat operatörleri, medikal turizm alanında yüksek harcama kapasitesine sahip uluslararası ve yerel kullanıcıları hedeflerken klinik-destekli wellness programları, dijital detoks, psikoterapi destekli inzivâlar ve kurumsal “wellbeing” paketleri de geliştirmektedirler (Kim ve Hyun, 2022; Ausleisure, 2025). Hatta modern spa ve wellness merkezlerinde, sakinleştirici ortamlar ve geleneksel tedavi yöntemleri de sunulmaktadır (Erkanli ve diğerleri, 2024).

Mental sağlık turizmi açısından ülkenin görünürlüğünü arttıran Geleneksel Arap terapilerini modern wellness uygulamalarıyla birleştirerek sunulan sıcak kum terapisi ve nefes egzersizleri gibi uygulamalar, bölgenin kültürel mirasını yansıtmaktadır (GWI, 2025b). Bu bağlamda pazarın doğrudan lüks segment ve kurumsal sağlık hizmetleriyle iç içe ilerlediği gözlenmektedir. Dubai Healthcare City gibi sağlık serbest bölgeleri ve uluslararası

akreditasyona sahip hastaneleri ile bölgesel lider konumundadır. Ancak tesislerin uzmanlık alanlarının ağırlıklı olarak medikal turizm alanında olduğu görülmektedir (Market Data Forecast, 2024). Bununla birlikte Dubai'nin lüks spa tesisleri, bütünsel sağlık merkezleri ve kapalı salonlarıyla sağlıklı yaşam turizmi hızla gelişmekte olup, sadece 2024 yılında Dubai'de ağırlanan ziyaretçi miktarının bir önceki yıla göre %9 artış gösterdiği ve Dubai'nin bu alanda elde ettiği gelirle BAE'nin GSYİH'sına %12 katkıda bulunduğu tespit edilmiştir (Map Homes, 2025).

Devlet-özel sektör iş birlikleri, mega-proje finansmanları ve turizm-sağlık kongreleri sayesinde altyapı, pazarlama ve uluslararası görünürlük yönlerinde somut ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu gelişmeler, bölgenin “wellness hub” olma hedefini güçlendirmektedir (The National, 2017). Dubai ve Abu Dabi gibi şehirlerde, yoga, meditasyon, spa terapileri ve beslenme danışmanlığı gibi hizmetler sunan lüks wellness merkezleri faaliyet göstermekte (Journey Wellness, 2025) Sharjah Emirliği'nde ise sürdürülebilir turizmi teşvik etmek amacıyla dijital detoks retreatleri sunmaktadır. Kalba bölgesindeki "Nomad" adlı retreat, güneş enerjisiyle çalışan karavanlarda, WI-FI ve elektrik olmadan doğayla iç içe bir deneyim sunduğunu belirtmek gerekmektedir (Times of India, 2025).

Birleşik Arap Emirlikleri'nde sunulan hizmetlerin çoğu yüksek maliyetli lüks segmente odaklandığından, engellilik ve yerel topluluklara yönelik kapsayıcı modellerin eş zamanlı olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Bu durum ülkede mental sağlık turizmi alanında bu hızlı büyüme dinamiğiyle birlikte dikkat edilmesi gereken hususların mevcut olduğunu göstermektedir. Diğer yandan ruh sağlığı hizmetlerinde etik, lisanslama ve veri gizliliği standartlarının uluslararası normlarla uyumlu hale getirilmesi ve sunulan mental sağlık müdahalelerinin etkililiğini gösteren bağımsız değerlendirme/araştırma altyapısının güçlendirilmesi gerekmektedir (Bulatovic ve Iankova, 2021).

Birleşik Ahrap Emirlileri, güçlü finansal kaynakları, stratejik konumu ve hızla artan sektör kapasitesi ile mental sağlık turizminde bölgesel ve küresel aktör olma potansiyeline sahip olmakla birlikte (GWI, 2025a), bu potansiyelin sürdürülebilir ve kapsayıcı biçimde gerçekleşmesi, hem kamu politikalarının hem de sektör uygulamalarının kalite-güvence ve engellilik yönlerine yatırımı zorunlu kılmaktadır (Dubai Media Office, 2024). BAE'nin, mental sağlık turizmi alanının mevcut durumu ile ODKA bölgesinde etkili ve önde gelen konumunu devam ettirebilmesinin buna bağlı olduğu söylenebilir.

2.11.5. Gelişmekte Olan Ülkeler Bölgesinde Mental Sağlık Turizmi

Gelişmekte olan ülkelerde mental sağlık turizmi, artan küresel ruh sağlığı ihtiyaçları ve turizmin çeşitlenmesi ile giderek daha fazla önem kazanan bir alan haline gelmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, dünya genelinde ruh sağlığı bozukluklarından etkilenen bireylerin büyük bir kısmı düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşamakta ve bu ülkelerde sağlık hizmetlerine erişim oldukça sınırlı kalmaktadır (WHO, 2022; WHO, 2025). Bu durum, hem yerel düzeyde hizmet ihtiyacını artırmakta hem de uluslararası düzeyde “wellness” ve “mental wellness” temelli seyahatlerin talebini etkilemektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde mental sağlık turizmi arzı, sağlık altyapısının, hizmet tesislerinin ve nitelikli iş gücünün yeterliliğiyle doğrudan ilişkilidir (Ali ve diğerleri, 2023). Bu ülkelerde ruh sağlığı profesyonellerinin sayısı genellikle oldukça düşüktür ve kamu kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle uluslararası hasta çekme kapasitesi kısıtlanmaktadır (Rathod ve diğerleri, 2017; WHO, 2022). Ancak, bazı destinasyonlarda özel sektör tarafından yürütülen lüks wellness merkezleri, spa tesisleri ve doğa temelli retreat programları hızla artış göstermektedir. Bununla birlikte, bu tesislerin çoğu kamu sağlık sistemleriyle entegre değildir ve kalite standartları bakımından ülkelere göre farklılık göstermektedir (Smith ve Puczkó, 2014; Buckley, 2022).

Gelişmekte olan ülkeler için mental sağlık turizmi açısından belirli fırsatlar da mevcuttur. Özellikle doğa temelli aktiviteler, yoga, meditasyon, termal kaynaklar ve geleneksel şifa pratikleri bu ülkelerin güçlü çekicilik faktörleri arasında yer almaktadır (Smith ve Puczkó, 2014; Buckley, 2022; Avecillas-Torres, 2025). Pandemi sonrası dönemde küresel wellness turizminin büyümesiyle birlikte gelişmekte olan ülkelere yönelik mental sağlık turizmi talebinde artış gözlenmiştir (UNWTO, 2022b; GWI, 2023). Ancak literatür, klinik denetim ve profesyonel yeterliliklerin bu büyümeyle eş zamanlı gelişmediğine ve bu durumun etik ve yapısal riskler doğurduğuna işaret etmektedir (Connell, 2013; WHO, 2023). Özellikle turizm odaklı yatırımların artması, yerel halkın ruh sağlığı hizmetlerine erişimini olumsuz etkileyebilecek bir kaynak kayması riski yaratmaktadır (Smith ve Puczkó, 2014).

Turizm odaklı yatırımların artmasıyla birlikte nitelikli sağlık personeli ve kaynakların turistlere tahsis edilmesi, yerel topluluklarda hizmet eşitsizliği yaratabilmektedir (Rathod ve diğerleri, 2017). Ayrıca, birçok wellness veya retreat merkezinin bilimsel etkinliğinin kanıtlanmamış uygulamalara dayandığı, dolayısıyla akreditasyon ve hasta güvenliği

konularında boşluklar bulunduğu belirtilmektedir (Smith ve Puczkó, 2009; Buckley, 2022). Uzman personel eksikliği, beyin göçü ve eğitim yetersizlikleri de hizmetin sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyen faktörler arasında yer almaktadır (WHO, 2022; Bolton, 2023).

Literatürde konuya ilişkin incelemeler sonucunda bu ülkelerin sektörde etkin konuma gelebilmelerinin çeşitli stratejilere bağlı olduğu vurgulanmaktadır (Rathod ve diğerleri, 2017; Rojas, 2019; WHO, 2022; Bolton, 2023). Öncelikle düşük kaynaklı ülkelerde, birincil olarak topluluk temelli bakım ve görev devri (task-shifting) modellerinin uygulanması, ikinci olarak; turizm sektöründe hizmet veren tesisler için uluslararası kabul gören klinik ve etik standartların oluşturulması yanı sıra denetlenmesi ve son olarak, dijital sağlık teknolojilerinin (örneğin telepsikoloji) entegrasyonunun, uzman eksikliğini kısmen telafi edebildiği ancak bu alanda veri güvenliği ve etik denetimin mental sağlık kapasitesini artırmanın etkili yollarından bazıları olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında, yerel toplulukların turizm süreçlerine aktif katılımının sağlanması ve gelirlerin yerel sağlık hizmetlerine aktarılması, sürdürülebilir ve etik bir gelişim için kritik görülmektedir (Smith ve Puczkó, 2014; Buckley, 2022; Raj ve Griffin, 2024).

Gelişmekte olan ülkelerde mental sağlık turizminin doğal kaynaklar, kültürel uygulamalar ve uygun maliyetli hizmet avantajları sayesinde yüksek bir potansiyele sahip olduğu gözönünde bulundurulmalıdır (Buckley, 2022). Ancak bu potansiyelin hayata geçirilebilmesi için insan kaynağının güçlendirilmesi, hizmet kalitesinin standartlaştırılması, dijital çözümlerin yaygınlaştırılması ve yerel toplulukların sürece dahil edilmesi gerekmektedir (WHO, 2022). Bu önlemler alınmadığı sürece, sektördeki büyüme turizm gelirleri açısından olumlu sonuçlar doğursa da, ruh sağlığı hizmetlerinin eşitsiz dağılımı ve etik sorunlar devam edecektir (Rathod ve diğerleri, 2017; Smith ve Puczkó, 2022).

2.11.5.1. Gelişmekte Olan Ülkeler Bölgesinde Mental Sağlık Turizminde Etkili Olan Ülkeler

Gelişmekte olan ülkeler bölgesinde Türkiye mental sağlık turizmi alanında etkili olan ülkelerin başında yer almakla birlikte bölgede etkili olan ülkelere bazıları;

Arnavutluk: Son yıllarda termal kaynaklarıyla dikkat çeken Arnavutluk, Benja Termal Havuzları ve Permet bölgesindeki doğal mineralli su alanları ile ruhsal iyilik arayışındaki turistler için sakin atmosferiyle tercih edilen mikro-destinasyonlar hâline gelmiştir. Mental sağlık turizmi açısından uluslararası akreditasyonlara sahip geniş ölçekli wellness tesislerine

henüz sahip olmasa da düşük maliyetli, doğa odaklı ve otantik deneyimler ön plana çıkmaktadır (Bollobani ve Muka, 2023).

Gürcistan: Geleneksel banyo kültürü yanısıra modern spa ve rehabilitasyon tesislerini bir arada sunarak farklı bir konum elde eden Gürcistan'da, doğa ile bütünleşmiş iyileşme programları öne çıkmaktadır. Yoga–mindfulness kampları ve dağlık coğrafyanın sunduğu ekoterapötik ortamlar, Gürcistan'ı mental sağlık turizmi açısından giderek daha görünür kılmaktadır. (Abuladze ve diğerleri, 2023).

Kenya: Safari deneyimlerini mindfulness, nefes terapisi, ruhsal arınma ritüelleri ve doğa temelli iyileşme uygulamalarıyla birleştiren Kenya özgün bir destinasyon olarak öne çıkmaktadır. Safari + wellness kombinasyonlarıyla doğa-temelli turizm destinasyonu sunan ve doğal yaşam alanlarıyla temas kurarak stres azaltma ve psikolojik yenilenme imkânı sunan retreat programları giderek popülerleşmektedir (Safari-wellness, 2024). Kenya'da geleneksel Afrika şifa ritüelleri, bitki terapileri ve kabile kültüründen esinlenen bütüncül teknikler de mental sağlık turizmine etnografik bir boyut katmaktadır. (Nabulindo, 2025).

Peru: And Dağları ve Amazon çevresinde ekoturizm + wellness retreatleri gelişmekle birlikte Peru'da bu uygulamaların etik, güvenli ve denetimli şartlarda sunulması hâlen tartışma konusudur (The Temple, 2024). Eşsiz doğal peyzajı, yerli kültürlerin derinlikli ruhsal gelenekleri ve doğa merkezli iyileşme ortamı, Peru'yu mental sağlık turizmi açısından yüksek potansiyele sahip bir destinasyona dönüştürmektedir (Takiwasi Research Center, 2020).

2.11.5.2. Costa Rica'da Mental Sağlık Turizmi

Costa Rica, doğal güzellikleri, biyolojik çeşitliliği ve "pura vida"(saf yaşam) yaşam felsefesi ile tanınan bir Orta Amerika ülkesidir (idaoffice.org, 2024). Costa Rica, turizm sektörünü çeşitlendirmek amacıyla 2018 yılında ülke genelinde 32 turizm merkezinin gelişimine yardımcı olmak amacıyla Entegre Turizm Destinasyonları Yönetimi programını başlatmıştır (Gallagher, 2021). Bu program, ülkenin son yıllarda, zihinsel sağlık ve iyilik hali odaklı wellness turizmi açısından dünya çapında tanınan bir destinasyon haline gelmesini sağlamıştır (Guatam ve diğerleri, 2024) .

Ülke, doğa ile iç içe yoga ve meditasyon programları, beslenme ve yaşam tarzı iyileştirme hizmetleri sunmaktadır (Cohen ve diğerleri, 2017). Özellikle Guanacaste

bölgesindeki Nosara, yoga ve meditasyon merkezleri ile bilinirken, Osa Yarımadası'ndaki Luna Lodge gibi tesisler, doğa ile uyumlu wellness deneyimleri sunmaktadır (Luna Lodge, 2025.). Zihinsel sağlık ve iyilik hali üzerine odaklanan çeşitli retreat'lerin bulunduğu Costa Rica örneğin, Tabacon Thermal Resort ve Spa'nın, Harvard Üniversitesi'nden Dr. Natalie Christine Dattilo, Costa Rica Instituto Costarricense de Turismo [ICT], (2025) ile iş birliği yaparak, psikolog destekli ESCAPE adlı wellness programı sunduğu görülmektedir. Bu program, (Tabacón Launches Psychologist-backed Wellness Retreat) egzersiz, uyku, bağlantı, takdir, oyun ve nefes alma tekniklerini içeren bir yaklaşımı benimsemektedir (Inlander, 2022).

Costa Rica'nın biyolojik çeşitliliği ve doğal kaynakları, zihinsel sağlık turizmi için önemli bir avantaj sağlamaktadır. Ülkenin "Blue Zone" olarak bilinen Nicoya Yarımadası, uzun yaşam ve sağlıklı yaşlanma ile ilişkilendirilen bir bölge olarak öne çıkmaktadır (Buettner, 2012). Bu bağlamda biyolojik çeşitliliği ve doğal kaynakları, zihinsel sağlık turizmi için önemli bir avantaj sağlamaktadır. Nitekim bu bölgedeki yaşam tarzı, sağlıklı beslenme, aile bağları ve doğa ile iç içe olma gibi faktörleri içermektedir (Investment Monitor, 2023; Tontuş, 2015b).

Modern yaşamın getirdiği stres ve dijital bağımlılıkla mücadele amacıyla, Costa Rica'da dijital detoks programları da sunulmaktadır. Kalon Surf gibi tesisler, yoga, nefes çalışmaları ve organik beslenme ile desteklenen dijital detoks deneyimleri sunarak, misafirlerinin zihinsel iyilik hallerini güçlendirmeyi hedeflemektedir (Carneiro ve diğerleri, 2024). Costa Rica, stratejik konumu sayesinde, Kuzey Amerika ve Avrupa'dan kolayca ulaşılabilir bir destinasyon sunmaktadır. Ülkenin iki uluslararası havalimanı yanısıra 14 tane havaalanı/uçak pisti mevcut olup bu durum turistlerin ülkeye girişini ve dolaşımını kolaylaştırmaktadır (Investment Monitor, 2023). Costa Rica kısaca, ekoturizm ve yüksek kaliteli wellness/dinlenme (inziva kampı) hizmetleriyle bilinmektedir. Doğa-temelli psikoterapi, "Farkındalık" ve "Doğa Temelli Zihinsel Sağlık" uygulamalarının turizmle entegrasyon potansiyeli yüksektir (Inlander, 2022). Sağlık hizmetleriyle doğrudan entegre girişimler ve gönüllü/sağlık ekiplerinin bölgede küçük ölçekli programları bulunmaktadır (ICT, 2024).

2.12. Türkiye’de Mental Sağlık Turizmi

Türkiye, genel sağlık turizmi alanında son on yılda önemli bir ivme kazanmış olup 2024 yılı itibarıyla dünya sıralamasında ilk on ülke arasına girmiştir (Anadolu Ajansı [AA], 2025). 2025 yılı Ağustos verilerine göre Türkiye’de hizmet veren sağlık işletmelerinin 5 bin 500 tanesi

sağlık tesisi iken, aracı kurum ise 1275 civarındadır. Bununla birlikte örneğin medikal turist tercihlerine oldukça pozitif bir katkı sağlayan Joint Commission International [JCI] akreditasyonuna sahip 42 adet sağlık kuruluşu bulunmaktadır. Türkiye, AA'nın (2025) verilerine göre, bu alanda tüm ülkeler arasında altıncı sırada yer almaktadır. Ticaret Bakanlığının ihracat bilançosunda Sağlık turizmi ihracatı ile 2025 yılının ilk yarısında 1 milyar 392 milyon USD gelir sağlandığı görülmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2025). Ancak “mental sağlık” temelli hizmetleri bu pay içinde görece sınırlı kalmaktadır. 2024–2025 yıllarında yayımlanan ulusal basından çeşitli haberlerde, Türkiye'nin sağlık turizminden elde ettiği gelirin 4 milyar doların üzerine çıktığı, 2030 yılı itibarıyla 10 milyar dolar olmasının hedeflendiği belirtilmektedir (AA, 2025). Ancak sağlık turizmindeki bu büyüme esas olarak medikal ve estetik alanlarında yoğunlaşmaktadır. Ruh sağlığı ve wellness hizmetlerinin tanıtımının yeterince yapılmadığı görülmektedir.

Mental sağlık turizmine yönelik ülkemizde yapılan akademik çalışmalar sınırlı sayıdadır. Çoğu araştırmanın, genel sağlık turizminin ve hatta çoğunlukla “wellness” veya “psikolojik iyilik hâli” kavramlarının içinde alt başlık olarak ele aldığı tespit edilmiştir. Psikiyatri hizmetlerinin genel durumu üzerine yapılan bir çalışmada (Coşkun, 2004), Türkiye’de psikiyatri eğitiminin köklü olduğunu, ancak toplum temelli ruh sağlığı hizmetlerinin yeni geliştiği belirtilmiştir. Bu altyapısal durum, günümüzde mental sağlık turizmi için önemli bir dayanak oluşturmaktadır.

Dinçer ve arkadaşları (2020) tarafından mental sağlık turizmi açısından Türkiye’nin potansiyelinin değerlendirilmesi amacıyla yapılan çalışmada, Türkiye’nin zengin kültürel mirası, termal kaynakları ve coğrafi avantajları nedeniyle mental sağlık turizmine uygun bir altyapıya sahip olduğu ancak, bu potansiyelin yeterince planlı şekilde değerlendirilmediği bildirilmiştir. Sağlık turizmi pazarını analiz ettikleri çalışmada, Kuzhan ve Gönen (2024) Türkiye’nin sağlık altyapısının uluslararası standartlara yaklaştığını, fakat “psikiyatrik tedavi ve rehabilitasyon turizmi” alanında verilerin dağınık olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durum sektörün istatistiksel görünürlüğünün zayıf kalmasına neden olmaktadır. Yabancı hasta profilleri üzerine yapılan bir çalışmada ise Türkiye’ye gelen sağlık turistlerinin çoğunluğunun estetik, diş ve ortopedik hizmetleri tercih ettiği; psikoterapi veya rehabilitasyon hizmetlerine yönelimin ise henüz düşük düzeyde olduğu vurgulanmaktadır (Sağ, 2025).

2.12.1. Akademik Literatürde Türkiye’de Mental Sağlık Turizmi

Literatür incelendiğinde, Türkiye’de “mental sağlık turizmi” kavramının henüz tam olarak sistematik biçimde ele alınmadığı, çoğu araştırmanın genel sağlık turizmi kapsamında sınırlı şekilde değerlendirdiği görülmektedir (Ali ve Torun, 2025; Sungur, 2025). Mental sağlık turizmi konusunda yapılan akademik çalışmalarda öne çıkan veriler şöyle sıralanmıştır:

- Türkiye’de psikiyatri ve psikoterapi hizmetlerinin altyapısı güçlüdür (Çoşkun, 2004).
- Mental sağlık turizmi potansiyeli yüksek olsa da sektörel tanıtım ve ürün geliştirme faaliyetleri sınırlıdır (Dinçer ve diğerleri, 2020).
- Veri üretimi, hasta profili analizi ve uluslararası akreditasyon süreçleri yetersizdir (Kuzhan ve Gönen, 2024).
- Turist tercihleri hâlen ağırlıklı olarak fiziksel tedavilere yöneliktir (Sağ, 2025).

Elde edilen akademik ve sektörel veriler, Türkiye’de mental sağlık turizminin henüz gelişme aşamasında olduğu görüşünü pekiştirmektedir. Nitekim bu tespitler, Türkiye’nin mental sağlık turizmini geliştirmek için oluşturulacak stratejilerde hem politika düzeyinde planlama hem de bilimsel izleme ve ölçme araçlarına ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Ayrıca literatürde, mental sağlık turizminin yalnızca “terapi hizmeti” olarak değil, aynı zamanda kültürel ve doğal çevreyle bütünleşmiş bir iyilik hâli deneyimi olarak ele alınması gerektiği anlayışı dikkat çekmektedir (Dinçer ve diğerleri, 2020). Türkiye’nin doğal kaynakları, kültürel çeşitliliği ve geleneksel iyileştirme pratikleri bu açıdan güçlü bir temel sunmaktadır.

Mental sağlık turizminin Türkiye ekonomisine katkısına ilişkin değerlendirmeler, ülkenin termal kaynakları, sağlık altyapısı ve turizm deneyimi sayesinde mental sağlık turizmi için potansiyel taşıdığını ancak ürün farklılaştırması, kalite akreditasyonu ve insan kaynağı geliştirme politikalarının geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Dinçer ve diğerleri, 2020; Oruç ve diğerleri, 2024)

2.12.2. Türkiye’de Mental Sağlık Turizminin Gelişimde Etkili Uygulamalar

Derin bir rahatlama veya canlandırıcı bir deneyim arayan kişilerin sayısı Covid 19

sonrası hızla artmıştır. Bu eğilim, yeni inşa edilen otellerin sağlıklı yaşam turizmi odaklı tasarlanmasını teşvik ederken, mevcut konaklama tesislerinin de sağlıklı yaşam turistlerinin ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde yapısal dönüşümler geçirmesine yol açmıştır (Avcı ve Şener, 2023). Nitekim yalnızca fiziksel iyileşmeyi değil, aynı zamanda zihinsel ve duygusal refahı da önceleyen turistlerin; termal oteller, kaplıcalar, kapalı yüzme havuzları, fitness merkezleri ve sağlıklı yaşam alanlarına sahip tesisleri tercih ettiği görülmektedir.

Mental sağlık turizminin Türkiye’de ivme kazanmasında ve şekillenmesinde belirleyici uygulamalar ve işletmelerin hizmet sunumları şöyle sıralanabilir;

Termal ve Spa: Türkiye, zihinsel sağlığı desteklemeye yönelik retreat ve wellness programlarının düzenlendiği çok sayıda termal kaplıca destinasyonuna ev sahipliği yapmaktadır. Bu merkezler, sıcak su kaynakları ve suya dayalı tedavi yöntemleri aracılığıyla stresin azaltılmasına ve psikolojik iyileşmeye katkı sağlamakta; fiziksel ve zihinsel iyileşmeyi bütüncül bir yaklaşımla ele almaktadır. Türkiye’nin zengin jeotermal kaynakları, farklı mineral içeriklerine sahip termal suları ve dört mevsim boyunca hizmet verebilmeye elverişli iklim koşulları, termal ve SPA tesislerinin ülke genelinde yaygınlaşmasına olanak tanımaktadır. Modern wellness ve SPA uygulamalarının, tarihsel kaplıca ve hamam kültürüyle bütünleşmesi, bu merkezlerin yalnızca fiziksel tedavi değil, aynı zamanda zihinsel sağlık ve psikolojik iyi oluş odaklı programlar sunabilmesini sağlamaktadır. (Siner ve Torun, 2020). Bu durum, Türkiye’yi zihinsel sağlık odaklı termal ve SPA turizmi açısından güçlü bir destinasyon haline getirmektedir (Dinçer ve diğerleri, 2020; Tontuş, 2019) Antalya; özellikle spa ve wellness turizmi ile öne çıkmaktadır. Belek ve Kemer gibi bölgelerde yer alan lüks tatil köyleri, fiziksel sağlığın yanı sıra ruhsal iyileşmeye yönelik terapiler de sunmaktadır. Yalova ya da Afyonkarahisar’da bulunan spa otelleri bulundukları destinasyonuna çekicilik kazandırmaktadır. Bir diğer örnek destinasyon alanı Pamukkale, Sarayköy’dür (Üzel, 2024).

Yoga ve Meditasyon : Türkiye’de yoga ve meditasyon merkezlerine olan talep son yıllarda önemli ölçüde artmaktadır. Özellikle Kapadokya, Ege ve Akdeniz kıyıları örneğin Bodrum Yalıkavak gibi doğal ve huzurlu ortamlara sahip destinasyonlar, yoga ve meditasyon inzivaları ile mental iyilik haline odaklanan hizmetlerle giderek daha popüler hale gelmektedir (Tontuş, 2019). Bu trend, yoga turizminin fiziksel ve zihinsel rahatlama arayan turistler için alternatif bir wellness ürünü olarak yükselmesiyle paraleldir; yoga ve meditasyon faaliyetleri, bireylerin stres yönetimi, içsel denge ve genel yaşam kalitesini artırma arayışlarına yanıt veren deneyimler sunmaktadır. Örnek olarak Bordum’da zihinsel denge programı nedeniyle tercih edilen işletmeler olduğu gibi Milas’ta kişisel gelişim ve yenilenme amaçlı Meditasyon ve

inziva uygulamaları ile yoga eğitmenliği eğitimleri verilen merkez de mental sağlık turizmine yönelik hizmetler sunan tesisler bulunmaktadır (Yılmaz ve diğerleri, 2025; Basol ve Demirkol, 2025). Ayrıca Türkiye'nin farklı bölgelerinde yoga Retreat'leri, hem yerel hem de uluslararası katılımcılara yönelik kapsamlı programlar sunmakta ve bu sayede ülkenin wellness turizmi portföyünü zenginleştirmektedir (Yılmaz ve diğerleri, 2025). Bu gelişmeler, yoga ve meditasyon turizmini yalnızca bedenin değil, aynı zamanda zihnin ve ruhun bütünsel sağlığına odaklanan önemli bir segment hâline getirmektedir ve Türkiye'nin wellness turizmi pazarındaki büyüme potansiyelini güçlendirmektedir (Hurriyet Daily News, 2025; İnce ve Keskin, 2023).

Psikoterapi ve Wellness Programlarının Entegrasyonu: Türkiye'de wellness merkezleri son yıllarda yalnızca fiziksel sağlık ve spa hizmetleri sunmanın ötesine geçerek detox, fitness, yoga, meditasyon ve farkındalık eğitimleri gibi wellness programlarını psikoterapi ve danışmanlık hizmetleriyle entegre eden kapsamlı bir sağlık yaklaşımı benimsemeye başlamıştır. Bu bütüncül yaklaşım, bireylerin stres, anksiyete ve yaşam kalitesiyle ilgili ihtiyaçlarını hem beden hem de zihin sağlığı açısından ele almayı amaçlamaktadır. Özellikle büyük şehirlerde ve turizm odaklı bölgelerde faaliyet gösteren merkezler; tıbbi değerlendirme, bireysel psikoterapi seansları, grup terapileri, mindfulness çalışmaları ve fiziksel aktivite programlarını bir arada sunarak katılımcılar için daha zengin bir iyilik hâli deneyimi sağlamaktadır. Beyoğlu, Kadıköy gibi merkezi bölgelerdeki yoga stüdyoları, meditasyon merkezleri ve wellness otelleri yanı sıra şehrin tarihî dokusu, geleneksel hamam kültürü ve sauna gibi terapötik imkanlar sunmaktadır (Üzel, 2024). Türkiye'de wellness kavramına ilişkin yapılan akademik analizler de wellness programlarına olan talebin giderek arttığını göstermekte ve bu alandaki merkezlerin büyüme potansiyelinin sağlık turizmine önemli katkıda bulunacağını ortaya koymaktadır (Armağan ve diğerleri, 2023). Bu kapsamda, detoks ve zihinsel farkındalık merkezlerinden fitness ve danışmanlık hizmetlerine kadar geniş bir yelpazeyi kapsayan hizmetler, ülkedeki sağlık ve yaşam turizmi pazarına yeni ürünler kazandırmakta ve Türkiye'yi wellness-psikoterapi entegrasyonunun uygulandığı bir destinasyon hâline getirmektedir. Örneğin Adrasan'da Doğa içinde güzel doğal ortamı ve lezzetli vejetaryen/vegan yemekleri sunması ile ünlenen, huzur & kişisel yenilenme ortamı (seminar/retreat konsepti) ile olağanüstü yoga retreat deneyimleri kazanılan tesisler olduğu gibi, Bodrum'da kuruluş amacı wellbeing hizmetleri olan ve diyet, sağlıklı kilo verme ve güzellik bakım türü hizmetler ile zihinsel denge ve iyi oluş uygulamaları sunan işletmeler faaliyet göstermektedir (Armağan ve diğerleri, 2023; Sağlık Bakanlığı Sağlık Turizmi Stratejileri., 2025)

Kısaca Türkiye'deki pek çok wellness merkezi, detox, fitness ve farkındalık eğitimi gibi wellness programları ile psikoterapi ve danışmanlık hizmetlerini birleştirerek mental sağlık için kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır (Kuzhan ve Gönen, 2024; Tontuş, 2019).

Lüks Mental Sağlık ve Rehabilitasyon Merkezlerine Artan Talep: Türkiye'deki lüks wellness tatil köyleri ve rehabilitasyon merkezleri, rahat, özel ve huzurlu bir ortamda mental sağlık iyileşmesi arayan varlıklı müşterilere hizmet vermektedir (Dinçer ve diğerleri, 2020). Türkiye'de lüks wellness tatil köyleri ve rehabilitasyon merkezlerine olan talep giderek artmaktadır; bu merkezler, rahat, özel ve huzurlu ortamlar sunarak mental sağlık iyileşmesi arayan daha varlıklı müşteri segmentine hitap etmektedir. Son yıllarda wellness turizmi, özellikle beden-zihin bütünsel iyiliği hedefleyen lüks hizmetlerle ön plana çıkmaktadır; spa ve wellness tesislerinin modern konaklama olanakları ile birleştirilmesi, detox programları, kişisel fitness planları, mindfulness uygulamaları ve psikolojik destek hizmetleri gibi çok boyutlu yaklaşımlar aracılığıyla ziyaretçilere kapsamlı deneyimler sunulmaktadır (Demir ve Dağ, 2024;). Türkiye'nin spa-wellness altyapısı ve lüks otelcilik yatırımları da bu trendi desteklemekte, 5 yıldızlı otellerden butik destinasyonlara kadar pek çok işletme wellness programlarını sağlık ve rehabilitasyon hizmetleriyle entegre etmektedir (Dinçer ve diğerleri, 2020). Akademik çalışmalarda da wellness merkezlerine yönelik ilginin arttığı ve bu alandaki araştırmaların sayısının son yıllarda büyüdüğü, fiziksel, zihinsel ve sosyal iyilik hâlini kapsayan wellness aktivitelerinin talep gördüğü belirtilmektedir (Armağan ve diğerleri, 2023). Ayrıca mental sağlık turizmi potansiyelini değerlendiren araştırmalar, Türkiye'de zihinsel sağlık, yoga-wellness ve spa-rehabilitasyon gibi bütünsel turizm ürünlerinin sayıca artırılması gerektiğini ve bunun ekonomik faydalar sağlayacağını ortaya koymaktadır (Demir ve Dağ, 2024). Bu gelişmeler, Türkiye'de lüks wellness ve mental sağlık odaklı turizm segmentinin büyümesini ve sağlık turizmi pazarında yeni talep dinamiklerinin ortaya çıkmasını göstermektedir.

Son yıllarda Türkiye, engelli ve uygun fiyatlı sağlık hizmetleri ile tedaviye yönelik zengin kültürel ve doğal kaynakları sayesinde küresel mental sağlık turizmi pazarında önemli bir oyuncu haline gelmiştir. Mental sağlık hizmetlerine olan talep, özellikle rahatlama ve mental sağlık iyileşmesini birleştirmek isteyen uluslararası ziyaretçiler arasında artmıştır. Bu durum Türkiye'nin küresel sağlık turizmi pazarındaki konumunu, tıbbi turizm, wellness (sağlık) ve rehabilitasyon alanlarında yüksek kaliteli hizmetler sunma konusundaki itibarını güçlendirmektedir (Kuzhan ve Gönen, 2024)

Bazı özel hastaneler ve termal tesisler, son yıllarda “psikolojik rehabilitasyon

programları” veya “stres yönetimi kampları” gibi uygulamaları sağlık turizmi paketlerine dâhil etmeye başlamıştır. Özellikle Afyonkarahisar, Yalova ve Balıkesir gibi termal turizm merkezlerinde, “terapi destekli spa” uygulamaları görülmektedir (Hürriyet, 2024 August 14). Bu örnekler, mental sağlık turizminin pratik düzeyde gelişmeye başladığını göstermekle birlikte, ulusal ölçekte bütüncül bir politikanın henüz oluşmadığını göstermektedir (Çam, 2024).

Genel olarak bakıldığında, Türkiye’de şehirlerin mental sağlık turizmi açısından gelişim düzeyleri, hizmet kalitesi, güvenlik algısı, turistik imkânlar ve maliyet gibi değişkenlerle yakından ilişkilidir. Dağ ve arkadaşlarının (2024) sağlık profesyonelleriyle yaptığı çalışmada, “hizmet kalitesi, güvenlik ve turizm imkânlarının” Türkiye’nin tıbbi turizm imajını doğrudan etkilediği belirtilmiştir. Söz konusu bulgu, mental sağlık turizminin de aynı dinamiklerden etkileneceğini göstermektedir.

İstanbul, klinik çeşitliliği, uluslararası standartlara sahip sağlık tesisleri ve uzman kadro yoğunluğu nedeniyle Türkiye’de mental sağlık turizminin lider merkezi konumundadır. Şehirde hem özel hastaneler hem de wellness ve psikoterapi odaklı klinikler, bireysel danışmanlık, psikoterapi, grup terapileri ve mindfulness programları gibi kapsamlı hizmetler sunmaktadır (Çam, 2024). Ayrıca İstanbul, ulaşım altyapısı ve konaklama seçeneklerinin çeşitliliği sayesinde, yerli ve yabancı turistler için engelli bir merkez olarak öne çıkmaktadır. Demir ve Dağ, 2024). Bursa ve Manisa ise termal kaynakları ve kültürel mirasıyla gelişim potansiyeli taşıyan şehirler arasında yer almaktadır. Bu şehirlerde termal tesisler, kaplıcalar ve wellness merkezleri, doğal kaynaklar ve tarihsel ortamla bütünleşmiş mental sağlık programları sunabilir. Özellikle termal kaynakların rehabilitasyon ve zihinsel sağlık hizmetleriyle entegre edilmesi, bölgenin sağlık turizmi açısından stratejik değerini artıracaktır (Çam, 2024).

Antalya ise turizm-temelli sağlık ve wellness modelleriyle öne çıkmaktadır. Lüks oteller ve tatil köyleri bünyesinde sunulan detox, spa, yoga ve mental sağlık programları, tatil ile zihinsel iyileşmeyi birleştiren bir yaklaşım sunar (Dinçer ve diğerleri, 2020). Şehir, doğal güzellikleri, deniz ve iklim avantajlarıyla, ziyaretçilere hem dinlenme hem de mental sağlık deneyimi imkânı vermektedir. İzmir, doğal ortamı, ılıman iklimi ve sahil bölgeleriyle mental iyileşme odaklı programlar için elverişli bir destinasyon olarak görülmektedir. Şehirde sahil wellness merkezleri, yoga ve meditasyon retreat’leri ile kombine edilen terapi hizmetleri, katılımcılara hem doğa ile bütünleşme hem de zihinsel iyilik deneyimi sunar (Demir ve Dağ, 2024). İzmir ayrıca termal kaynaklara yakınlığı sayesinde spa ve rehabilitasyon hizmetlerini bütüncül bir yaklaşımla sunabilecek potansiyele sahiptir.

Ankara, maliyet ve ulaşılabilirlik açısından stratejik bir alternatif sunar. Başkentteki niversite hastaneleri, devlet ve özel sağlık tesisleri, uygun fiyatlı mental sağlık hizmetleri sunarak bölgesel bir seçenek oluşturur (am, 2024). Ankara’da psikoterapi/kişisel gelişim hizmetleri ile bireysel iyilik odaklı psikoterapi ve danışmanlık hizmetlerinin yanı sıra, iş dünyası ve eğitim odaklı mental iyilik programları için de uygun altyapıya sahip tesislerle hizmet sunulmaktadır. Ayrıca Çanakkale yanısıra İzmir Narlı dereormanları, Fethiye ile ldeniz; deniz terapisi (thalassotherapy) ve farkındalık (mindfulness) tatilleri ile dikkat çeken bir başka önemli destinasyondur (Bektaş, 2022). Özellikle ldeniz bölgesindeki sakin plajlar ve birçok butik otel, doğa yürüyüşleri ve meditasyon seansları sunmaktadır. Bunun yanı sıra Trabzon ve Karadeniz Yaylaları; zellikle Uzungöl, Sümela Manastırı ve Ayder Yaylası gibi bölgeler yöreye özgü şıfalı bitkiler ve doğa terapisi etkisi vermekte olduğu ifade edilebilir (zel, 2024).

Akademik literatür, Türkiye’de mental sağlık turizminin sağlık turizmi içindeki payının hâlen düşük olduğunu ve istatistiksel olarak izlenebilir bir sektör hâline gelmediğini ortaya koymaktadır (Demir ve Dağ, 2024). Geniş bir sağlık altyapısı, deneyimli kadro ve doğal kaynaklara rağmen, mental sağlık turizmi hâlen gelişim aşamasındadır. Ancak önümüzdeki yıllarda akademik üretimin artması, kamu politikalarının ve yatırımın desteklenmesiyle Türkiye’nin hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde mental sağlık turizmi alanında bir merkez hâline gelmesi mümkündür (Dinçer ve diğerleri, 2020).

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışma üç (3) temel aşamadan oluşacak şekilde yapılandırılmıştır.

İlk aşamada, araştırmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesini oluşturmak amacıyla kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, konuya ilişkin ulusal ve uluslararası alanda yayımlanmış bilimsel çalışmalar sistematik bir biçimde incelenmiş; belirlenen dahil edilme kriterlerini karşılayan çalışmalar araştırma kapsamına alınırken, bu kriterleri karşılamayan çalışmalar ise dışlanmıştır. Böylece araştırmanın amacına ve kapsamına uygun, güvenilir ve geçerli kaynaklardan oluşan bir veri seti oluşturulmuştur.

İkinci aşamada, literatür inceleme ve değerlendirme süreci yürütülmüş olup, elde edilen verilerin analizi nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda analiz süreci aşamalı bir yapı izleyerek üç temel yöntem doğrultusunda ele alınmıştır. Öncelikle içerik analizi yöntemi kullanılarak veriler sistematik bir şekilde kodlanmış ve temalar belirlenmiştir. Ardından betimsel analiz yöntemiyle elde edilen bulgular düzenlenmiş, açıklanmış ve yorumlanmıştır. Son olarak karşılaştırmalı analiz yöntemi uygulanarak Mevcut ülkelerin mental sağlık turizmi potansiyelinin GZFT analizi için, içsel ve dışsal ölçütler sistematik biçimde ele alınmıştır. böylece örneklemin eğilimleri ve boşlukları daha açık bir şekilde belirlenmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son aşaması olan yazım sürecinde ise, araştırmanın bütünlüğünü ve tutarlılığını sağlamak amacıyla tarihsel bir sıralama yerine tematik bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu doğrultuda, ele alınan konular belirlenen temalar çerçevesinde sistematik olarak sunulmuştur. Böylece anlam bütünlüğünün korunması yanısıra konunun daha net ve bütüncül bir biçimde anlaşılabilirliğinin sağlanması hedeflenmiştir.

5.1. Araştırma Tasarımı

Araştırma tasarımı literatür taraması üzerine temellenmiştir. Araştırmada kullanılan veriler, ikincil kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Türkçe ve İngilizce dilinde yayımlanmış akademik makaleler, uluslararası kuruluşların (örneğin WHO, OECD, GWI, PAHO vb. gibi) açık kaynaklı yayımladığı raporlar ve resmi ülke raporları ile güncel yayınlar, sistematik

biçimde taranmış ve 2005–2025 döneminde yayınlanan kaynaklar değerlendirilmiştir.

Veri toplama sürecinde, literatür taraması ile doküman incelemesi için elde edilen veriler Google Scholar, Ulakbim, TRDizin ve YÖK Ulusal Tez Merkezi ile Pubmed adlı dijital veri kütüphaneleri ve Emerald, Taylor Francis, Science Direct, Elsevier ve Proquest adlı veri tabanları kullanılarak temin edilmiştir. Arama bölümüne; “Mental sağlık”, “Mental sağlık turizmi”, “Mental turizm” “İyi olma/iyi oluş hali” ve “Psikolojik iyi oluş odaklı seyahatler” İngilizce dilindeki yayınlara “Mental health”, “Mental health tourism”, “Mental tourism”, “Mental health treatment options”ve “Psychological well-being travel” anahtar kelimeleri yazılarak sistematik tarama yapılmıştır. Yüksek lisans ve doktora tezlerine ise “sağlık turizmi” anahtar kelimesi ile ulaşılabilmektedir. Dokümanlar, genel bilgiler bölümünün alt başlıkları yanı sıra Türkiye’de ve seçilen ülkeler özelinde mental sağlık turizminin durumu incelenmiş olup anahtar kelimeler çok fazla sayıda kaynağa ulaşılabilirliği kolaylaştırmıştır.

Literatür incelemesine dahil edilen kriterleri; çalışmaların süreli bir yayında makale olarak yayınlanmış olması, kongre/sempozyum/çalıştay vb bilimsel etkinliklerde tebliği olarak basılmış olması, yüksek lisans ya da doktora tezi tez olması, 2005–2025 yılları arasında yayımlanmış olması, tam metnine erişim sağlanabiliyor olması ve açık erişimin olması şeklinde belirlenmiştir. Özet metnine ulaşılan kaynaklar dahil edilmeyerek, değerlendirmeye alınmamıştır. Tarama sonucunda ulaşılan çalışmalar, dahil edilme kriterlerine uyan ve dışlanan çalışmalar şeklinde belirlenmiştir. Konuyla ilgili kapsamlı bir literatür inceleme ve değerlendirme sürecinin ardından, raporun anlam bütünlüğünü koruması amacıyla anlatım tarihsel değil, tematik bir yaklaşım esas alınarak düzenlenmiştir.

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülen literatür temelli bir incelemedir. Veri analizinde, nitel araştırmalarda uygulanan tekniklerden aşamalı olarak şu üç süreç izlenmiştir.

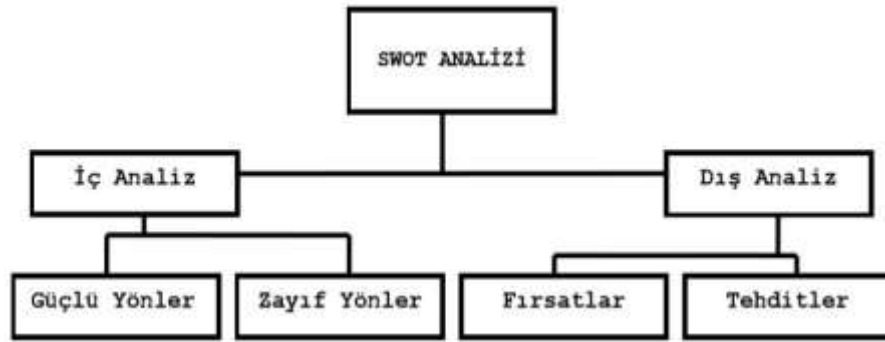
1. İçerik analizi: İncelenen kaynaklardan elde edilen veriler tematik yaklaşım ile aşağıda belirtilen ana temalar ile kodlanmıştır.

- a) Kaynaklar ve altyapı yeterlilikleri,
- b) İnsan kaynakları ve hizmet kalitesi,
- c) Yasal, etik ve kültürel uygunluk,
- d) Pazar görünürlüğü ve konumlandırma,
- e) Küresel talep eğilimleri ve yenilik dinamikleri,

- f) Rekabet ve dış çevre riskleri,
- g) Ruh sağlığında ölçülebilir iyileşme çıktıları.
- h) Güvenlik ve güvenilirlik durumu

2. **Betimsel analiz:** Seçilen ülkelerde mental sağlık turizminin gelişimini etkileyen unsurlar ile bu alanda ülkelerin kendi stratejilerini belirlemede rol oynayan kriterler, mental sağlık turizminin ortaya çıkışını sağlayan amaçlı ve hedefe yönelik koşullar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Böylece ülkelerin mental sağlık turizmi alanındaki mevcut durumları, literatürden elde edilen nitel verilere dayanarak ortaya konmuştur.

3. **Karşılaştırmalı analiz:** Mental sağlık turizmi potansiyeline göre seçilen ülkelerin Güçlü (Strengths), Zayıf (Weaknesses), Fırsat (Opportunities) ve Tehditler (Threats), küresel akademik literatürde SWOT olarak isimlendirilen [GZFT] açısından analizi yapılmıştır. Daha sonra Türkiye'nin seçilen ülkelerle benzerlik ve farklılıkları bu temalar doğrultusunda değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgularla hedeflenen, ülkelerin mental sağlık turizmi potansiyelini bütüncül biçimde açıklamak ve Türkiye açısından geliştirilebilecek alanlara yönelik öneriler sunmaktır. Karşılaştırmalı analizin analitik çerçevesi; mental sağlık turizmi potansiyeli yüksek olan örneklem olarak belirlenen ülkelerin GZFT Analizinde değerlendirilmiştir.

Şekil 12. SWOT Analizini Oluşturan Unsurlar (Bilişim Blog Rehber, 2023)

Mevcut ülkelerin mental sağlık turizmi potansiyelinin GZFT analizi için, içsel ve dışsal ölçütler sistematik biçimde ele alınmıştır. İçsel açıdan değerlendirildiğinde, güçlü ve zayıf yönler; destinasyonun doğal kaynaklarını (örneğin huzurlu doğal manzaralar, mineralli veya termal sular), altyapısını (psikolojik iyi oluş merkezleri, engellilik düzeyi, konaklama

standartları), iş gücü kapasitesini (sertifikalı ruh sağlığı profesyonelleri, turizm deneyimine sahip terapistler), düzenleyici ve etik güvenceleri (hasta onamı protokolleri, sınır ötesi bakım standartları), markalaşma ve pazarlama erişimini ile mevcut talep ve farkındalık düzeyini kapsamaktadır (Smith ve Puczkó, 2019; Haque, 2020).

Dışsal açıdan bakıldığında ise, fırsatlar ve tehditler; küresel eğilimlerden (stres iyileşmesi odaklı seyahatlere artan talep, dijital ruh sağlığı yenilikleri), rekabet baskılarından (benzer hizmetler sunan diğer destinasyonlar), makro çevresel istikrardan (politik, ekonomik ve güvenlik koşulları) ve sosyo-kültürel faktörlerden (ruhsal sağlıkla ilgili damgalama, wellness turizminin kültürel kabul düzeyi) kaynaklanmaktadır (Global Wellness Institute [GWI], 2023).

GZFT Analizi yapılırken mental sağlık turizminin ülkeler açısından yararlarından biri olan sektördeki pazar payına katkısı da dikkate alınmıştır (Ivanova ve Ivanov, 2022). Ayrıca, yakın tarihli bibliyometrik çalışmalar, sağlık turizmi araştırmalarının; destinasyonun sağlık etkileri, turist memnuniyeti ve davranışsal niyetler ile sağlık davranışı değişim bağlamlarında yoğunlaştığını göstermektedir (Chen ve diğerleri, 2023; Lukose ve diğerleri, 2024). Dolayısıyla, bu analizde dikkate alınacak ölçütler; turist memnuniyeti ve motivasyonu, ölçülebilir ruh sağlığı faydaları ve destinasyona özgü sağlık davranışı değişim kapasitesi gibi boyutları da içermektedir. Bu bağlamda; çok ölçütlü karar verme yaklaşımı belirsizlik koşullarında sağlık ve turizm destinasyonlarının değerlendirilmesini sağlamaktadır (Yazdani ve diğerleri, 2016).

Belirlenen temalar/kriterler ile analizi yapılan ülkeler satır-sütun düzeninde eşleştirilerek; güçlü yön, zayıflık, gibi nitel değerlendirmelerin görünür hâle getirilebilmesini sağlayan niteliksel analiz matrisi kullanılmıştır

5.2. Araştırmanın Örneklemi

Bu araştırmada, araştırma evreni tüm dünyadır. Hakkında bilgi toplamak için çalışılan evrenden seçilen onun sınırlı parçası olarak belirlenen ülkelerin tespitinde, seçkisiz olmayan örnekleme türlerinden birisi olan amaçsal örnekleme tekniğinin alt başlıkları arasında yer alan

Ölçüt örnekleme (criterion sampling) tekniği benimsenmiştir (Büyüköztürk ve diğ., 2018). Ölçüt örnekleme bilindiği üzere, nitel araştırmalarda “önceden tanımlanan belirli özelliklere veya ölçütlere sahip birimlerin seçilmesi” esasına dayanan bir teknik olarak kabul

edilmektedir (Patton, 2002; Balcı, 2018). Ayrıca amaçlı örneklemenin bu türü, nitel araştırmalarda veri kaynağının araştırma problemine uygun biçimde yapılandırılmasını sağladığı için sıklıkla tercih edilmektedir (Creswell, 2014; Balcı, 2018).

Bu bağlamda literatürde zihinsel sağlık turizminin pazar büyüklüğü, gelişim hızı ve hizmetlerin kültürel içeriği açısından bölgeler arasında belirgin farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Bu çalışma kapsamında söz konusu bölgesel farklılıkları temsil edebilmek amacıyla her bir bölgeden bir ülke seçilmiştir. Ülke seçiminde; mental sağlık turizmi alanında belirli düzeyde gelişmişlik göstermeleri, literatürde öne çıkmaları ve çevrim içi veri erişiminin mümkün olması gibi önceden tanımlanmış ölçütlerin karşılanması esas alınmıştır. Bu kriterlere uygunluk gösteren ülkeler olması nedeniyle; İtalya, Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Japonya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Costa Rica Türkiye ile karşılaştırılmak üzere örnekleme dâhil edilmiştir.

4. BULGULAR

Örneklem olarak alınan ülkeler olan İtalya, ABD, Çin, Japonya, BAE, Costa Rica ile Türkiye'nin GZFT analizleri her ülke için ayrı tabloda gösterilmiştir. Daha sonra bu ülkelerin karşılaştırmalı analizi ve örneklem olan ülkelerin belirlenen kriterler üzerinden niteliksel analiz matrisine yer verilmiştir.

4.1. İtalya'nın Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi

Tablo 3. İtalya'nın Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi

Kategoriler	Alt Kriterler	Açıklama / Bulgular
Güçlü Yönler (Strengths)	Kaynaklar ve Altyapı Yeterlilikleri	Zengin doğal ortamlar, termal kaynaklar ve köklü spa-wellness kültürüyle güçlü bir konuma sahiptir. Bu sayede 2022'de 41.1 milyar USD gelir elde etmiş, 2030'a kadar 104.1 milyar USD'ye ulaşması beklenmektedir (Grand View Research, 2023c).
	İnsan Kaynakları ve Hizmet Kalitesi	Spa ve wellness işletmelerinin %95'i hijyen ve güvenlik standardı uygulamaktadır ve hizmet kalitesi yüksektir (Ivona ve diğerleri, 2019; Italcates, 2024e).
	Yasal, Etik ve Kültürel Uygunluk	"Made in Italy" markası altında wellness turizmi için ulusal platformlar (Italcates) geliştirilmiştir (Italcates, 2024c).
	Pazar Görünürlüğü ve Konumlandırma	ENIT verilerine göre tur operatörlerinin %50'si wellness turizmini önemli bir değer olarak görmektedir (ENIT, 2022).
	Güvenlik ve Güvenilirlik	Turist güvenliği ve terapi merkezlerinin uzun yıllardır güvenilirliği bulunmaktadır.
Zayıf Yönler (Weaknesses)	Kaynaklar ve Altyapı Yeterlilikleri	"Mental sağlık turizmi" özelinde altyapı ve destinasyon çeşitliliği sınırlıdır, literatürde az veri mevcuttur (Ivona ve diğerleri, 2019).
	İnsan Kaynakları ve Hizmet Kalitesi	Ruh sağlığı profesyonellerinin turizm sektörüyle entegrasyonu düşüktür, veriler spa odaklıdır (Grand View Research, 2023c).
	Yasal, Etik ve Kültürel Uygunluk	Uluslararası turistler için kültürel farklılıklar, dil engelleri ve etik sorunlar potansiyel zayıflıktır.
Fırsatlar (Opportunities)	Küresel Talep Eğilimleri ve Yenilik Dinamikleri	Küresel wellness turizmi yükseliştir; zihinsel sağlık temalı seyahatlere talep artmaktadır (Italia Living 2025; Italcates 2024a).
	Rekabet Avantajı ve Yenilik Dinamikleri	"Dolce vita" yaşam tarzı, güçlü spa kültürü ve dijital sağlık entegrasyonları marka avantajı yaratabilir (ENIT/Italcates, 2024d).
	Güvenlik ve Güvenilirlik	Mindfulness ve yoga retreatlerinde Avrupa'da tercih edilirlilik artmaktadır (CBI, 2025).
Tehditler (Threats)	Rekabet ve Dış Çevre Riskleri	Düşük maliyetli destinasyonların artışı ve sürdürülebilirlik sorunları rekabet baskısı oluşturur (Serio ve diğerleri 2024; Demeter, 2023; Italcates, 2025).
	Ruh Sağlığında Ölçülebilir İyileşme Çıktıları	Hizmetlerin psikolojik etkilerinin ölçülmesi yetersizdir, bu alanda gelişme ihtiyacı vardır (CBI, 2025).
	Yasal, Etik ve Kültürel Uygunluk	Hizmet sonrası destek, mahremiyet ve sorumluluk konularında uluslararası düzenlemeler eksiktir (Global Wellness Institute, 2024d).
	Güvenlik ve Güvenilirlik	Jeopolitik risklerden kaynaklı turizm hassasiyeti tehdit unsurudur (CBI Wellness Market Report, 2025).

4.2. Amerika Birleşik Devletleri'nin Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi

Tablo 4. Amerika Birleşik Devletleri'nin Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi

Kategori	Alt Kriter	Açıklama / Bulgular
Güçlü Yönler (Strengths)	Kaynaklar ve altyapı yeterlilikleri	ABD, modern hastaneler, özel klinikler ve doğal kaynaklar (millî parklar, termal kaynaklar) ile zihinsel iyileşme amaçlı seyahatler için elverişli ortam sunmaktadır (Haque, 2020; Salem ve diğerleri, 2025).
	İnsan Kaynakları ve hizmet kalitesi	Lisanslı terapistler, psikiyatristler ve wellness uzmanları bulunmakta, Kaliforniya, Hawaii ve Colorado'da mental sağlık temelli programlar yoğunlaşmaktadır (Smith ve Puczkó 2019; GWI, 2023).
	Yasal, etik ve kültürel uygunluk	Hasta hakları ve gizlilik konularında sıkı yasal düzenlemeler mevcut olup, etik standartlar uluslararası turistler açısından güven oluşturur (Ivanova ve Ivanov, 2022).
	Pazar görünürlüğü ve konumlandırma	ABD, global pazarda güçlü marka imajına sahip olup, wellness ve mental sağlık odaklı hizmetler için prestijli bir destinasyon olarak konumlandırılabilir (GWI, 2023)
Zayıf Yönler (Weaknesses)	Kaynaklar ve altyapı yeterlilikleri	Kırsal bölgelerde ruh sağlığı hizmetlerine erişim sınırlı ve maliyet yüksektir; tüm turistler için erişilebilirlik düşüktür (Andrilla ve diğerleri, 2018; Park ve diğerleri, 2024).
	İnsan Kaynakları ve hizmet kalitesi	"Mental sağlık turizmi" hâlâ yeni bir kavram olduğu için kurumsal strateji ve farkındalık düşük seviyededir (Chen ve diğerleri, 2023).
	Yasal, etik ve kültürel uygunluk	Etik ve düzenleyici çerçeveler tam oturmamıştır. Sınır ötesi hizmetlerde sorumluluk ve sigorta konuları belirsizdir (Ivanova ve Ivanov, 2022).
	Pazar görünürlüğü ve konumlandırma	"Mental sağlık turizmi" wellness turizmi içinde yer almakta ve ayrı bir pazarlama kavramı olarak tanınmamaktadır (Smith ve Puczkó, 2019).
	Güvenlik ve Güvenilirlik	Turizmde güvenlik algısı şehir bazında değişkenlik gösterir (Friedman ve Schwartz, 2024)
Fırsatlar (Opportunities)	Küresel talep eğilimleri ve yenilik dinamikleri	Stres yönetimi, dijital detoks ve zihinsel yenilenme temelli global talep artmaktadır. ABD'de dijital ruh sağlığı uygulamaları ve teleterapi turizmle entegre edilebilir (GWI, 2023; Yazdani ve diğerleri, 2016)
	Rekabet avantajı ve marka potansiyeli	ABD'nin güçlü sağlık altyapısı ve etik standartları, uluslararası pazarda premium zihinsel sağlık turizmi hizmeti sunma imkânı sağlar (Ivanova ve Ivanov, 2022)
Tehditler (Threats)	Rekabet ve dış çevre riskleri	Hizmet maliyetlerinin yüksek olması, turistlerin uygun fiyatlı alternatifleri tercih etmesine yol açabilir; ekonomik dalgalanmalar ve politik belirsizlikler turizm akışını etkileyebilir (Smith ve Puczkó 2019; GWI, 2023).
	Ruh sağlığında ölçülebilir iyileşme çıktıları	Hizmetlerin mental sağlık üzerindeki etkilerinin ölçülmesi hâlâ sınırlıdır. Bu durum pazarlama ve güven açısından risk oluşturur (Chen ve diğerleri, 2023).
	Yasal, etik ve kültürel uygunluk	Uluslararası turistler için hizmet uyumu ve etik sorumluluk konularında boşluklar bulunmaktadır (Ivanova ve Ivanov, 2022).
	Güvenlik ve Güvenilirlik	Ülkede silahlı şiddet tehdit unsurudur (Tilley ve Soule, 2023).

4.3. Çin'in Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi

Tablo 5. Çin'in Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi

Kategori	Alt Kriter	Açıklama / Bulgular
Güçlü Yönler (Strengths)	Kaynaklar ve altyapı yeterlilikleri	Çin, geniş doğal kaynaklara (ormanlar, sıcak su kaynakları, kırsal wellness destinasyonları) ve hızla büyüyen sağlık + turizm altyapısına sahiptir (Zhu ve diğerleri, 2023). Sağlık ve wellness turizmi kaynaklarının değerlendirme sistemi üzerine yapılan çalışmalar, altyapı ve kaynak geliştirme potansiyelini vurgulamaktadır (Li ve diğerleri, 2023).
	İnsan Kaynakları ve hizmet kalitesi	Turizm deneyimi ile iyilik hâli arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar, Çinli turistlerin seyahat deneyimlerinin psikolojik iyilik üzerinde olumlu etkili olduğunu göstermektedir. Bu durum, hizmet sunumu açısından avantaj sağlar (Li ve Huang, 2023).
	Yasal, etik ve kültürel uygunluk	“Sağlık ve wellness turizmi” kavramı politika düzeyinde desteklenmekte; kaynak değerlendirme sistemleri uygulanmaktadır. Kültürel olarak doğa odaklı iyilik hâli deneyimleri ve geleneksel uygulamalar popülerdir (Li ve diğ., 2023; Yanan ve diğerleri, 2023).
	Pazar görünürlüğü ve konumlandırma	Çin wellness turizmi pazarı hızla büyümektedir; 2025 yılında trilyon yuan düzeyinde pazar hacmine ulaşması beklenmektedir. Bu durum, güçlü bir pazar görünürlüğünü işaret etmektedir (Zhang ve Dong, 2025; China Tourism Academy, 2024).
Zayıf Yönler (Weaknesses)	Kaynaklar ve altyapı yeterlilikleri	Mental sağlık turizmi özelinde (psikolojik terapi, danışmanlık, ruhsal iyileşme vb.) hizmet altyapısı ve modelleri sınırlıdır. Turist odaklı dil ve kalite çeşitliliği yetersiz olabilir.
	İnsan Kaynakları ve hizmet kalitesi	Uluslararası standartlara tam uyum sağlanmamıştır. Dil bariyerleri, kültürel farklar ve uzmanlık entegrasyonu alanlarında gelişim gereklidir.
	Yasal, etik ve kültürel uygunluk	Mental sağlık hâlâ damgalanma içerebilir; turizm bağlamında “mental sağlık turizmi” terimi netleşmemiştir. Mahremiyet, etik sorumluluk ve hizmet sonrası izleme alanlarında eksikler mevcuttur.
	Güvenlik ve Güvenilirlik	Devlet kontrolü nedeniyle bazı kullanıcılar güvenilirlik konusunda çekingendir. Uluslararası güvenilirlik ve şeffaflık algısı değişkendir
Fırsatlar (Opportunities)	Küresel talep eğilimleri ve yenilik dinamikleri	Global düzeyde zihinsel sağlık ve iyi oluş temelli turizm artmaktadır. Çin, doğa odaklı wellness (orman yürüyüşleri, kırsal iyileşme turizmi vb.) ile bu trende uyum sağlayabilir. Genç kuşaklarda zihinsel sağlık temelli seyahat niyeti yüksektir.
	Rekabet ve dış çevre içinde fırsat	Çin'in büyük pazar hacmi, devlet politikaları ve kaynak çeşitliliği, “mental sağlık + wellness turizmi” alanında güçlü bir uluslararası konum yaratabilir (China Tourism Academy, 2024).
	Ruh sağlığında ölçülebilir iyileşme çıktıları	Araştırma, izleme ve değerlendirme sistemleri geliştirilirse; turistlerin zihinsel sağlık çıktıları ölçülerek hizmet etkinliği kanıtlanabilir.
Tehditler (Threats)	Rekabet ve dış çevre riskleri	Wellness / mental sağlık turizmi segmentinde dünya genelinde çok sayıda alternatif destinasyon vardır. Çin, özellikle uluslararası turistler açısından erişilebilirlik, marka imajı, dil / kültür adaptasyonu konularında dezavantaj yaşamaktadır (Park ve diğerleri., 2024).
	Ruh sağlığında ölçülebilir çıktılar eksikliği	“Mental sağlık turizmi” bağlamında hizmetlerin etkisinin ölçülmesi ve belgelenmesi sınırlıdır. Bu durum güven oluşturma açısından zayıflık yaratabilir (Global Wellness Institute, 2024f).
	Yasal, etik ve kültürel uygunluk / dış çevre riskleri	Turizm hacminin artışıyla sürdürülebilirlik, hizmet yoğunluğu, yerel topluluk baskısı gibi etik sorunlar ortaya çıkabilir. Ayrıca kültürel farklılıklar ve yasal düzenleme belirsizlikleri risk oluşturabilir (WTO, 2023a)
	Güvenlik ve Güvenilirlik	Veri güvenliği tartışmaları tehdit unsurudur (CNNIC, 2024)

4.4. Japonya'nın Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi

Tablo 6. Japonya'nın Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi

Kategori	Alt Kriter	Açıklama / Bulgular
Güçlü Yönler (Strengths)	Kaynaklar ve altyapı yeterlilikleri	Japonya, doğal kaynaklar (ormanlar, sıcak su kaynakları / onsen) açısından zengindir. Bu durum zihinsel iyilik ve wellness turizmi açısından avantaj sağlar. Wellness pazarı 2022'de 26,3 milyar USD değerindedir ve 2030'da 74,5 milyar USD'ye ulaşması beklenmektedir (Sekiguchi, 2022; Grand View Research, 2022b).
	İnsan Kaynakları ve hizmet kalitesi	Gelişmiş sağlık sistemi ile yenilikçi wellness ve turizm hizmetleri birlikte sunulmaktadır. "Sağlık turizmi" programları kapsamında psikoterapi, doğa terapisi gibi uygulamalar örneklenmektedir (Kyotango Health Tourism Program, 2024).
	Yasal, etik ve kültürel uygunluk	Onsen kültürü, "orman banyosu" ("forest bathing" "shirin yoku") gibi geleneksel uygulamalar zihinsel iyileşme bağlamında kültürel olarak kabul görmektedir (Global Wellness Institute, 2023).
	Pazar görünürlüğü ve konumlandırma	Japonya wellness ekonomisi açısından dünyada üçüncü sıradadır. Uluslararası fuarlara ev sahipliği yapmaktadır (Rustourismnews, 2023; IWT Expo, 2023; RX Japan, 2023).
	Güvenlik ve Güvenilirlik	Dünyanın en güvenli ülkelerinden birisi olup, etik standartlar ve güvenlik kültürü çok yüksektir (IEP, 2023)
Zayıf Yönler (Weaknesses)	Kaynaklar ve altyapı yeterlilikleri	Mental sağlık turizmi kapsamında psikolojik tedaviye dayalı hizmetlerin markalaşması ve altyapısı sınırlıdır (Sekiguchi, 2022).
	İnsan Kaynakları ve hizmet kalitesi	Uluslararası turistlere yönelik dil, kültür ve hizmet modelinde adaptasyon eksiklikleri vardır ve hizmet maliyetleri yüksektir.
	Yasal, etik ve kültürel uygunluk	Ruh sağlığı bazı bölgelerde damgalanmış bir konu olarak görülmektedir ve hizmet sonrası izleme sistemleri yeterince gelişmemiştir.
Fırsatlar (Opportunities)	Küresel talep eğilimleri ve yenilik dinamikleri	Zihinsel iyilik, wellness ve mindfulness turizmine küresel ilgi artmaktadır. Japonya, bu eğilimden yararlanabilecek potansiyele sahiptir (Grand View Research, 2022b; TTG Asia, 2022).
	Rekabet ve dış çevre fırsatları	Onsen, forest bathing, Zen meditasyonu gibi uygulamalar Japonya'yı farklılaştırmaktadır. Hükümet wellness stratejileri geliştirmektedir (TTG Asia, 2022).
	Ruh sağlığında ölçülebilir çıktılar	Onsen bölgelerinde yapılan araştırmalar, turistlerin öznel sağlık durumlarında iyileşme gözlemlemiştir (Sekiguchi, 2022).
Tehditler (Threats)	Rekabet ve dış çevre riskleri	Asya ve dünya genelinde alternatif destinasyonlar hızla gelişmektedir. Japonya maliyet açısından rekabet dezavantajı yaşayabilir (WTO, 2024).
	Ölçülebilir iyileşme eksikliği	Mental sağlık turizmi hizmetlerinin etkileri yeterince ölçülmemektedir; bu durum güven düzeyini azaltabilir (Global Wellness Institute, 2024g).
	Yasal, etik ve kültürel riskler	Overtourism, altyapı yetersizliği ve kültürel farklılıklar turist deneyimini olumsuz etkileyebilir (WTO, 2023b).

4.5. Birleşik Arap Emirlikleri

Tablo 7. Birleşik Arap Emirlikleri’nin Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi

Kategori	Alt Kriter	Açıklama / Bulgular
Güçlü Yönler (Strengths)	İnsan Kaynakları ve altyapı yeterlilikleri	BAE, sağlık ve wellness turizmi için modern altyapı ve prestijli tesislere sahiptir. 2022’de wellness pazarı 5,1 milyar USD değerindedir ve 2030’da 12,5 milyar USD’ye ulaşması beklenmektedir. Dubai Healthcare City’nin “Community-Focused Mental Health Initiative” programı zihinsel sağlık hizmetlerine erişimi artırmaktadır (Grand View Research, 2022; Dubai Healthcare City Authority, 2023).
	İnsan Kaynakları ve hizmet kalitesi	Uluslararası standartlarda akredite sağlık kurumları, çok uluslu uzman ekipler ve wellness otelleri mevcuttur. Yerli ve uluslararası profesyoneller hizmet sunmaktadır (Medcare360 Magazine, 2023).
	Yasal, etik ve kültürel uygunluk	Hükümet, Emirates Health Services ve resmi portal üzerinden zihinsel sağlık farkındalığını artırıcı girişimler yürütmektedir (UAE Government Official Portal, 2025)
	Pazar görünürlüğü ve konumlandırma	BAE, bölgesel ve küresel ölçekte sağlık ve wellness turizmi destinasyonu olarak öne çıkmaktadır (Hotel Online, 2018.).
Zayıf Yönler (Weaknesses)	Kaynaklar ve altyapı yeterlilikleri	Mental sağlık turizmine özel psikoterapi, rehabilitasyon ve uzun dönem programlar açısından altyapı ve veri yetersizdir (Global Wellness Institute, 2023i)
	İnsan Kaynakları ve hizmet kalitesi	Turistlere yönelik psikolojik iyileşme odaklı hizmetlerde dil, kültürel adaptasyon ve ölçülebilir çıktı eksiklikleri mevcuttur (WHO, 2022)
	Yasal, etik ve kültürel uygunluk	Zihinsel sağlık hâlâ damgalanma içerebilir; hizmet sonrası izleme ve destek sistemleri yeterli değildir (Svelieh, 2024)
Fırsatlar (Opportunities)	Küresel talep eğilimleri ve yenilik dinamikleri	Zihinsel sağlık odaklı seyahat talebi artmaktadır. BAE, teknolojik altyapısı ve turizm-sağlık entegrasyonu ile bu trende uyum sağlayabilir. Sanal gerçeklik terapileri gibi yenilikçi yaklaşımlar öne çıkmaktadır (Zawya, 2024).
	Rekabet avantajı ve yenilik dinamikleri	Lüks oteller, wellness retreatler ve çöl/doğa temalı deneyimler BAE’ye premium zihinsel sağlık turizminde avantaj sağlar (The National, 2017; Dubai Digital 2021).
	Ruh sağlığında ölçülebilir çıktılar	Ölçülebilir zihinsel sağlık çıktılarının geliştirilmesi destinasyonun güvenilirliğini artıracaktır (Dubai Healthcare City Authority, 2023).
Tehditler (Threats)	Rekabet ve dış çevre riskleri	Global düzeyde alternatif wellness destinasyonları mevcuttur. Yüksek maliyet ve dil/kültür bariyerleri rekabet dezavantajı oluşturabilir (Grand View Research, 2022c).
	Ölçülebilir iyileşme eksikliği	Zihinsel sağlık hizmetlerinde ölçülmüş sonuçların azlığı güven sorununa yol açabilir (UAE Government Official Portal, 2025).
	Yasal, etik ve kültürel riskler	Turizmin yoğunluğu, sürdürülebilirlik sorunları ve kültürel uyumsuzluk turist memnuniyetini olumsuz etkileyebilir (The National, 2017).
	Güvenlik ve Güvenilirlik	Bölgesel jeopolitik riskler tehdit unsurudur (World Bank, 2023).

4.6. Costa Rica'nın Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi

Tablo 8. Costa Rica'nın Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi

Kategori	Alt Kriter	Açıklama / Bulgular
Güçlü Yönler (Strengths)	Kaynaklar ve altyapı yeterlilikleri	Costa Rica, zengin doğal ortamları, huzur veren tropikal atmosferi ve “wellness” turizmi için öne çıkan aktiviteleriyle zihinsel iyilik hâli odaklı destinasyon potansiyeli taşımaktadır (Costa Rica Turizm Kurulu, 2025).
	İnsan Kaynakları ve hizmet kalitesi	Wellness ve sağlık turizmi kapsamında spa retreatler ve doğa içinde iyileşme odaklı konaklama seçenekleri geliştiği için hizmet kalitesi artmaktadır (Investment Monitor, 2023).
	Yasal, etik ve kültürel uygunluk	Costa Rica'nın turizm politikaları doğa ve çevre koruma odağıyla etik açıdan destekleyici bir zemin sunar (Thornton ve diğerleri, 2023).
	Pazar görünürlüğü ve konumlandırma	“Wellness seyahatinin” bilinirliği artmakta; stres, doğa detoksu gibi temalarla pazarlanmaktadır (Investment Monitor, 2023).
	Güvenlik ve Güvenilirlik	Ülkenin imajı güvenlidir (GPI, 2024)
Zayıf Yönler (Weaknesses)	Kaynaklar ve altyapı yeterlilikleri	Mental sağlık turizmi (psikiyatri, terapi vb.) alanında altyapı ve uzmanlık düzeyi sınırlıdır (Decelles, 2021).
	İnsan Kaynakları ve hizmet kalitesi	Ruh sağlığına yönelik turistik hizmet modellemeleri ve özel programlar yetersizdir (Decelles, 2021).
	Yasal, etik ve kültürel uygunluk	Zihinsel sağlık hizmetlerinde regülasyon ve hizmet sonrası izleme eksiklikleri bulunmaktadır (Alarcon 2003).
Fırsatlar (Opportunities)	Küresel talep eğilimleri ve yenilik dinamikleri	Zihinsel sağlık, stres yönetimi ve iyi oluş temalı seyahatlere talep artmakta; Costa Rica doğa temelli yapısıyla bu trende uyum sağlamaktadır (Investment Monitor, 2023).
	Rekabet ve dış çevre	“Mental sağlık + doğa” temalı marka oluşturma imkânı rekabet avantajı sağlayabilir (Digital Detox ve Sorfing, 2025).
	Ruh sağlığında ölçülebilir iyileşme çıktıları	İzleme ve değerlendirme sistemleri kurulursa, hizmet etkinliği ölçülerek pazarlama avantajı elde edilebilir (Global Wellness Institute, 2024g)
	Güvenlik ve Güvenilirlik	Doğal ortam temelli mental wellness tercihlerinde yükseliş gözlemlenmektedir; Costa Rica gibi doğa odaklı destinasyonlar bu trendden fayda sağlayabilir (Wellness Tourism Association., 2023).
Tehditler (Threats)	Rekabet ve dış çevre	Asya ve Doğu Avrupa gibi düşük maliyetli alternatif destinasyonlarla rekabet riski vardır (WTO, 2024b)
	Kaynaklar ve İnsan Kaynakları	Hizmet kalitesi ve uzmanlık beklentileri karşılanmazsa, memnuniyet ve güven düşer.
	Yasal, etik ve kültürel uygunluk / ölçülebilir çıktılar	Etki göstergelerinin eksikliği veya “ruh sağlığı turizmi” kavramının turist tarafından yanlış anlaşılması olumsuz etki yaratabilir (Alarcon 2003).

4.7. Türkiye'nin Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi

Tablo 9. Türkiye'nin Mental Sağlık Turizmi Açısından GZFT Analizi

Kategori	Alt Kriter	Açıklama / Bulgular
Güçlü Yönler (Strengths)	Kaynaklar ve altyapı yeterlilikleri	Türkiye, termal kaynaklar, kaplıcalar, doğal güzellikler ve sağlıklı yaşam tesisleri ile güçlü wellness turizmi altyapısına sahiptir. Şifalı su tesisleri zengindir (VisitTurkey, 2024; Medical Tourism in Turkish Mineral Spring Resorts, 2025).
	İnsan Kaynakları ve hizmet kalitesi	Deneyimli hekimler, nitelikli sağlık personeli ve özel sağlık kurumları öne çıkmaktadır. Paket hizmetler, konaklama ve tercüme desteği gibi entegre hizmet modelleri yaygındır (Sevim ve Önder, 2020; Medya Office Dubai, 2024; Songu, 2025).
	Yasal, etik ve kültürel uygunluk	Sağlık turizmi stratejileri kapsamında resmi birimler ve düzenlemeler vardır. Kültürel olarak misafirperverlik ve sağlık/iyi oluş temaları bilinir (Sağlık Turizmi Birimi, 2024).
	Pazar görünürlüğü ve konumlandırma	Türkiye, sağlık turizmi destinasyonu olarak bilinir. Avrupa ve çevre bölgelere yakınlığı, ulaşım avantajı ve turizm markası ile öne çıkar. Wellness aktiviteleri pazarlanmaktadır (Büyük, 2023; VisitTurkey 2024; Dağ ve diğerleri 2024).
	Güvenlik ve Güvenilirlik	Mental sağlık turizm alanında hizmet sunan tesis güvenilirliği yüksektir (World Economic Forum, 2023).
Zayıf Yönler (Weaknesses)	Kaynaklar ve altyapı yeterlilikleri	Mental sağlık turizmi altyapısı ve kapasitesi sınırlıdır; çoğu tesis genel wellness odaklıdır (Exploring Mental Health Tourism Potential in Turkey, 2021).
	İnsan Kaynakları ve hizmet kalitesi	Ruh sağlığı uzmanlarının turizmle entegrasyonu, dil iletişimi ve kültürel adaptasyon sınırlıdır. Terapi-çıkış ölçümleri ve uzman turizm modelleri henüz yaygın değildir (Global Wellness Institute, 2024g).
	Yasal, etik ve kültürel uygunluk	Mental sağlıkla ilgili damgalanma, gizlilik ve hizmet sonrası destek gibi sorunlar olabilir. Düzenleyici çerçeve net değildir (World Economic Forum, 2023).
Fırsatlar (Opportunities)	Küresel talep eğilimleri ve yenilik dinamikleri	Zihinsel sağlık ve iyi oluş temalı seyahat talebi artmaktadır. Türkiye doğa-terapi, spa ve kaplıca temelli deneyimler sunabilir (Exploring Mental Health Tourism Potential in Turkey, 2021).
	Rekabet avantajı ve yenilik dinamikleri	Konum, maliyet avantajı, kültürel zenginlik ve turizm tecrübesi rekabet avantajı sağlar. Yeni wellness ve sağlıklı yaşam yatırımları fırsat olabilir (World Economic Forum, 2023).
	Ruh sağlığında ölçülebilir çıktılar	Tesisler zihinsel iyileşme etkilerini ölçer ve pazarlama materyali olarak kullanılırsa güven ve talep artabilir (Global Wellness Institute, 2024g).
Tehditler (Threats)	Rekabet ve dış çevre riskleri	Asya ve Avrupa'da daha ucuz veya gelişmiş mental sağlık turizmi seçenekleri rakip olabilir (World Economic Forum, 2023).
	Ölçülebilir iyileşme eksikliği	Tesislerin zihinsel sağlık üzerindeki etkilerini belgeleyen bilimsel çalışmalar azdır. Güven zaafı oluşabilir (Global Wellness Institute, 2024g).
	Yasal, etik ve kültürel riskler	Hizmet yoğunluğu, sürdürülebilirlik baskısı, altyapı yetersizlikleri, kültürel uyumsuzluk ve hizmet sonrası destek eksikliği turist memnuniyetini zedeleyebilir. Ekonomik/siyasi istikrarsızlık turizm talebini etkileyebilir (WTO, 2023).
	Güvenlik ve Güvenilirlik	Politik belirsizliklerin zaman zaman dış basında olumsuz yansımaları ve jeopolitik kırılganlık nedeniyle turistlerin güvenlik algısında dalgalanma olması tehdit unsurdur (PCI, 2024).

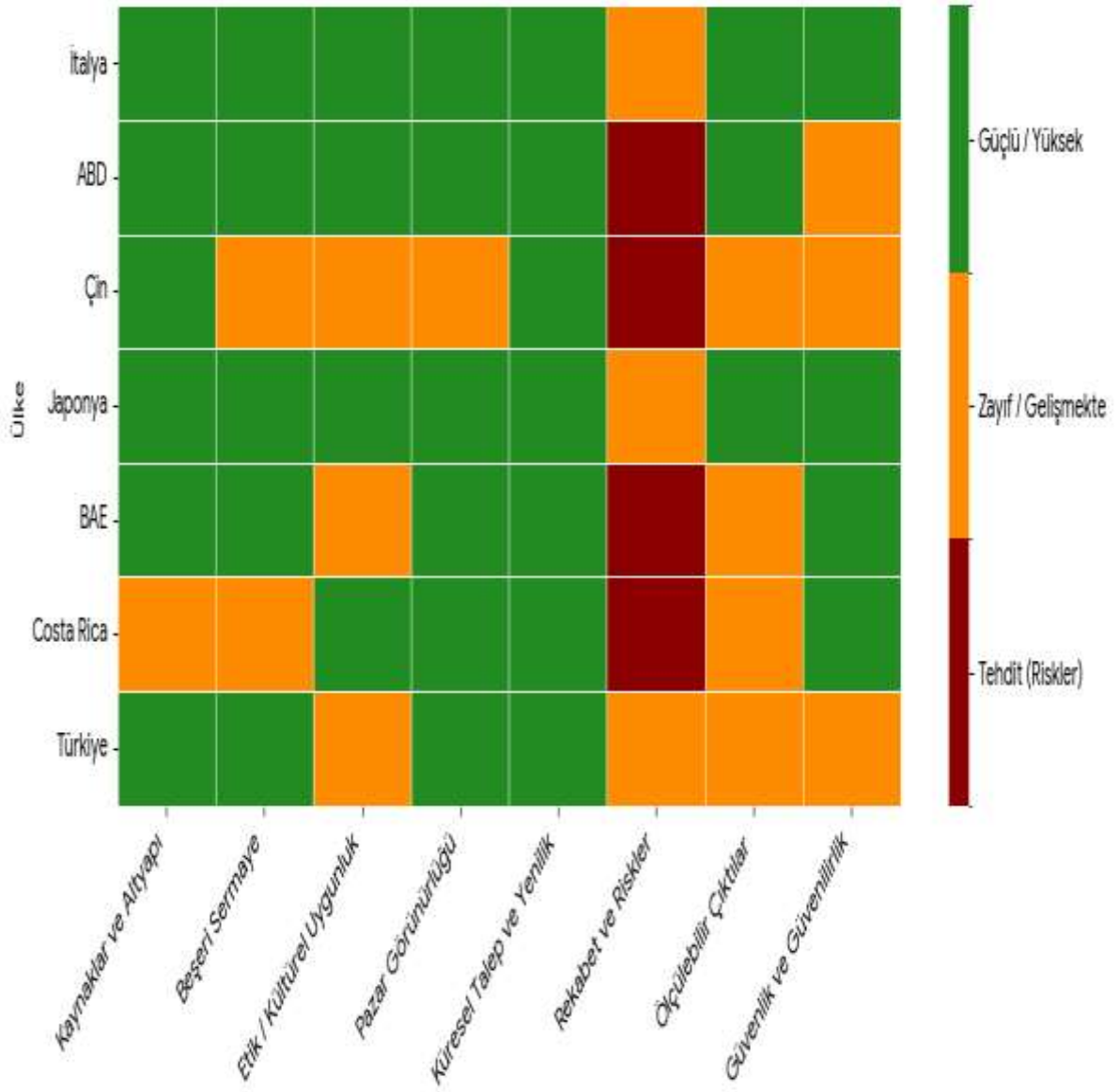
4.8 Örneklem Olan Ülkeler ile Türkiye'nin Belirlenen Kriterler Üzerinden Niteliksel Analizi

Mental sağlık perspektifinden yedi ülkenin mental sağlık turizmi alanındaki durumu belirlenen temaların kısa değerlendirmeler halinde karşılaştırması Tablo 10'da göstermiştir.

Her ülkeye ait analizlerde, fırsatlar (Opportunity) boyutunun ele alınan tüm ülkelerde yüksek düzeyde benzerlik göstermesi nedeniyle ayırt edici bir özellik taşımadığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda, fırsatlar boyutu grafiksel karşılaştırmaya dâhil edilmeyerek niteliksel analiz matrisi oluşturulmuş ve Şekil 13'te gösterilmiştir.

Tablo 10: Örneklem Olan Ülkelerin Belirlenen Kriterler Üzerinden Karşılaştırılması

Ülke	1. Kaynaklar ve Altyapı	2. Beşeri Sermaye	3. Yasal/ Etik/ Kültürel	4. Pazar Görünürlüğü	5. Küresel Talep ve Yenilik	6. Rekabet ve Riskler	7. Ölçülebilir Çıktılar	8. Güvenlik ve Güvenilirlik
İtalya	Güçlü termal kaynaklar, köklü spa altyapısı vardır.	Sağlam uzman profili vardır.	AB standartları var ve güçlüdür.	Yüksek görünürlük vardır.	Akdeniz wellness trendi yüksektir.	Avrupa içi rekabet üst düzeydedir.	Kliniklerde ölçme araçları yaygındır.	Turist güvenliği yüksektir.
ABD	Üst düzey klinik altyapısına sahiptir.	Dünyanın en büyük uzman kapasitesi vardır.	Etik ve düzenlemeler güçlüdür.	Çok yüksek küresel görünürlük vardır.	Dijital mental sağlıkta liderdir.	Silahlı şiddet ve vize riski vardır.	Bilimsel çıktısı en güçlü ülkelerden birisidir.	Klinik güvenlik güçlü, toplumsal güvenlik zayıftır.
Çin	Çok geniş tesis kapasitesi vardır.	Uzman kalitesi bölgesel farklılık gösterir.	Etik algı düşük, kültürel bariyerdir.	Orta görünürlük göstermektedir	Geleneksel tıp trendi avantajı vardır.	Politik risk algısı yüksektir.	Klinik şeffaflık sınırlıdır.	Turist güvenilirlik algısı düşüktür.
Japonya	Onsen ve doğa altyapısı çok güçlüdür.	Yüksek eğitilmiş personele sahiptir.	Etik standartlar çok güçlüdür.	Orta-yüksek görünürlük göstermektedir	Mindfulness ve forest bathing trendi vardır	İş gücü yaşlanması riski vardır	Bilimsel ölçüm güçlüdür	Dünyanın en güvenli ülkelerinden birisidir.
BAE	Ultra modern tesis ve yatırım gücüdür.	Uluslararası uzmanlara sahiptir	Etik çerçeve gelişmektedir.	Çok yüksek pazar görünürlüğüne sahiptir.	Lüks wellness trendiyle uyumludur.	Bölgesel politik risk algısı vardır.	Çıktı ölçümü gelişmektedir	Güvenlik seviyesi çok yüksektir.
Costa Rica	Doğa temelli altyapı güçlü, klinik azdır	Personel yeterli ama sınırlıdır.	Etik standartlar iyi, kültürel uyum yüksektir.	Wellness'ta görünürlüğü artmaktadır.	Retreat talebiyle uyumludur.	Doğal afet riski, erişim maliyeti yüksektir.	Çıktı ölçümü sınırlıdır.	Ülke güvenliği yüksektir.
Türkiye	Zengin Termal kaynaklar, güçlü hastaneleri vardır.	Uzman kapasitesi yüksektir.	Etik altyapısı var, uygulamada heterojenliktir	Orta-yüksek görünürlüğe sahiptir.	Uygun maliyet talep avantajı vardır.	Turist güvenliği algısında dönemsel dalgalanma olmaktadır.	Çıktı ölçümü gelişmektedir.	Tesis güvenliliği yüksek, genel güvenlik değişkendir.

Şekil 13: Örneklem Olan Ülkelerin Belirlenen Kriterler Üzerinden Niteliksel Analiz Matrisi

5. TARTIŞMA

Bu araştırmada Türkiye’de gelişmekte olan mental sağlık turizminin mevcut durumunun, diğer ülkelerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Mental sağlık perspektifinden yedi ülkenin mental sağlık turizmi alanındaki GZFT görünümüleri incelendiğinde; ülkelerin güçlü yönleri ve rekabet avantajlarının belirgin biçimde farklılaştığı, zayıf yönler ve tehdit alanlarında ise ortak eğilimlerin öne çıktığı görülmektedir.

Bu çalışmada, ele alınan tüm ülkelerde yüksek düzeyde benzerlik gösteren fırsatlar (Opportunity) boyutu ayırt edici bir değişken oluşturmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle grafiksel karşılaştırmaya dâhil edilmemiştir. Bu durum, mental sağlık turizmi alanında küresel ölçekte benzer fırsat koşullarının oluştuğuna işaret etmektedir. Analiz, ülkeler arasında farklılaşmayı daha net biçimde ortaya koyan güçlü yönler (Strength), zayıf yönler (Weakness) ve tehditler (Threat) boyutları üzerinden gerçekleştirilmiş; bulgular bu çerçevede tartışılmıştır.

İtalya, termal ve spa kültüründe köklü bir geleneğe sahip olup Toskana ve Veneto gibi termal bölgeleriyle dikkat çekmektedir Medya Office Dubai, 2024 gibi sektör kuruluşlarının termal wellness’in sürdürülebilirliğini sağlamak üzere çalıştığı literatürde yer almaktadır (Dubai Healthcare City Authority, 2023). İtalya’nın GZFT analizinde termal terapi alanında nitelikli personel yoğunluğu olmasına karşın modern mental terapi uzmanlarının sınırlı sayıda olduğu ifade edilmektedir (ENIT Wellness Report, 2024). Avrupa içi güçlü bağlantılarla spa ve wellness destinasyonlarının görünürlüğü yüksek olmakla birlikte modern mental sağlık uygulamalarının ve ölçülebilir çıktılarının geliştirilmesi gerekliliği belirtilmektedir. Kısaca GZFT analizinde İtalya turizm ve sağlık entegrasyonunda güçlü, insani kaynaklar ve altyapıda yetkin bir ülke profili sergilemektedir. Pek çok kriterde “yetkin” görünmesine rağmen çıktılar, inovasyon ve rekabet baskısı gibi alanlarda geliştirilmesi gereken yönleri barındırdığı görülmektedir. Genel GZFT profili güçlü fakat modernizasyon ihtiyacı taşıyan bir yapı olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Amerika Birleşik Devletleri, geniş coğrafi çeşitliliği sayesinde orman, çöl ve sahil temalı wellness merkezlerine ev sahipliği yapmakta olup, global wellness altyapısında yüksek skor alan ülkeler arasında yer almaktadır (World Economic Forum, 2023). Literatürde ABD, gelişmiş “destination spa” ve klinik-retreat modelleriyle küresel lider konumunda olduğu, bu ülkede klinik terapistler, mindfulness eğitmenleri ve alternatif terapi

uzmanlarından oluşan geniş bir profesyonel kadronun bulunduğu ifade edilmektedir (Smith ve Puczkó, 2019; Global Wellness Institute, 2024). Ayrıca wellness sektörü, federal ve eyalet düzeyinde regülasyonlar ve teşviklerle desteklenmekte; bu da yasal ve hizmet standartlarının sürekli iyileştirilmesini sağlamaktadır (World Health Organization, 2022). ABD'nin yüksek güvenlik ve hizmet standartlarına sahip olduğu, turizm altyapısı ve hizmet güvenilirliğinin uluslararası derecelendirmelerde güçlü puanlarla değerlendirildiği görülmektedir (Institute for Economics ve Peace, 2024). ABD, lüks segmentte yüksek maliyetli transformational retreat modelleriyle öncü konumda olup, wellness teknolojileri ve dijital sağlık entegrasyonları ile yenilikçi uygulamalarda öne çıktığı literatürde vurgulanmaktadır (UNWTO, 2023; Global Wellness Institute, 2024). GZFT analizine göre en güçlü profillerden birine sahip olan ABD, özellikle altyapı, insan kaynağı, pazar görünürlüğü ve ölçülebilir çıktılar konusunda büyük avantajlara sahip konumdur. Geliştirilebilir alanlar bulunmakla birlikte bunlar genellikle sistem GZFT'nin karmaşıklığından veya maliyetlerden kaynaklanmaktadır. GZFT profili dengeli ve yüksek kapasiteli örnek ülke görünümü nde olduğu söylenebilir.

Çin'de geleneksel Çin tıbbı (GÇT) ve doğal şifa kaynakları modern wellness uygulamalarıyla entegre edilmiş olup, hükümet destekli medikal-wellness bölgeleri (örneğin Lecheng) bu entegrasyonun örnekleri olarak literatürde anılmaktadır (State Council TCM Report, 2023). Çin, sağlık ve wellness turizmini ulusal kalkınma planlarına dâhil etmiş güçlü altyapı ve inovasyon kapasitesiyle dikkat çekmektedir; ancak GÇT uzmanlarının yaygın olmasına rağmen Batı merkezli psikoterapi uzmanlarının sayısının sınırlı olduğu, bu nedenle insan kaynağı ve etki ölçümleme gibi alanlarda geliştirme ihtiyacı bulunduğu ifade edilmektedir (Lancet Psychiatry, 2022; Global Wellness Institute, 2024). Ayrıca Çin'in uluslararası pazarlara erişiminin vize politikaları nedeniyle kısmen sınırlı olması durumunun pazar erişimi üzerinde etkisi literatürde tartışılmaktadır. Özetle Çin, güçlü altyapı ve inovasyon kapasitesiyle GZFT profilinde “yetkin” tarafı belirgin olan ülkelerden birisidir. Ancak etik uyum, güvenilirlik ve insan kaynağı alanlarında geliştirilmesi gereken yönlerin baskın olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Bu nedenle GZFT bütünlüğünde “güçlü yönleri çok belirgin ancak zayıf yönleri de sistemik olan” bir ülke görünümündedir.

Japonya'da onsen (kaplıca) ve orman banyosu (forest bathing) gibi geleneksel uygulamalar, kültürel mirasla bütünleşmiş wellness modelleri olarak literatürde sıkça vurgulanmaktadır; modern wellness merkezleri bu geleneksel uygulamalarla uyumlu biçimde faaliyet göstermektedir (Global Wellness Institute, 2024). Ülkede geleneksel terapistler ile

modern wellness uygulayıcıları arasındaki dengenin dikkat çekici olduğu, kültürel wellness uygulamalarının turizm politikalarına entegre edildiği ve Japonya'nın Asya-Pasifik pazarında önemli bir merkez konumuna ulaştığı çalışmalarda belirtilmiştir. Japonya yüksek güvenlik, etik uyum ve hizmet kalitesi standartları ile öne çıkmakta; kültürel odaklı meditasyon, onsen ve forest bathing gibi özgün modellerle rekabet avantajı sağlamaktadır. Sonuç olarak Japonya'nın güçlü bir GZFT bütünlüğüne sahip olduğu söylenebilir. Güvenlik, etik uyum, hizmet kalitesi ve ölçülebilir sonuçlar bakımından tutarlı bir şekilde “yetkin” görünmektedir. Zayıflıklar genellikle maliyetler ve kültürel çekingenlik gibi işleyişe dair noktalardan kaynaklanmaktadır. Genel GZFT profili düşük riskli, yüksek kalite odaklı ve istikrarlı bir yapıyı sahip model konumundadır.

Birleşik Arap Emirlikleri'nde, doğal kaynakların sınırlı olmasına karşın çöl ve sahil ekosistemlerinin lüks wellness deneyimlerine dönüştürüldüğü; yüksek standartlı otel-spa kompleksleri ve uluslararası uzman istihdamıyla global pazarla rekabet edildiği literatürde desteklenmektedir (Dubai Healthcare City Authority, 2023). BAE özellikle Dubai merkezli hava ulaşım ağıyla transit wellness turizmi açısından güçlü bir konum oluşturmakta olup, uzman yetiştirme kapasitesi ve ölçülebilir sağlık çıktıları gibi alanlarda geliştirilmesi gereken yönlerin bulunduğu ifade edilmektedir (World Economic Forum, 2023, GWI, 2024). GZFT analizinde BAE, hızlı gelişen, yüksek yatırımlı ve pazar görünürlüğü güçlü bir ülke olarak değerlendirilebileceği görülmektedir. Ancak uzman yetiştirme kapasitesi, etik uygulamaların standardizasyonu ve ölçülebilir sonuçlar gibi alanların “geliştirilebilir” veya “yetersiz” olduğu görülmektedir. GZFT çerçevesinde bakıldığında BAE'nin, yüksek fırsat potansiyeli olan fakat henüz tam olgunlaşmamış bir model olduğu şeklinde nitelendirilebilir.

Costa Rica, “Blue Zone” bölgeleriyle tanınmakta ve doğa temelli inziva programlarıyla küresel pazarda öne çıkmaktadır; doğa odaklı wellness ürünleri özellikle Latin Amerika ve Kuzey Amerika pazarlarına güçlü bağlarla entegre olmaktadır (Wellness Tourism Association, 2023). GZFT analizinde, Costa Rica'nın butik ölçekli, ekolojik konaklama tesisleriyle ve doğa temelli retreat merkezlerinde uluslararası terapistlerin varlığıyla öne çıktığı; sürdürülebilir turizm politikalarıyla etik uyumu desteklediği literatürde belirtilmiştir (ICT Sustainability Report, 2023). Buna karşın klinik altyapı ve profesyonel insan kaynağı ile ölçülebilir sağlık çıktıları konusunda eksiklikler bulunduğu ve bu alanların geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (GWI, 2024). Turistik alanlarda genel güvenilirlik yüksek olmakla birlikte bölgesel güvenlik farklılıklarının varlığı raporlanmış ve bu durumun pazar algısına etkisi üzerinde durulmuştur (Global Peace Index, 2024). Sonuç

olarak Costa Rica, GZFT analizinde doğa temelli gl bir kimliğe sahiptir ve etik uyum ile güvenilirlik konularında olumlu bir tablo sergiler. Ancak klinik altyapı, insan kaynağı ve ölçülebilir çıktılar konularında önemli eksiklikler bulunması nedeniyle yapılan analiz sponucunda “güçlü fakat dar bir uzmanlık alanına sahip” ülke profili ortaya çıkmaktadır. Doğa temelli wellness açısından güçlü, tıbbi mental sağlık açısından ise sınırlı bir yapıya sahip olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye, zengin termal su kaynakları, iklim çeşitliliği ve kıyı destinasyonları ile doğal bir potansiyele sahip olmakla birlikte bu kaynakların mental sağlık ve wellness odaklı ürünlerle entegrasyonunun henüz sınırlı olduğu görülmektedir (Exploring Mental Health Tourism Potential in Turkey, 2021). Türkiye sağlık turizmi genelinde güçlü bir hastane ve klinik altyapısına sahip olmakla birlikte mental sağlık turizmine özgü tesis sayısının ve uzmanlaşmış personelin sınırlı olduğu, turizm odaklı mental sağlık uygulamalarında uzmanlaşma eksikliği bulunduğu literatürde ifade edilmektedir (GWI, 2024). Sağlık turizmi teşviklerinin mevcut olmasına karşın mental sağlık turizmi özelinde kapsamlı bir stratejik eylem planının henüz oluşturulmadığı; buna karşılık Türkiye’nin uygun maliyetli ve yüksek kaliteli hizmet sunma potansiyeline sahip olduğu, coğrafi yakınlığı nedeniyle Avrupa, Orta Doğu ve Rusya pazarlarına erişim avantajı sunduğu çalışmalarla ortaya konmuştur (World Economic Forum, 2023). Literatür, Türkiye’nin termal tesislerle mindfulness ve psikoterapi programlarını birleştiren konseptlerin potansiyel fırsatlar sunduğunu ve bu alanda yenilik stratejilerinin rekabet gücünü artırabileceğini de işaret etmektedir (Global Wellness Institute, 2024). GZFT genel görünümünde Türkiye birçok alanda “geliştirilebilir” kategorisinde yer aldığı görülmektedir. Altyapı potansiyeli, coğrafi avantajlar ve fiyat rekabeti güçlü yanlar arasında olsa da veri standardizasyonu, pazar görünürlüğü ve güvenilirlik gibi alanlardaki eksiklikler GZFT bütünlüğünde dengeyi geliştirilmesi gereken tarafa kaydırmaktadır. Türkiye, GZFT analizi açısından potansiyeli yüksek ancak sistemsel güçlendirme ihtiyaı olan bir ülkedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın sonucunda Türkiye'nin güçlü yönleri arasında doğal kaynak zenginliği, sağlık altyapısı, konum avantajı ve kültürel çeşitlilik öne çıkmaktadır. Ancak mental sağlık turizmi özelinde kurumsal strateji eksikliği, insan kaynağında uzmanlaşma yetersizliği ve marka kimliği eksikliği önemli zayıflıklardır.

Amerika Birleşik Devletleri ve BAE gibi ülkelerin yapısal model oluşturma, Costa Rica ve Japonya'nın kültürel özgünlük, İtalya ve Çin'in ise geleneksel unsurları modern yaklaşımlarla birleştirme konularında Türkiye için örnek teşkil edebilecek nitelikte oldukları söylenebilir. Türkiye, bu ülkelerin deneyimlerinden yararlanarak, termal kaynaklar, doğa temelli terapi ve kültürel şifa pratiklerini entegre eden bir mental sağlık turizmi modeli geliştirebilir. Böylece ülkemiz, yalnızca sağlık tedavisi odaklı değil, psikolojik iyilik ve bütüncül yaşam dengesi merkezli bir destinasyon olarak uluslararası pazarda konumlanabilir.

Ülkelerin büyük bölümü rekabet baskısı, ölçülebilir çıktı eksiklikleri ve dış çevre riskleri konusunda benzer zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu durum, mental sağlık turizminin hâlâ gelişmekte olan, standartları tam oturmamış bir alan olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin mental sağlık turizmi alanında kayda değer bir potansiyele sahip olduğunu, ancak bu potansiyelin tam olarak açığa çıkabilmesi için bazı stratejik adımların belirleyici önemde olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin güçlü yönleri; doğal kaynak zenginliği, termal ve spa geleneği, coğrafi konumu ve rekabetçi maliyet avantajı sayesinde uluslararası pazarda dikkat çekici bir konum oluştururken, uzman personel eksikliği, tesis standardizasyonundaki farklılıklar, uluslararası tanıtım zayıflığı ve mental sağlık alanında uzmanlaşmış wellness protokollerinin sınırlı olması gelişim alanlarını işaret etmektedir. Bu durum Türkiye'yi doğal üstünlükleri açısından avantajlı; ancak küresel rekabet bağlamında iyileştirilmesi gereken kritik unsurlar bakımından kırılgan bir pozisyona yerleştirmektedir.

Bu çerçevede Türkiye için en temel öncelik, mental sağlık turizmi bir alt sektör olarak stratejik bir şekilde tanımlayıp, hizmet sunumunu bilimsel temelde yapılandıracak ulusal standartlar oluşturmaktır. Uzman personel yetiştirilmesine yönelik sertifika programları, psikoloji temelli wellness uygulamalarının yaygınlaştırılması ve tesislerin

akreditasyon süreçlerinin güçlendirilmesi Türkiye'nin rekabet gücünü doğrudan artıracaktır. Buna paralel olarak Türkiye'nin güçlü olduğu doğal kaynak alanlarının —özellikle termal bölgelerin— uluslararası bilinirliğinin artırılması, doğru hedef pazarlara yönelik tanıtım stratejileri ile desteklendiğinde daha etkili bir çekim gücü yaratacaktır. Güvenlik algısının güçlendirilmesi ve uluslararası hizmet kalitesi belgelerinin yaygınlaştırılması ise Türkiye'nin küresel pazardaki güvenilirlik profilini belirgin şekilde yükseltecektir.

Türkiye'nin konumunu güçlendirecek bir diğer unsur, uluslararası iş birliklerinin genişletilmesi ve modern sağlık teknolojilerinin sektöre entegre edilmesidir. Dijital terapiler, uzaktan psikolojik destek modelleri ve kişiselleştirilmiş wellness programlarının gelişimi, Türkiye'nin yenilikçi bir destinasyon olarak konumlanmasını sağlayacaktır. Türkiye'nin fiyat avantajını sürdürülebilir kılmak için kaliteyi gözeten ancak engelliliği koruyan politikaların benimsenmesi gerekmektedir. Diğer deyişle hedef pazarda rekabet gücünün artırılabilmesi için kapsamlı şekilde oluşturulan sağlık turizmi portalının içinden mental sağlık turizmi datalarını belirginleştirerek, etkili tanıtım ve iletişim faaliyetlerinin yürütülmesi, ulusal ve uluslararası fuar ile kongrelere katılım sağlanması gerektiği ifade edilebilir.

Belirtilmesi gereken diğer husus ise yüksek katma değer potansiyeli taşıyan mental sağlık turizminin özel programlar aracılığıyla geliştirilmesi, daha yüksek gelir düzeyine sahip turistlerin ülkeye çekilmesine katkı sunacağıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin ekonomik hedeflerine ulaşabilmesi, mevcut fırsatları planlı, etkin ve sürdürülebilir bir yaklaşımla değerlendirmesine bağlıdır (Şeker ve Solak, 2019).

Bütünsel olarak değerlendirildiğinde Türkiye, mental sağlık turizmi alanında doğal ve kültürel mirası sayesinde güçlü bir başlangıç noktasına sahiptir. Ancak bu potansiyelin tam anlamıyla açılabilmesi, sektöre yönelik uzun vadeli, bilimsel ve bütüncül bir yaklaşımın uygulanmasına bağlıdır. Sağlık turizmi özelinde mental sağlık turizmi alanında yapılan araştırmalara yönelik literatür incelendiğinde; mental sağlık ve zindelik turizmi alanındaki araştırmaların ağırlıklı olarak hizmet alan bireylerin deneyimleri, motivasyonları ve psikolojik çıktıları üzerine yoğunlaştığı; buna karşılık hizmet sağlayıcılar, destinasyon yapıları ve kurumsal kapasiteye yönelik çalışmaların sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu nedenle, sonraki araştırmacıların hizmet sağlayıcılara yönelik çalışmalara yönelmeleri, ülkelerin mental sağlık turizmi potansiyelinin karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmesine olanak tanıyacaktır. Bu bağlamda gerçekleştirilecek arz yönlü analizler, destinasyonların güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya konmasına ve stratejik gelişim alanlarının belirlenmesine

katkı sağlayacaktır. Hatta araştırmacıların hizmet sağlayıcıları odağına alan nitel ve karma yöntemli çalışmalara yönelmeleri, alandaki kavramsal ve ampirik boşlukların doldurulmasına katkı sağlayacaktır. Özellikle paydaş görüşleri, kurumsal analizler ve politika incelemeleri, mental sağlık turizminin çok boyutlu yapısının daha iyi anlaşılmasını mümkün kılacaktır.

Altyapının güçlendirilmesi, uzmanlaşmanın artırılması, uluslararası görünürlüğün sistematik biçimde desteklenmesi ve güvencil ile kalite standartlarının yükseltilmesi Türkiye'yi yalnızca bölgesel değil, küresel düzeyde de rekabetçi bir destinasyon olarak öne çıkaracak temel adımlar olarak görünmektedir.

KAYNAKLAR

- Abuladze, N., Gabunia, K., Kikvidze, I., Sulashvili, N. (2023). Development of the cream composition with Georgian thermal water and herb extracts. *ScienceRise: Pharmaceutical Science*, 80(4), 37–44.
- Adabali, F., Çiçekdağı, M., Bilge, F.A. (2025). Turizm alanında tedarik zinciri yönetimi: bibliyometrik analiz ile 2020-2024 yılları arasındaki akademik eğilimler. *Sanat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2025 / Cilt-III / Sayı-I
- Adana İl Sağlık Müdürlüğü (2020). Sağlık turizmi, genel bilgiler. Erişim: 01.07.2025
- Agarwal, S. (2007). Book Reviews. *Managing Leisure* 12, 89–97 Doi: 10.1080/13606710601056547 Erişim adresi: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13606710601056547?scroll=top&needAccess=true>
- Ağbuğa, F. (2016). *Çevre sorunlarına etik bir yaklaşım: “felsefî bir sorgulama*. Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Ahiler Kalkınma Ajansı (2015). *Dört yıldızlı jeotermal otel yatırımı fizibilite raporu*. Kırşehir Yatırım Destek Ofisi. Erişim adresi: https://www.ahika.gov.tr/assets/upload/dosyalar/ahika_2015_kirsehir-dort-yildizli-jeotermal-otel-yatirimi-fizibilite-raporu.pdf
- Ahiler Kalkınma Ajansı. (2021). *Termal Turizm / Kaplıca Turizmi” ön fizibilite raporu*, Erişim adresi: <http://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr>
- Akgül, İ. (2024). Ruh sağlığı ve sosyal politika. *Turk J Clin Lab*, 3: 321-336
- Alarcón, R.D. (2003). Mental health and mental health care in Latin America. *World Psychiatry*. 2(1): 54-6. PMID: 16946892; PMCID: PMC1525063.
- Alharethi, T. (2024). Navigating the Saudi Arabia medical and wellness tourism landscape. *Sustainability*, 16(9), 3856. <https://doi.org/10.3390/su16093856>
- Ali, F., Cain, L., Legendre, T. S., Wu, L. (2023). The intersection of technology, accessible tourism and tourists with intellectual disabilities: *Proposing a novel conceptual framework*. *Journal of Hospitality ve Tourism Research*, 47(4), 76–90.

- Ali, N. A. ve Torun, N. (2025). Evaluation of satisfaction levels of Somalian patients coming to Turkey for medical tourism. *International Journal of Health Management and Tourism*, 10(1), 128–143. <https://doi.org/10.31201/ijhmt.1637985>
- Almeida, J. M. (ed.) ve Cohen, A. (ed.). (2008). Innovative mental health programs in Latin America & the caribbean [Publications]. Pan American Health Organization. Erişim adresi: <https://iris.paho.org/handle/10665.2/2792>
- Alp, G. (2022). *Medikal turizm destinasyon imajı ölçeği: kavramsallaştırılması ve deneysel geğerliliğinin sağlanması*. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- American Psychological Association. [APA],(Amerikan Psikoloji Derneği) (2023). Stress in America TM 2023: A nation grappling with psychological impacts of collective trauma, American Psychological Association. Erişim adresi: <https://www.apa.org/news/press/releases/2023/11/psychological-impacts-collective-trauma>.
- American Psychological Association. [APA]. (2024). *Telehealth and hybrid practice are here to stay*. American Psychological Association. Erişim Adresi: <https://www.apa.org/monitor/2024/09/telehealth-hybrid-practice>
- American Psychiatric Association [APA]. (2025). *What is mental illness? Njoku, I*. American Psychological Association. Erişim adresi: <https://www.apa.org/topics/mental-health>
- Amet, L. (2013). Holiday, what holiday? Vacation experiences of children with autism and their families. *Autism-Open Access*, 3(3), 123.
- Anadolu Ajansı. (2025, January 19). *Türkiye sağlık turizmindeki payını artırmayı hedefliyor*. Anadolu Ajansı. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr>
- Analysys Mason Report. (2025) Status of nature based health interventions in the Nordic-Baltic Region. Nordic Forest research (SNS) and Nordic Agri research (NKJ). <https://nordicforestresearch.org/wp-content/uploads/2025/06/Nature-based-health-interventions-minskad-250616.pdf>
- Ananchenkova, PI. (2025). The approaches to definition of the notion of "medical tourism" and problem of definitive creolization. *Probl Sotsialnoi Gig Zdravookhranennii Istor Med*. 33(1):85-89. doi: 10.32687/0869-866X-2025-33-1-85-89.

- Andrilla, C.H.A., Patterson, D.G., Garberson, L.A., Coulthard, C. (2018). Geographic Variation in the Supply of Selected Behavioral Health Providers. *American Journal of Preventive Medicine*, 54-6(3),199–207. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2018.01.004>.
- Anthony, W.A., Cohen, M.R., Farkas, M.D., Gagne, C. (2002). *Psychiatric Rehabilitation*. Sargent College of Health and Rehabilitation Sciences, Boston University,
- Aon. (2023). *Asia Mental Health Index: China*. Aon. Erişim adresi: <http://aon.com/getmedia/74c70b11-3abd-4fdc-ae4f-f0d075caadc3/Asia-Mental-Health-Index-Report-China.pdf>
- AP News. (2024). *U.S. suicides held steady in 2023 — at a very high level*. Erişim adresi: <https://apnews.com/article/us-suicide-rate-cdc-c57bb0852adfb4d85b3670d465a8b890>
- APA Monitor on Psychology. (2024). *Telehealth and hybrid practice are here to stay*. Erişim adresi: 04.06.2025, <https://www.apa.org/monitor/2024/09./telehealth-hybrid-practice>
- Arab News. (2024, January 15). *Wellness tourism—a rising force in Saudi Arabia’s Vision 2030*. ArabNews. Erişim adresi: <https://www.arabnews.com/node/2576753/business/economy> (Arab News)
- Armağan M, Kayahan B. ve Yıldız Özer A. (2023). Türkiye’de Wellness Kavramına İlişkin Lisansüstü Araştırmaların Bibliyometrik Analizi. *TOGÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*. 3(3):281-94. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2953267>
- Asa, A.R. ve Nautwima, J.P. (2025). Health tourism in the Global South: Towards effective policy responses to emerging opportunities and challenges. *International Journal of Innovation and Economic Development*, 2(11), 7-22. <https://researchleap.com/health-tourism-in-the-global-south-towards-effective-policy-responses-to-emerging-opportunities-and-challenges/>
- Aslan, A. (2019). *Türkiye’de sağlık turizminin mevcut durumu ve ülke ekonomisine katkıları* (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ausleisure (2025, October 12) *Global Wellness Institute Spotlights Surge of UAE wellness Economy*. Australasian Leisure Management. Erişim adresi: <https://www.ausleisure.com.au/news/global-wellness-institute-spotlights-surge-of-uae-wellness-economy>

- Avcı, M., ve Şener, Y. (2023). Covid-19 Pandemisinin Sağlıklı Yaşam Turizmi Üzerindeki Etkileri Ve Sektördeki Değişimler. *Turar Turizm Ve Araştırma Dergisi*, 12(2), 112-137. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3542159>
- Avderen, S. (2011). *İç Anadolu Bölgesi 'ndeki Kaplıca ve Termal Tesislerin Türk Sağlık Turizmi İçindeki Yeri* (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Avecillas-Torres, I., Herrera-Puente, S., Galarza-Cordero, M., Coello-Nieto, F., Farfán-Pacheco, K., Alvarado-Vanegas, B., ..., Espinoza-Figueroa, F. (2025). Nature tourism and mental well-being: insights from a controlled context on reducing depression, Anxiety, and Stress. *Sustainability*, 17(2), 654. <https://doi.org/10.3390/su17020654>. <https://www.mdpi.com/2071-1050/17/2/654>
- Avşar, M. (2024). An evaluation on the development and importance of health tourism in Türkiye. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 7(3). <https://www.joghat.org/uploads/2024-vol-7-issue-3-full-text-431.pdf>
- Badrabadi, N.K, Tourani S, Karimi A. (2022). Identifying the themes of medical tourism business in Iran: A systematic review. *J Educ Health Promot*, 28;11:146. doi: 10.4103/jehp.jehp_277_20.
- Baird-Murray (2024, February 27) *Spa wars – the race to be the best retreat in the world.* . Financial Times. <https://www.ft.com/content/fe28ecc2-601a-4211-bcc5-b684d57519e7>
- Balcı, A. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem Yay. 13.Baskı, Ankara.
- Baltimore, K. ve Kim, W. (2024). Mental health service use among middle eastern migrant women. *Advances in Social Work*. Erişim: 05.05.2025 <https://journals.indianapolis.iu.edu/index.php/advancesinsocialwork/article/view/27061>
- Barakazı, E. (2023). A review to overrecreation on effects and future perspectives. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*. <https://doi.org/10.21325/jotags.2024.1349>. Erişim adresi: <https://jotags.net/index.php/jotags/article/view/2011/3087>
- Barca M., Akdeve, E., Gedik Balay, İ. (2013). Türkiye sağlık turizm sektörünün analizi ve strateji önerileri, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 64-92. <https://isarder.org/index.php/isarder/article/view/123/122>
- Basol, C. İ. ve Demirkol, Ş. (2025). Evaluation of yoga tourism within the scope of motivation theories. *International Journal of Hospitality ve Tourism Management*. *International*

- Journal of Hospitality ve Tourism Management* (Volume 9, Issue 1) 30-39.
<https://www.sciencepublishinggroup.com/article/10.11648/j.ijhtm.20250901.13>
- Bedir, F. (ed) (2024). *Spor Pedagojisi*. Özgür Publications. Doi: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub615>. License: CC-BY-NC 4.0.
- Beery, T., Raymond, C., Kyttä, M. (2022). Nature-based solutions and mental health: Nordic experiences in sustainable well-being. *Scandinavian Journal of Public Health*, 50(1), 32–45.
- Bekiroğlu, S. ve Yılmaz, B. (2021). Toplumsal entegrasyon ölçeğinin Türkçe formunun ağır ruhsal hastalığa sahip bireylerde ve ailelerinde geçerliği ve güvenilirliği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(3), 923-937. <https://doi.org/10.33417/tsh.898977>
- Béland, D. ve Zarzechny, A. (2018). Medical tourism and national health care systems: an institutionalist research agenda. *Global Health* 14, 68 <https://doi.org/10.1186/s12992-018-0387-0>
- Bertan, S. (2019). Residents' perception towards thermal tourism impacts. *Anais Brasileiros De Estudos Turísticos*, 9(1, 2 e 3). <https://doi.org/10.34019/2238-2925.2019.v9.27326>
- Beytepe Şehit Murat Erdi Eker Devlet Hastanesi. (2025, July 16). *Health Tourism*. Erişim adresi: <https://beytepedh.saglik.gov.tr/EN-1203053/health-tourism.html>
- Bilişim Blog Rehber (2023). *SWOT Analizi Nedir? Nasıl Hazırlanır?* Erişim: adresi: <https://bilisim.com.tr/swot-analizi-nedir-nasil-hazirlanir/>
- Birleşmiş Milletler. (2017). *Sürdürülebilir Kalkınma*. Erişim adresi: <http://www/publications.unwto.org/publication/unwto-annual-report-2017>
- Boguszewicz-Kreft, M., Kuczamer-Kłopotowska, S., Kozłowski, A. (2022). The role and importance of perceived risk in medical tourism. Applying the theory of planned behaviour. *PLoS One*. 5;17(1): e0262137. doi: 10.1371/journal.pone.0262137. Erişim adresi: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0262137>
- Bollobani, E. ve Muka, M. (2023). Thermal waters in the Republic of Albania as an opportunity for the development of sustainable tourism. *Ecology ve Safety*, 17, 86–91. Erişim adresi: <https://www.scientific-publications.net/en/article/1002634/>
- Bolton, P., West, J., Whitney, C., Jordans, M. J. D., Bass, J., Thornicroft, G., Murray, L., Snider, ... ve Raviola, G. (2023). Expanding mental health services in low- and middle-income

countries: A task-shifting framework for delivery of comprehensive, collaborative, and community-based care. *Global Mental Health*, 10, Article e16. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1017/gmh.2023.5>.

Bookman, M.Z. ve Bookman, K.R. (2007). Introduction to Medical Tourism. *Medical Tourism In Developing Countries*, 1st edition 978-0-230-60005-8. https://www.researchgate.net/publication/304722310_Introduction_to_Medical_Tourism

Buckley, R. (2020). Nature tourism and mental health: Parks, happiness, and causation. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(9), 1409–1424.

Buckley, R. (2021). Mental health key to tourism infrastructure in China's new megaprojects. *Journal of Sustainable Tourism*. 29(4), 593–610. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1825457>

Buckley, R. (2023). Tourism and mental health: Foundations, frameworks, and directions. *Journal of Travel Research*, 62(1), 3–20. [PDF]. VLIZ. <https://www.vliz.be/imisdocs/publications/385894.pdf>.

Buckley, R.C. (2022). Tourism as a tool in nature-based mental health. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(20), 13112. <https://doi.org/10.3390/ijerph192013112>

Buckley, R.C., ve Cooper, M.A. (2022a). Tourism as a tool in nature-based mental health: progress and prospects post-pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(20), 13112. <https://doi.org/10.3390/ijerph192013112>

Buckley, R. ve Cooper, C. (2022b). Tourism, resilience and well-being after COVID-19. *Annals of Tourism Research*, 92, 103321.

Buckley, R.C., Cooper, M.A., Chauvenet A., Zhong, L.S. (2022). Theories of experience value ve mental health at tourism destinations: senses, personalities, emotions and memories. *Journal Of Destination Marketing ve Management*. 26, 100744. <https://Www.Mdpi.Com/2254-9625/13/3/48>

Buckley, R. (2019). Therapeutic mental health effects perceived by outdoor tourists: a large-scale, multi-decade, qualitative analysis. *Annals Of Tourism Research*, 77 No. C, Pp. 164-167, doi: 10.1016/J.Annals.2018.12.017.

- Buckley, R. Ve Westaway, D. (2020). Mental health rescue effects of women's outdoor tourism: a role in Covid-19 recovery. *Annals Of Tourism Research*, 85, P. 103041, doi: 10.1016/J.Annals.2020.103041.
- Buettner, D. (2012). The Blue Zones: Lessons for living longer from the people who've lived the longest. *American Journal of Lifestyle Medicine*, 6(2), 122–126. <https://doi.org/10.1177/1559827611429364>
- Buhalis, D., Leung, X.Y., Fan, D., Darcy, S., Chen, G., Xu, F.,... Farmaki, A. (2023). Editorial: tourism 2030 and the contribution to the sustainable development goals: the tourism review viewpoint, *Tourism Review*, Vol. 78 No. 2, pp. 293-313.
- Burca, J. (2024). Reserva Huaravito: Costa Rica'nın eko-turizm cenneti. Erişim adresi: <https://constructive-voices.com/tr/kosta-rika-kutsal-do%C4%9Fal-alanlar-ve-biyolojik-%C3%A7e%C5%9Fitlilik/>
- Buzás, N., ve Szigeti, E. (2021). Integrating spa and medical services: The Hungarian wellness model. *International Journal of Spa and Wellness*, 4(2), 101–118.
- Büyük, Ö. (2023). Health tourism in Turkey: A pursuit of wellness. In E. Tengilimoğlu (Ed.), *Tourism: Theory and Practice* (pp. 1–20). Yaz Yayınları.
- Büyük, Ö. ve Akkuş, G. (2022). Aspects of geriatric-tourism, different from third age tourism and its relationship with physiotherapy, rehabilitation and thermal treatments. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 5(2), 112-131.
- Caldas de Almeida, J. M. (ed.) ve Cohen, A. (ed.). (2008). *Innovative mental health programs in Latin America & the Caribbean* [Publications]. Pan American Health Organization. Erişim adresi: <https://iris.paho.org/handle/10665.2/2792>
- Calvén, A., Beery, T., Kristofers, H., Johansson, M., Wendin, K. (2025). Outdoor recreation, nature-based tourism and food: experiences and adaptations in the hospitality industry during the COVID-19 pandemic—a review. *Frontiers in Sustainable Tourism*, 4, Article 1529233. <https://doi.org/10.3389/frsut.2025.1529233>
- Câmara, E., PoCincho, M., Jesus, S.N., AgaPito, D. (2024). Senior tourists' well-being, happiness, and satisfaction with life: a systematic literature review. *Journal Of Tourism, Sustainability And Well-Being*. vol. 12, no. 2, 87–110,| <https://doi.org/10.34623/jc4r-9a80>

- Cantor J, McBain, R.K, Kofner A, Hanson R, Stein B.D., Yu H. (2022). Telehealth adoption by mental health and substance use disorder treatment facilities in the COVID-19 Pandemic. *Psychiatr Serv.*, 73(4):411-417. doi: 10.1176/appi.ps.202100191.
- Carneiro, L., Clemente, F.M., Claudino, J.G., Ferreira, J., Ramirez-Campillo, R., Afonso, J. (2024). Surf therapy for people with mental health disorders: a systematic review of randomized and non-randomized controlled trials. *Carneiro et al. BMC Complementary Medicine and Therapies* 24:376 <https://doi.org/10.1186/s12906-024-04674-0>
- Carrera L. (2025). Age tourism: going beyond health and "triple S" tourism toward a new request of journey. *Front Sociol.* 25;9: 1395405. doi: 10.3389/fsoc.2024.1395405.
- Carrera, P. M. ve Bridges, J. F. P. (2006). Globalization and healthcare: Understanding health and medical tourism. *Expert Review of Pharmacoeconomics ve Outcomes Research*, 6(4), 447–454. <https://doi.org/10.1586/14737167.6.4.447>
- CBI (2022). *European market potential for accessible tourism*. European market reports. Centre for the Promotion of Imports from Developing Countries (CBI).
- CBI Wellness Market Report. (2025). *Wellness market report: Global wellness trends*. Centre for the Promotion of Imports from Developing Countries (CBI)
- CBI. (2025). *European market potential for wellness tourism*. European market reports (CBI)
- Centers for Disease Control and Prevention [CDC]. (2023). *Behavioral Risk Factor Surveillance System (BRFSS): Mental health indicators*. U.S. Department of Health and Human Services.
- CDC. (2025). *Mental health in travelers*. Yellow Book. Erişim adresi: <https://www.cdc.gov/yellow-book/hcp/preparing-international-travelers/mental-health-in-travelers.html>
- Chen, G., Zhao, C. ve Li, C. (2024). Mental health and well-being in tourism: a Horizon 2050 paper. *Tourism Review*. <https://doi.org/10.1108/TR-12-2023-0864>
- Chen, H., Li, X., Wang, Y. (2023). Bibliometric analysis of health tourism research: Trends, hotspots, and future directions. *Journal of Travel ve Health Studies*, 12(3), 45–60. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36612800>
- Chen, J. S. (2013). Health Tourism: The Evolving Trend. *Tourism Review*, 68(3), 30-42.

- Chen, Y. ve Li, X. R. (2018). Does a happy destination bring you happiness? Evidence from Swiss inbound tourism. *Tourism Management*, 65, 256–266.
- Chen, Y., Patel, D., ve Kim, S. (2022). Telehealth expansion and its role in U.S. mental health tourism. *Health Informatics Review*, 28(2), 143–158.
- China Internet Network Information Center. (2024). *Statistical report on internet development in China*. CNNIC.
- China Tourism Academy. (2024). *Wellness tourism trends in post-pandemic China*. China Tourism Academy. (Annual reports and trend notes). Erişim adresi: <https://www.ctaweb.org.cn/en/> (ctaweb.org.cn)
- China Tourism Academy. (2024). *Wellness tourism trends in post-pandemic China*. Beijing: Ministry of Culture and Tourism.
- Christou, P. ve Simillidou, A. (2020). Tourist experience: The catalyst role of tourism in comforting melancholy, or not. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 42, 210–221. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2019.12.00>
- Chrobak, A., Ugolini, F., Pearlmutter, D., Raschi, A. (2020). Thermal tourism and geoheritage: examining visitor motivations and perceptions. *Resources*, 9(5), 58. <https://doi.org/10.3390/resources9050058>
- Cohen, M.M., Elliott, F, Oates, L, Schembri, A., Mantri, N. (2017a). Do wellness tourists get well? An observational study of multiple dimensions of health and well-being after a week-long retreat. *J Altern Complement Med*. 2017 Feb;23(2):140-148. doi: 10.1089/acm.2016.0268.
- Cohen, M.M., Elliott, F., Oates, L., Cobb, H. (2017b). Do wellness tourists get well? An observational study of retreat participants. *BMC Complementary and Alternative Medicine*, 17, 118. <https://doi.org/10.1186/s12906-017-1659-4>
- Cohen, S.A., Prayag, G., Moital, M. (2017c). Wellness tourism: A perspective article. *Tourism Review*, 72(1), 120–124. <https://doi.org/10.1108/TR-06-2016-0017>
- Cohen, E. (2020). Wellness tourism and the asian experience: mindfulness and modernity. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 18(4), 405–423.
- Collins, A. (2022). *A qualitative analysis of Turkish stakeholders' perspectives for improving medical tourism supply*. Journal of Travel Research.

- Connell, J. (2006). Medical tourism: Sea, sun, sand and ... surgery. *Tourism Management*, 27(6), 1093–1100
- Connell, J. (2016). *Medical tourism: sea, sun, sand and ... Surgery*. Routledge.
- Cooper, C., Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D., Wanhill, S. (2008). *Tourism: Principles and practice* (4th ed.). Pearson Education Limited.
- Cooper, M.A. ve Buckley, R. (2022). Tourist mental health drives destination choice, marketing, and matching. *Journal of Travel Research*, Vol. 61 No. 4, pp. 786-799
- Copper Well Retreat. (2025). *2025 wellness tourism report*. Erişim adresi: Erişim adresi: <https://www.copperwellretreat.com/2025-wellness-tourism-report>
- Costa Rica Turizm Kurulu. (2025). *Wellness*. Erişim adresi: <https://www.visitcostarica.com/things-to-do/wellness>
- Costa, R., Coelho, J., Lima, D. (2025). ElderWander: an accessible digital tourism platform for older adults. *Inf Technol Tourism* 27, 833–863 <https://doi.org/10.1007/s40558-025-00321-7>.
- Coşkun, A. ve etiner, H. (2022). *Konaklama işletmelerinde güncel maliyet yönetimi yaklaşımlar*. Son ağ Akademi, Ankara.
- Coşkun, B. (2004). Psychiatry in Turkey. *International Psychiatry*, 1(3), 11–13.
- Crooks, V.A., Kingsbury, P., Snyder, J. ve Johnston, R. (2010). What is known about the patient’s experience of medical tourism? A scoping review. Crooks et al. *BMC Health Services Research* 2010, 10:266 <http://www.biomedcentral.com/1472-6963/10/266>
- am, O. (2024). The evaluation of the properties of thermal and spa-wellness services in terms of health: the case of ıstanbul city health services. *Research Journal*, 1(1):64-77
- am, A. (2024). Türkiye’de sağlık turizmi ve mental sağlık odaklı merkezlerin bölgesel analizi. *İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(3), 45–60.
- elik, A. ve Yıldırım, A. (2022). Türkiye’de sağlık turizmi alanında 2000–2020 yılları arası gelişmeler. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 9(1), 45–62. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2261104>
- eşmeci, N. (2025). Thermal Tourism in Bayramhacı Hot Springs: Insights from Online Reviews and Proposal for Development. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 9(1), 49-63. DergiPark.

- Çiçek, T. (2023). Sağlık turizminde kavramlar. *Editör: Saldamlı, A. Her yönüyle sağlık turizmi*, Detay Yay. (1753), sf:1–20, Ankara.
- Çimen, H. (2010). *İkinci konut satın almada destinasyon kalitesinin etkisi: Alanya örneği*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dağ, E., Demir, Y., Kılınç, Z. A., Yazıcıoğlu, B. (2024). Perception of medical tourism image from the perspective of healthcare professionals: The case of Turkey. *Journal of Tourism Management Research*, 11(1), 38–48. <https://doi.org/10.18488/31.v11i1.3700>
- Data Bridge Market Research. (2024). *Middle East and Africa health tourism market*. Erişim adresi: <https://www.databridgemarketresearch.com/reports/middle-east-and-africa-healthtourism-market>
- Decelles, C. E. (2021). *Mental healthcare in costa rica: a critical perspective*. Theses and Graduate Projects. 1121. Erişim adresi: <https://idun.augsburg.edu/etd/1121>
- Decroly, J.-M. ve Diekmann, A. (2018). The production of tourism concepts. *Via: Tourism Review*. <https://doi.org/10.4000/viatourism.2725>
- Demir, Y. ve Dağ, E. (2024). Relationship between healthy lifestyles awareness, health perception and mental well-being: A cross-sectional study on thermal tourism service recipients. *Journal of Tourism Management Research*, 11(2), 167–177
- Deniz, G. ve Uzlaşır, N. (2024). Fizyoterapi ve wellness turizminin kesişiminde kişiselleştirilmiş sağlık hizmetleri ve yaşam kalitesi deneyimi. *Artuklu Tourism Studies*, 1, 68-81.
- Denizli İl Kültür Turizm Müdürlüğü (2021). *Termal sağlık turizmi* Erişim adresi: <https://denizli.ktb.gov.tr/TR-211794/termal-saglik-turizmi.html>
- Diñçer, M. Z., Taşkiran, Ö. ve Şahin, G. (2020). Mental turizm açısından Türkiye'nin potansiyelinin değerlendirilmesi. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt, 4, Sayı 1*; ss: 1-13.
- Doğan, S. ve Baynal Doğan, T. G. (2020). Uluslararası alanyazında sağlık turizmi alt bileşenleri üzerine bibliyometrik bir analiz. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 23(4), 561-586
- Dryglas, D. ve Smith M.K(2025). Introduction: the development of health tourism in challenging times—a focus on the Visegrád countries. *Worldwide Hospitality and Tourism*

Themes. 17 (2): 152–158. Erişim: 10.04.2025, <https://doi.org/10.1108/WHATT-01-2025-0024>

Dubai Health Authority. (2024, December 31). *Standards for Mental Health Services (Version 1.0)*. Erişim adresi: <https://www.dha.gov.ae/uploads/012025/Standards%20for%20Mental%20Health2025144952.pdf> (dha.gov.ae)

Dubai Healthcare City Authority. (2023). *Dubai Healthcare City launches new community-focused mental health initiative*. Erişim: <https://dhcc.ae/media/news/dubai-healthcare-city-launches-new-community-focused-mental-health-initiative>

Dubai Media Office. (2024, July 22). *Dubai health authority launches mental wealth framework with a budget of AED105 million*. Media Office. Erişim: Adresi: <https://mediaoffice.ae/en/news/2024/july/22-07/dubai-health-authority-launches-mental-wealth-framework-with-a-budget-of-aed105-million> (Government of Dubai Media Office)

E-gazete (2025, August 6). *Sağlık turizmi alarm veriyor, yener karadeniz*. *Ekonomim*. Erişim adresi: <https://www.ekonomim.com/saglik/saglik-turizmi-alarm-veriyor-haberi-835125>

ENAT (European Network for Accessible Tourism). (2007). *What is "Accessible Tourism"?* Erişim: <https://www.accessibletourism.org>. (accessibletourism.org)

ENIT (*Ente Nazionale Italiano per il Turismo*). (2022). *Wellness tourism trends in Italy: Market and operator perspectives*. Ente Nazionale Italiano per il Turismo.

ENIT. (2022, November 10). *Tourism in Italy: Growth in wellness travel*. *Enit press release*. <https://www.enit.it/en/tourism-in-italy-enit-growth-in-wellness-travel>

Erkmen, M. (2023). *Türkiye’de sağlık turizminin mevcut durum analizi ve potansiyeli*, Yüksek lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Karaman.

Eryer, A. (2024). Sağlık turizminin ekonomik boyutu: Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Journal of Economy and Research*, (4), 63-80.

ETC ve UNWTO. (2019). *Exploring health tourism — Executive summary*. European Travel Commission / UNWTO.

- EuroHealth Observatory. (2023a). *Provision of services: mental health care—Italy 2023*. Erişim adresi: <https://eurohealthobservatory.who.int/monitors/health-systems-monitor/countries-hspm/hspm/italy-2023/provision-of-services/mental-health-care>
- EuroHealth Observatory. (2023b). *Towards a new model of mental health care in Italy: The national mental health plan 2025-2030*. Erişim adresi: <https://eurohealthobservatory.who.int/monitors/health-systems-monitor/updates/hspm/italy-2023/towards-a-new-model-of-mental-health-care-in-italy-the-national-mental-health-plan-2025-2030>
- European Commission. (2022). *EU health policy framework: Healthy lives and well-being for all*. Erişim Adresi: <https://health.ec.europa.eu/>
- European Spas Association [ESPA]. (2022). *European spa industry overview*. Erişim adresi: <https://europeanspas.eu/>
- ETC and World Tourism Organization [UNWTO]. (2025, February 17). *Exploring health tourism executive summary experience Costa Rica, Surf* Erişim adresi: <https://kalonsurf.com/blog/digital-detox-surfing-the-science-behind-costa-ricas-best-mindfulness-retreat/>
- Felkai, P.P., Marcolongo, T., Van Aswegen, M. (2020). Stranded abroad: A travel medicine approach to psychiatric repatriation. *Journal of Travel Medicine*, 27(2), Article taaa013.
- FINN Partners (2025). *The future of wellness tourism 2025 trends defining wellness tourism in 2025 and beyond* Erişim adresi: <https://www.finnpartners.com/wp-content/uploads/2024/10/THE-FUTURE-OF-WELLNESS-2025-compressed.pdf>
- Fikry, P. M. (2024). Mental health in selected MENA countries during COVID-19. *Research in Social and Administrative Pharmacy*, 20(6), 1234-1241. <https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2023.06.005>
- Flaherty, G., Chai, S. Y., Hallahan, B. (2021). To travel is to live: Embracing the emerging field of travel psychiatry. *Psychiatric Bulletin*, 45(3), 167–170.
- Foley, B.M, Haglin, J.M., Tanzer, J.R., Eltorai, A.E.M. (2019). Patient care without borders: a systematic review of medical and surgical tourism, *Journal of Travel Medicine*, Volume 26, Issue 6, taz049, <https://doi.org/10.1093/jtm/taz049>

- Forbes Middle East Events. (2024). *Medical tourism ve wellness summit – Dubai*. (Forbes Middle East Events -) <https://forbesmiddleeastevents.com/medical-tourism-wellness-summit-dubai/>
- Freeman J. (2005). Towards a definition of holism. *Br J Gen Pract. Feb*;55(511):154-5.
- Friedman, N. ve Schwartz, D. (2024). The impact of local crime rates on tourism perceptions in U.S. Cities. *Journal of Travel and Security Studies*, 12(3), 45–62.
- Front. Psychol. (2022, September 28). Can rehabilitative travel mobility improve the quality of life of seasonal affective disorder tourists? *Sec. Environmental Psychology Volume 13 - 2022* <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.976590>
- Frontera, W. R. ve DeLisa, J. A. (2019). *DeLisa's Physical Medicine and Rehabilitation: Principles and Practice*. Wolters Kluwer.
- Galderisi, S, Heinz A, Kastrup, M, Beezhold, J., Sartorius, N.(2015). Toward a new definition of mental health. *World Psychiatry*. 14(2):231-3. doi: 10.1002/wps.20231.
- Galderisi S. (2024). The need for a consensual definition of mental health. *World Psychiatry*. 2024 Feb; 23(1):52-53. doi: 10.1002/wps.21150.
- Gallagher, K. (2021). *Costa Rica's keys to success as a sustainable tourism pioneer. How the country went from a deforestation crisis to becoming a global leader in sustainability*. Treehugger. <https://www.treehugger.com/costa-rica-sustainable-tourism-5120162>
- Garzón Vásquez, D.E., Guzmán Rincón, A. ve Cala Vitery, F. (2025). Effects of tourism on well-being from the perspective of key actors: a scoping review. *Humanit Soc Sci Commun* 12, 1438. <https://doi.org/10.1057/s41599-025-05792-x>
- Gautam S, Jain A, Chaudhary J, Gautam M, Gaur M. ve Grover S. (2024). Concept of mental health and mental well-being, it's determinants and coping strategies. *Indian J Psychiatry*. 2024 Jan;66 (Suppl 2): S 231-S244. doi: 10.4103/indianjpsychiatry.indianjpsychiatry_707_23.
- Gedecho, E. K. ve Kim, S. (2024). *Mental health and well-being in tourism scholarship: A horizon 2050 paper*. Tourism Review. <https://doi.org/10.1108/TR-12-2023-0842>
- Genç, N., Yilmaz, G. ve Taştan, Z. (2023). The historical journey of recreation research: A bibliometric study (1955-2022). *Journal of ROL Sport Sciences*, 1022–1039. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8422966>

- Gharaptyan, S. A. (2024). *Anxiety And Holistic Lifestyle Factors* (Order No. 31557629). Available from proquest dissertations ve theses global. (3121531856). <https://www.proquest.com/dissertations-theses/anxiety-holistic-lifestyle-factors-xa0/docview/3121531856/se-2>
- Gholipour H.F. ve Esfandiar K. (2025). Does medial tourism promote growth in healthcare sector? *Eur J Health Econ.* 2025 Mar;26(2):233-241. doi: 10.1007/s10198-024-01700-3.
- Gibson, H. J. (2023). Tourist. In J. Jafari ve H. Xiao (Eds.), *Encyclopedia of tourism*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-01669-6_589-2
- Gillovic, B., McIntosh, A., Cockburn-Wootten, C., Darcy, S. (2021). Experiences of tourists with intellectual disabilities: A phenomenological approach. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 48, 155–162.
- Giridharan S. (2024). Residential meditation retreats: a promise of sustainable well-being? *Cureus.* 2024 Nov 9;16(11):e73326. doi: 10.7759/cureus.73326. PMID: 39655136; PMCID: PMC11626984.
- Global Growth Insights. [GGI]. (2025). *Top leading 18 wellness tourism companies in 2025*. <https://www.globalgrowthinsights.com/blog/wellness-tourism-companies-907> (globalgrowthinsights.com)
- Global Newswire. (2025, August 29). *Wellness tourism market insights report 2025-2030 with exclusive data on 40+ vendors including Accor-Hilton-Hyatt etc.* GlobeNewswire. Research ve Markets. (GlobeNewswire)
- Global Wellness Institute. [GWI]. (2015). *The global wellness tourism economy report 2013 ve 2014 is the property of the Global Wellness Institute.* (GWI)
- Global Wellness Institute. (2018a). *Global wellness economy monitor*. Erişim: 15.7.2025, https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2018/10/Research2018_v5webfinal.pdf
- Global Wellness Institute. (2018b). *Latin America–Caribbean wellness tourism economy*. https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2019/06/GWI_LatinAmerica_WellnessEconomyMonitor2018.pdf
- Global Wellness Institute. (2018c). *Global wellness tourism economy report, 2018*. Erişim adresi: https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2018/11/GWI_GlobalWellnessTourismEconomyReport.pdf

- Global Wellness Institute. (2021a). *Global wellness institute, the global wellness economy: looking beyond COVID*, December 2021. Erişim adresi: https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2022/02/GWI-WE-Monitor-2021_Wellness-Tourism.pdf
- Global Wellness Institute. (2021b). *Wellness tourism: definitions and market data*. Global Wellness Institute. <https://globalwellnessinstitute.org/what-is-wellness/what-is-wellness-tourism/>
- Global Wellness Institute. (2023a). *Global wellness economy report 2023*. <https://globalwellnessinstitute.org>
- Global Wellness Institute. (2023b). *Global wellness economy monitor 2023: Mental wellness tourism update*. Global Wellness Institute. <https://globalwellnessinstitute.org> (Global Wellness Institute)
- Global Wellness Institute. (2023c). *Global wellness economy monitor 2023*. Global Wellness Institute. Erişim adresi: https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2023/11/GWI-WE-Monitor-2023_FINAL.pdf
- Global Wellness Institute. (2023d). *Wellness Trends in the Baltic States*. <https://globalwellnessinstitute.org/>
- Global Wellness Institute. [GWI]. (2023e). *Global wellness economy monitor 2023*. Miami, FL: Global Wellness Institute.
- Global Wellness Institute. (2023f). *Wellness tourism in Nordic Countries*. <https://globalwellnessinstitute.org/>
- Global Wellness Institute. (2023g). *The Global Wellness Institute (GWI) announces Japan as latest country added to its “Geography of Wellness” platform*. Erişim adresi: -- <https://globalwellnessinstitute.org/press-room/press-releases/the-global-wellness-institute-gwi-announces-japan-as-latest-country-added-to-its-geography-of-wellness-platform/>
- Global Wellness Institute. (2023, September 1). *Global Wellness Institute spotlights Japan’s wellness economy*. Asian Leisure Business. Erişim Adresi: <https://www.ausleisure.com.au/news/global-wellness-institute-spotlights-japans-wellness-economy/>

- Global Wellness Institute. (2023i). *Wellness economy in UAE: Infrastructure and gaps report*. Global Wellness Institute.
- Global Wellness Institute. (2024a). *2023–2024 Global wellness economy reports*. <https://globalwellnessinstitute.org>
- Global Wellness Institute. (2024b April 30). *Wellness tourism initiative: Trends for 2024*. Global Wellness Institute. <https://globalwellnessinstitute.org/global-wellness-institute-blog/2024/04/30/wellness-tourism-initiative-trends-for-2024/>
- Global Wellness Institute. (2024c). *Global wellness economy monitor 2024*. Global Wellness Institute. (PDF) (Global Wellness Institute)
- Global Wellness Institute. (2024d). *Global wellness economy report 2024*. <https://globalwellnessinstitute.org>
- Global Wellness Institute. (2024e). *Global wellness tourism economy: Country rankings 2024*. Global Wellness Institute. <https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2024/01/2024GWI-Country-Rankings01212024.pdf>
- Global Wellness Institute. (2024e, October 30). *Global Wellness Institute launches new report highlighting Saudi Arabia’s booming wellness economy*. Global Wellness Institute.
- Global Wellness Institute. (2024f). *Wellness economy in China: Trends and opportunities*. Global Wellness Institute.
- Global Wellness Institute. (2024f, October 30). *Global Wellness Institute launches new report highlighting Saudi Arabia’s booming wellness economy*. Global Wellness Institute. <https://globalwellnessinstitute.org/press-room/press-releases/gow-saudi-arabia/> (Global Wellness Institute)
- Global Wellness Institute. (2024g). *Global wellness trends: Outcome measurements vevidence*. GWI.
- Global Wellness Institute. (2025). *Wellness in the United Arab Emirates*. Erişim adresi: <https://globalwellnessinstitute.org/geography-of-wellness/wellness-in-the-united-arab-emirates/>
- Global Wellness Institute. (2025, March 4). *New research shows the US wellness economy — valued at \$2 trillion*. <https://globalwellnessinstitute.org/press-room/press-releases/gow-us-eco-valued-at-2trillion/>

- Global Wellness Institute. (2025, October 8). *UAE wellness economy surges to \$34.1 billion, the largest in the Middle East, new Global Wellness Institute report reveals*. Erişim adresi: <https://globalwellnessinstitute.org/press-room/press-releases/uae-wellness-economy-surges-to-34-1-billion-the-largest-in-the-middle-east-new-global-wellness-institute-report-reveals/>. Global Wellness Institute
- Global Wellness Institute. (2025b). *Wellness Snapshot* (Andrea Sironi). <https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2025/08/WellnessTourismInitiativeJapancasestudy2025.pdf>
- GM Insights. (2025). *Wellness tourism market size ve share, statistics report*. <https://www.gminsights.com/industry-analysis/wellness-tourism-market>
- Goeldner, C. R. ve Ritchie, J. R. B. (2012). *Tourism: Principles, practices, philosophies* (12th ed.). Wiley.
- GoGoTerme. (2023). *The Economy of the Spa Sector in Anticipation of Thermalia*. Erişim adresi: <https://www.gogoterme.com/en/blog/spa/he-economy-of-the-spa-sector-in-anticipation-of-thermalia/>
- Gök, S. ve Özdemir, M. (2020). Sağlık turizmi ve sağlık turistlerinin tercih nedenleri üzerine bir değerlendirme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(3), 1720–
- Gölpek Karababa, A. (2017). *Türkiye’de sağlık turizmi: Ülkeler arası bir karşılaştırma* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Grand View Research. (2022a). *Wellness Tourism Market Size ve Trends Analysis Report*. Grand View Research. Erişim Adresi: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/wellness-tourism-market>
- Grand View Research. (2022b). *Japan wellness tourism market size ve outlook, 2022-2030*. Erişim adresi: <https://www.grandviewresearch.com/horizon/outlook/wellness-tourism-market/japan#:~:text=The%20Japan%20wellness%20tourism%20market,13.9%25%20from%202023%20to%202030..>
- Grand View Research. (2022c). *UAE wellness tourism market size ve outlook, 2022–2030*. Erişim adresi: <https://www.grandviewresearch.com/horizon/outlook/wellness-tourism-market/uae>

- Grand View Research. (2023a). *Italy wellness tourism market size ve outlook, 2030*. Erişim adresi: <https://www.grandviewresearch.com/horizon/outlook/wellness-tourism-market/italy>
- Grand View Research. (2023b). *Wellness tourism market size ve trends analysis report*. Grand View Research. Erişim Adresi: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/wellness-tourism-market> (Grand View Research)
- Grand View Research. (2023c). *Italy wellness tourism market size ve outlook, 2022-2030*. Grand View Research.
- Grand View Research. (2025). *Wellness tourism market size, share ve trends analysis report, 2025–2030*. Grand View Research Inc. Erişim adresi: <https://www.grandviewresearch.com/press-release/global-wellness-tourism-market>
- Gu, D, Zhu, H, Brown, T, Hoenig, H., Zeng, Y. (2016). Tourism experiences and self-rated health among older adults in China. *J Aging Health*. Jun; 28(4):675-703. doi: 10.1177/0898264315609906. Epub 2015 Oct 20. PMID: 26486781; PMCID: PMC5381654
- Guccione, A.A. (2007). Physical therapy and rehabilitation, *Editor(s): James E. Birren, Encyclopedia of Gerontology (Second Edition)*, Elsevier, 2007, Pages 364-370, <https://doi.org/10.1016/B0-12-370870-2/00151-7>.
- Gulf News Busines. (2024). *DHA launches 'mental wealth framework' for Dubai residents*. Gulf News. Erişim adresi: <https://gulfnews.com/uae/education/dha-launches-mental-wealth-framework-for-dubai-residents-1.103564702> (Gulf News)
- Gunn, C. A. (2013). Health and wellness tourism. *Annals of Tourism Research*, 41, 65-89
- Gülen, A. ve Gerçek Öter, E. (2025, February 22–23). Mental turizmin, sağlık turizmi içindeki konumunun dünya ve Türkiye'deki görünümü. [Tam Metin Sözlü Bildiri]. (In G. Cerev (Ed.), *6th Bilisel International Efes Scientific Researches and Innovation Congress* (İzmir, Türkiye). *Tam Metin Kitabı*, sf: 516-547
- Gülmez, Z. (2012). *Türkiye'de ve dünya'da sağlık turizmi ve çeşitleri: sağlık turizminin ülkemizdeki mevcut durumu ve bazı ülkelerle kıyaslanması*, Yüksek lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Haddadzadehhendou, F. (2013). *Turizm destinasyonlarının etkin yönetimi ve etkileyen faktörler: turizm sektöründe bir araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Hall, C.M. (2011). Health and medical tourism: a kill or cure for global public health?. *Tourism Review*, 66 Iss 1/2 pp. 4 - 15 doi: 10.1108/16605371111127198
- Hammoudi Halat, D., Soltani, A., Dalli, R., Alsarraj, L., Malki, A. (2023). *Understanding and fostering mental health and well-being among university faculty: a narrative review. journal of clinical medicine*, 12(13), 4425. <https://doi.org/10.3390/jcm12134425>
- Hanefeld, J., Horsfall, D., Lunt, N. ve Smith, R. (2015). Medical tourism: a cost or benefit to the NHS?. *PLoS ONE*, 10(10), e0140997
- Hanefeld, J., Smith, R., Horsfall, D.ve Lunt, N. (2014). What do we know about medical tourism? a review of the literature with discussion of its implications for the UK national health service as an example of a public health care system, *Journal of Travel Medicine*, Volume 21, Issue 6, 1 November 2014, Pages 410–417, <https://doi.org/10.1111/jtm.12147>
- Hanlon, P., Carlisle, S., Henderson, G. (2013). Consumerism: dissatisfaction guaranteed understanding well-being, *Glasgow University, Glasgow, United Kingdom (2013)*, pp. 1-11
- Hansen, M. M., Jones, R. ve Tocchini, K. (2017). Shinrin-yoku (forest bathing) and nature therapy: A state-of-the-art review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(8), 851. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5580555/> (PMC)
- Haque, A. (2020). Mental health systems development in the UAE: Policy and practice perspectives. *Asian Journal of Psychiatry*, 54, 102–118.
- Hartwell, H., Fyall, A., Willis, C., Page, S., Ladkin, A., Hemingway, A. (2018). Progress in tourism and destination wellbeing research. *Current Issues in Tourism*, Vol. 21 No. 16, pp. 1830-1892.
- HealthMagazine. (2025, October 10). New research: The fastest growing Middle East/North Africa wellness tourism markets. *HealthMagazine.ae*. Erişim adresi: https://healthmagazine.ae/press_release/new-research-the-fastest-growing-middle-eastnorth-africa-wellness-tourism-markets/ (healthmagazine.ae)

- Hecht, M., Kloß, A., Bartsch, A. (2022). Stopping the stigma. How empathy and reflectiveness can help reduce mental health stigma. *Media Psychology*, 25(3), 367–386.
- Heidarai, A. (2025). Tourism and mental health: Two raw diamonds awaiting mutual enhancement. *Tourism Management Perspectives*, 20, 100-110. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2025.100020>
- Heidari, A., Esmaeilzadeh, M., Mohammadi, A.H. (2025). Tourism and mental health: Two raw diamonds awaiting their brilliance through mutual shaping. *Geopsychiatry*, Vol. 2, 100020, <https://doi.org/10.1016/j.geopsy.2025.100020>.
- Henderson, K. A. (2024). Theory application and development in recreation, parks, and leisure research. *Journal of Park and Recreation Administration*.
- Hosseini, F. ve Mirzaei, A. (2021). A survey of perspectives and factors affecting health and medical tourism. *Journal of Military Medicine*, 9(3), e116161. Retrieved from <https://brieflands.com/articles/jamm-116161.pdf>
- Hotel Online. (2018, October 20). *Wellness a key driver of UAE's growing tourism industry*. Erişim adresi: <https://www.hotel-online.com/news/wellness-a-key-driver-of-uaes-growing-tourism-industry>
- Hu, F., Wen, J., Phau, I, Ying, T., Aston, J., Wang, W., (2023). The role of tourism in healthy aging: An interdisciplinary literature review and conceptual model. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, Volume 56, 2023, Pages 56-366, ISSN 1447-6770, <https://di.org/10.1016/j.jhtm.2023.07.013>.
- Hua, Y., Liu, F., Yang, K., Li, Z., Na, H., Sheu,.. Torous, J. (2024). Large language models in mental health care: A Scoping Review. *arXiv:2401.02984* <https://doi.org/10.48550/arXiv.2401.0298>
- Hürriyet Gazetesi. (2024, August 14). *Termal turizmde stres yönetimi kamplarına ilgi artıyor*. <https://www.hurriyet.com.tr>
- Hurriyet Daily News. (2025, July 12). *Meditation tourism set to reach highlands in eastern Türkiye*. <https://www.hurriyetaailynews.com/meditation-tourism-set-to-reach-highlands-in-eastern-turkiye-211380>
- Ibhafidon, A., Oforka, O. K., Onuzulike, N. M. ve Nwaobiala, C. J. (2022). Recreation and its health benefits: A critical review. *International Journal of Human Kinetics, Health and Education*, 6(1)

- ICT – Costa Rican Tourism Institute. (2024, May 20). *The Costa Rican tourism institute (ICT) seeks to differentiate and position Costa Rica as a wellness destination*. Erişim adresi: <https://travelcostarica.cr/2024/05/20/the-costa-rican-tourism-institute-ict-seeks-to-differentiate-and-position-costa-rica-as-a-wellness-destination/>
- Idaoffice.org (2024, April 21). *10 interesting facts about Costa Rica*. Ben Wilder, Erişim adresi: <https://idaoffice.org/tr/posts/10-interesting-facts-about-costa-rica/>
- IGES (Independent Global ve Economic Studies). (2024). *Why wellness tourism is the next big thing in U.S*. Travel Erişim adresi: <https://iges.us/why-wellness-tourism-is-the-next-big-thing-in-us-travel>
- IMARC Group. (2024a). *Japan wellness tourism market size, share, trends and forecast by travelers type, service type, location, and region, 2025-2033*. Imarc Group. <https://www.imarcgroup.com/japan-wellness-tourism-market>
- IMARC Group. (2024b). *Middle East medical tourism market report 2024-2033*. <https://www.imarcgroup.com/middle-east-medical-tourism-market>
- Inlander, K. (2022). *Tabacón thermal resort ve spa partners with harvard psychologist to provide holistic guest and staff wellbeing program*. American Magazine Industrial Erişim adresi: <https://www.americanindustrialmagazine.com/blogs/industry/tabacon-thermal-resort-spa-partners-with-harvard-psychologist-to-provide-holistic-guest-and-staff-wellbeing-program>
- Institute for Economics ve Peace. (2023). *Global peace index 2023: Japan country profile*. Institute for Economics & Peace.
- Institute for Economics ve Peace. (2024). *lobal peace index 2024: Costa Rica country profile*. Institute for Economics & Peace.
- Investment Monitor. (2023, July 3). *Costa Rica eyes up growth potential of health and wellness travel*. Erişim adresi: <https://www.investmentmonitor.ai/sponsored/costa-rica-eyes-up-growth-potential-of-health-and-wellness-travel/>
- Italcars. (2024a). *Italcars – Italian platform for medical and wellness tourism online*. Italcars Official Website. Erişimadresi: <https://www.italcares.it/italcares>
- Italcars. (2024b). *Medical tourism: Italcars Center, a new alliance between Italy and China to promote wellness*. Italcars Official Website. Erişim adresi:

<https://www.italcares.it/news/medical-tourism-italcares-center-new-alliance-between-italy-and-china-promote-wellness>

Italcares. (2024c). *Italcares and destination Italia together for the growth of medical tourism in Italy*. Italcares Official Website. Erişim adresi: <https://www.italcares.it/news/italcares-and-destination-italia-together-growth-medical-tourism-italy>

Italcares. (2024d). *Medical tourism and wellness in Italy*. Erişim adresi: <https://italcares.it>

Italcares. (2024e). *Italian health and wellness – Italcares*. Federterme ve Ministry of Tourism. Erişim adresi: <https://www.italcares.it/>

Italcares. (2025b). *About Italcares – Italian health and wellness*. Erişim adresi: <https://italcares.it/italcares>

Italia Living. (2025). *Italy encourages a healthy lifestyle through growing wellness tourism*. Italia Living. Erişim adresi: <https://italialiving.com/articles/wellness/italian-wellness-market-growing/>

Ivona, A., Nedelcu, A., Ganusceac, A. ve Privitera, D. (2019). Wellness and thermal tourism: An insight from Italy. *4th International Thematic Monograph*, 77-90. <https://doi.org/10.31410/tmt.2019.77>

Ivanova, M., ve Ivanov, S. (2022). Tourism, wellness and mental health: Conceptual perspectives and future research directions. *Tourism Review*, 77(5), 1100–1116.

Italy Health Retreats. (2024a). *Wellness and mental health retreats in Italy*. Italy Health Retreats. Erişim: 03.06.2025, <https://www.italyhealthretreats.com>

Italy Health Retreats. (2024b). *Wellness ve detox retreats in Italy*. Erişim: 03.06.2025, <https://www.italyhealthretreats.com/>

İnce, F. ve Keskin, C. (2023). Comparison of travel motivations in yoga tourism and mass tourism. *Journal of Management and Economic Studies*, 5(1), 35–45

Japan National Tourism Organization. (2023, September 2). *Traveling for well-being through water, woods, and wilderness*. Newsletter. Erişim adresi: https://www.jnto.go.jp/projects/overseas-promotion/market-projects/newsletter/newsletter_2023_09_2.pdf

Japan SPA ve Wellness Tourism Association [JSWT]. (2025). *2025 Japan Spa&Wellness Tourism Associa Annual Report Vol.11*. JSWT. Erişim adresi: <chrome->

extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://jswt.org/wp-content/uploads/2025/04/ JSWT_REPORT2025.pdf

- Jia, Y., Shi, P., Garg, A., Guo, Y. ve Zhao, Y. (2023). Sustainable travel for wellbeing: Tourist experiences in Chinese destinations. *International Journal of Social Research ve Innovation*, 7(2). <https://doi.org/10.55712/ijrsri.v7i2.80>
- Journey Wellness. (2025). *Wellness Tourism in the UAE: Combining Mental Health and Holistic Healing*. Erişim adresi: <https://www.journeywellness.ae/post/wellness-tourism-in-uae>
- Kabat-Zinn, J. (2003). Mindfulness-based interventions in context: Past, present, and future. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 10(2), 144-156.
- Katoue, M. G. (2022). Healthcare system development in the Middle East and North Africa region. *Eastern Mediterranean Health Journal*, 28(3), 200-208. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9815436/>
- Kelly, C. ve Smith, M. (2023). Wellness and wellbeing tourism: An overview of an evolving European market. In M. Smith & L. Puczkó (Eds.), *The Routledge handbook of health tourism* (pp. 47–63). Routledge.
- Khairullayev, A. (2023). Exploration of Thermal Resource Utilisation Characteristics in Treatment and Wellness Tourism Through International Experience. *Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance*, 5(6),
- Khairullayev, A. (2024). Theoretical Dimensions of Classification and Segmentation in Therapeutic Wellness Tourism. *Academic Journal of Digital Economics and Stability*. 37(4), 74-80
- Kim, H. L. ve Hyun, S.S.. (2022). The future of medical tourism for individuals' health and well-being: a case study of the relationship improvement between the UAE (United Arab Emirates) and South Korea. *Int J Environ Res Public Health*. 2022 May 8;19(9):5735. doi: 10.3390/ijerph19095735.
- Klímová B ve Kuča K. (2020). Medical tourism: its research and implications for public health. *Cent Eur J Public Health*. 2020 Sep;28(3):226-229. doi: 10.21101/cejph.a5744.
- Kohn R, Ali AA, Puac-Polanco V, Figueroa C, López-Soto V, Morgan K, ... Vicente B. (2018). Mental health in the Americas: an overview of the treatment gap. *Rev Panam Salud Publica*. 2018 Oct 10;42:e165. doi: 10.26633/RPSP.2018.165.

- Kubat, C. (2023). *Türkiye’de sağlık turizminin durumu ve gelişimi için öneriler*. Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kuzhan, K. ve Gönen, S. (2024). Türkiye’de sağlık turizmi ve pazarı üzerine bir değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(1), 27- 50. DOI:10.47147/ksuiibf.1382979
- Laslett, P. (1992). Fresh Map of Life: The Emergence of the Third Age London: *The British Journal Of Psychology Dergisi Cilt: 83 Sayı: 1 Sayfa: 153-153* Londra.
- Leaders MENA. (2024, March 10). *Wellness economy: Saudi Arabia lead way under Vision 2030*. Leaders-MENA.com. Erişim adresi: <https://www.leaders-mena.com/wellness-economy-saudi-arabia-leads-way-under-vision-2030/>
- Lee, J. ve Zhang, H. (2023). Cultural perceptions in cross-border psychotherapy: A comparative study. *International Journal of Mental Health Studies*, 31(1), 66–81.
- Lee, S. ve Kim, H. (2015). Health tourism covers medical and wellness tourism with clear distinctions. *International Journal of Tourism Cities*. V:1 (216-233)
- Lee, S. ve Kim, J. (2022). Digital mental health interventions in South Korea: trends and future directions. *Asian Journal of Psychiatry*, 72, 103123.
- Lee, S. ve King, B. (2023). Soft power and wellness tourism in East Asia: Cultural diplomacy and wellbeing narratives. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 28(5), 512–528.
- Lee, T.-H. ve Jan, F.-H. (2022). The effect of leisure and recreation on sustainable tourism: An editorial commentary. *Sustainability*, 14(1), 54. <https://doi.org/10.3390/su14010054>
- Levi, E., Dolev, T., Collins-Kreiner, N., Zilcha-Mano, S. (2019). Tourism and depressive symptoms. *Annals of Tourism Research*, 74, 191–194.
- Li, C. ve Huang, X. (2023). How does COVID-19 risk perception affect wellness tourist intention: findings on Chinese generation *Sustainability*, 15(1), 141. <https://doi.org/10.3390/su15010141>
- Li, W., Li, J., Shen, J. (2023). Health and wellness tourists’ motivation and behaviour intention: The role of perceived value. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(5), 4339. <https://doi.org/10.3390/ijerph20054339>

- Li, X.; Deng, B., Yang, L. (2022). Health tourism evolution: A review based on bibliometric analysis and the China national knowledge infrastructure database. *Sustainability* 14(16), 10435. <https://doi.org/10.3390/su141610435>
- Li, Z. (2023). COVID-19'un sağlık turizmi üzerindeki etkisinin analizi. *BCP Business ve Management*, 37, 56-61. <https://doi.org/10.54691/bcpbm.v37i.3545>
- Liao C, Zuo Y, Xu S, Law R ve Zhang M. (2023). Dimensions of the health benefits of wellness tourism: A review. *Front Psychol. Jan 9*; 13: 1071578. doi: 10.3389/fpsyg.2022.1071578.
- Liu, D. ve Xiong, J. (2018). Therapeutic landscapes and longevity: Wellness tourism in Bama. *Tourism Geographies*, 20(5), 854-874. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29220705/>
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9665958/> (PMC)
- Luiza, S.M. (2010). Accessible Tourism – The Ignored Opportunity, *Annals of Faculty of Economics, University of Oradea, Faculty of Economics*, vol. 1(2), pages 1154-1157.
- Lukose A, Thomas S N, K S S, Bose,J., Jacob, G., Simon, B. (2024, August 14). Exploring the frontiers of health tourism: A bibliometric analysis of research themes and trends. *Cureus* 16(8): e66832. DOI 10.7759/cureus.66832
- Luna Lodge. (2025). *Wellness tourism - Luna Lodge, Osa Peninsula COSTA RICA*. Erişim: 03.10.2025, <https://lunalodge.com/costa-rica-wellness-tourism>
- Map Homes (2025, August 11). *Guide to Dubai's luxury wellness retreats and indoor spas in 2025: branded residences, spa havens and Wellness Real Estate* (Map Homes). Erişim adresi: <https://maphomesrealestate.com/blogs/guide-to-dubais-luxury-wellness-retreats-indoor-spas-in-2025-branded-residences-spa-havens-wellness-real-estate>
- Market Data Forecast. (2024). *Middle East and Africa medical tourism market report*. (MDF) <https://www.marketdataforecast.com/market-reports/middle-east-and-africa-medical-tourism-market>
- McIntosh, R. W., Goeldner, C. R., Ritchie, J. R. B. (1995). *Tourism: Principles, practices, philosophies* (7th ed.). Wiley.
- Mechanic OJ, Persaud Y., Kimball AB. (2022). Telehealth Systems. Sep 12. In: Stat Pearls. *Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2025 Jan–*.PMID: 29083614

- Medical Tourism in Turkish Mineral Spring Resorts. (2025). *MBANY blog / health tourism source*. Erişim adresi: <https://www.mbany.com/en/blog/medical-tourism-in-turkish-mineral-spring-resorts>
- Mestechkin R. (2021). *Gestalt Psikolojisi*. Karar Laboratuvarı. Erişim adresi: <https://thedecisionlab.com/reference-guide/neuroscience/gestalt-psychology>
- Miller, J. P. (2019). The Holistic curriculum. *Toronto: University of Toronto Press*. (2019). 248 pp. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/370290044_Miller_J_P_The_Holistic_Curriculum_Toronto_University_of_Toronto_Press_2019_248_PP_4295_paperback_ISBN_978-1-4875-2317-6
- Mordor Intelligence. (2024). *Asia-Pacific wellness tourism market – Growth, trends, and forecasts (2024–2029)*. Mordor Intelligence. Erişim adresi: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/asia-pacific-wellness-tourism-market>
- MTA (2025). *Overview: China as a Medical Tourism Destination* Erişim: 17.08.2025, <https://www.better.medicaltourism.com/destinations/china>
- Mytanfeet.com (2025, March 20). *Nicoya Peninsula: Blue Zone Travel Guide*. Erişim: 11.09.2025, <https://mytanfeet.com/cities-costa-rica/nicoya-peninsula-blue-zone/>
- Nabulindo, C. A., Mutinda, R. ve Kuria, J. (2024). Establishment effects of health and wellness tourism in the diversification of hospitality products in Mombasa City, Kenya. *IOSR Journal of Environmental Science, Toxicology and Food Technology*, 18(1), 1–7.
- Nair, G. K. ve Paulose, H. (2021). *Ayurveda and the future of wellness tourism in India*. *International Journal of Hospitality Management*, 92, 102706.ly: *Country Health Profile 2023*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/633496ec-en>
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2024). Ending unequal treatment: strategies to achieve equitable health care and optimal health for all. Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/27820>. <https://static1.squarespace.com/static/5b7ea2794cde7a79e7c00582/t/66cdc19c804c681deb29523d/1724760477850/ending+unequal+treatment.pdf>
- Okasha T, Shaker N.M, El-Gabry DA. (2025). Mental health services in Egypt, the Middle East, and North Africa. *Int Rev Psychiatry*. 37(3-4):306-314. doi:

10.1080/09540261.2024.2400143. Epub 2024 Sep 20. PMID: 40708426.
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/40708426/>

- Oruç, M.A., Caner, Ş. ve Vatansever, K. (2024). The investigation of health tourism potential: The case of Samsun province. *International Journal Of Health Management And Tourism*, 9(2): 180-193. <https://doi.org/10.31201/ijhmt.1475177>.
https://dergipark.org.tr/en/pub/ijhmt/article/1523875#article_cite
- Özbek, D. Ve Özbek, T. (2009). *Jeotermal Kaynakların Sağlık ve Termal Turizme Entegrasyonu*. Haber Bülteni. Erişim adresi: https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/40222ade2401c27_ek.pdf
- Öztürk, M. (2016). Yaşlıda ruh sağlığını koruma-pozitif psikoloji ve müdahale yöntemleri. *Ege Tıp Dergisi*, 55 (Ek Sayı), 19-25. <http://egetipdergisi.com.tr/tr/pub/article/344198>
- Page, S. J., Innes, A., ve Cutler, C. (2015). Developing dementia-friendly tourism destinations: An exploratory analysis. *Journal of Travel Research*, 54(4), 467–481. <https://doi.org/10.1177/0047287514522881>.
<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0047287514522881>
- Page, S. J., ve Connell, J. (2014). *Tourism: A modern synthesis* (4th ed.). Cengage Learning. <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9781003005520/tourism-stephen-page-joanne-connell>
- Pan American Health Organization (PAHO). (2008). *Innovative mental health programs in Latin America and the Caribbean* (J. M. Caldas de Almeida & A. Cohen, Eds.). Pan American Health Organization. <https://www3.paho.org/hq/dmdocuments/2008/MHPDoc.pdf>
- Park, E., Lee, K., ve Kim, S. B. (2024). Navigating travel constraints for individuals with mental health conditions. *Current Issues in Tourism*, 1–19. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13683500.2024.2318453>
- Pedrelli, P., Nyer, M., Yeung, A., Zulauf, C. ve Wilens, T. (2014). *College Students: Mental Health Problems and Treatment Considerations*. *Academic Psychiatry*, 39(5), 503-511. <https://doi.org/10.1007/s40596-014-0205-9>
- Pelegriń-Borondo J, Araújo-Vila N. ve Fraiz-Brea J.A. (2020). Comparison of spa choice between wellness tourists and healthcare/medical tourists. *Healthcare (Basel)*. 2020 Dec 9;8(4):544. doi: 10.3390/healthcare8040544.

- Pereira, R., Costa, V., ve Gomes, H. (2023). Health and wellness tourism: an overview of thermal tourism in Portugal. *Journal of Tourism, Sustainability and Well-Being*, 11(3), 136-147. <https://doi.org/https://doi.org/10.34623/e2bm-8030>
- Pirhan, Ş. ve Eter, M. (2022). Türkiye’ de sağlık turizmi alanında 2000-2020 yılları arasında yayımlanan akademik çalışmaların bibliyometrik analizi. *Bingöl Üniversitesi Sağlık Dergisi*, 3(1): 136 -149. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bingolsaglik/article/1075451>
- Politi, M., Rumlerova, T., Saucedo Rojas, G., Marcus, O., Torres Romero, J. ve Mabit, J. (2019). *Medicinal plants diet as emerging complementary therapy from the Amazonian tradition: Data from Centro Takiwasi, a Peruvian therapeutic community*. *Journal of Medicinal Herbs and Ethnomedicine*. <https://updatepublishing.com/journal/index.php/jmhe/article/view/5692>
- Precedence Research. (2025). *Wellness tourism market size and forecast 2025 to 2034*. Erişim: 11.05.2025, <https://www.precedenceresearch.com/wellness-tourism-market>
- Przybysz, K., ve Stanimir, A. (2022). Tourism-related needs in the context of seniors’ living and social conditions. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(22), 15325. <https://doi.org/10.3390/ijerph192215325>
- Qiu, D., Li, Y., Xiao, S., Zhou, L., Liu, L., Liu, H., Gao, F., Wu, Q., An, Y. ve Tang, Z. (2024). Public mental health services in Southern China and related health outcomes. *Global Health Research and Policy*, 9. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/39210438/>
- Raj, R., ve Griffin, K. (2024). *Sustainable events management*. CABI Digital Library. <https://www.cabidigitallibrary.org/doi/abs/10.1079/9781800621381.0005?download=true>
- Rathod, S., Pinninti, N., Irfan, M., Gorczynski, P., Rathod, P., Gega, L., ve Naeem, F. (2017). *Mental Health Service Provision in Low- and Middle-Income Countries*. *Health Services Insights*, 10, 1178632917694350. doi:10.1177/1178632917694350. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5398308/>
- Ravensbergen, L., Liefferinge, M.V., Isabella, J., Merrina, Z. ve El-Geneidy, A., (2022). Accessibility by public transport for older adults: A systematic review, *Journal of Transport Geography*, Volume 103, 2022, 103408, ISSN 0966-6923, <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2022.103408>.

- Reanin (2025). *Rn Reports Wellness Tourism Market Size to reach USD 1,737,280.81 Mn by 2031*. (reanin.com). <https://www.reanin.com/reports/wellness-tourism-market>
- Reddy, M. V., Wilkes, K. ve Mavondo, F. (2020). Wellness tourism in India: Integrating Ayurveda and modern health practices. *Tourism Management Perspectives*, 33, 100621. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4674035
- Reed CM. (2008). Medical tourism. *Med Clin North Am*. 2008 Nov;92(6):1433-46, xi. doi: 10.1016/j.mcna.2008.08.001. PMID: 19061760; PMCID: PMC7127449.
- Reuters. (2025, January 2). *China Health Commission to narrow gaps in mental health services*. Reuters. Erişim: 13.08.2025, <https://www.reuters.com/world/china/china-health-commission-narrow-gaps-mental-health-services-2025-01-02>
- Rodríguez-Blanco, A.D. & Alvarado-Sizzo, I. (2023). Exploring medical tourism in Mexico: a territorial analysis of health services offered to foreigners, 2022. *Forhum International Journal of Social Sciences and humanities*, 5(8), e23581 <https://doi.org/10.35766/j.forhum.23581>
- Roland, B. (2024). *Tourism in the GCC*. Erişim adresi: https://www.rolandberger.com/publications/publication_pdf/Roland_Berger_Tourism_in_the_GCC.pdf
- Roman, M., Roman, M. ve Wojcieszak-Zbierska, M. (2022). Health Tourism-Subject of Scientific Research: A Literature Review and Cluster Analysis. *Int J Environ Res Public Health*. 20(1):480. doi: 10.3390/ijerph20010480.
- Romanova, G., Vetitnev, A., Dimanche, F. (2015). Health and Wellness Tourism. *Chap* 231-287. https://www.researchgate.net/publication/302140629_Health_and_Wellness_Tourism
- Rubin, S. E. ve Roessler, R. T. (2007). *Foundations of the Vocational Rehabilitation Process*. Pro-Ed. Internet Archive Books. https://archive.org/details/foundationsofvoc0000rubi_e5c8
- Rubio-Escuderos, L., la Rosa, F.J.U. ve García-Andreu, H. (2025). What is stopping the process? Analysis of obstacles to accessible tourism from a stakeholders' perspective. *Journal of Destination Marketing ve Management*, Volume 36, 100879, ISSN 2212-571X, <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2024.100879>
- RX Japan. (2016). *Tokyo Health Industry Show 2016* Erişim: 16.08.2025, https://www.jetro.go.jp/en/database/j-messe/report/jr_160331.html

- RX Japan. (2023). *International Wellness Tourism Expo - 2023/05*. Erişim: 16.08.2025, <https://www.jetro.go.jp/en/database/j-messe/tradefair/detail/127446>
- RX Japan. (2023, May 10-12). *1st Int'l Wellness Tourism Expo (iWT) Tokyo*. Press release.
- Safari-Wellness. (2025). *Our approach | Safari ve Wellness retreats*. Erişim: 12.08.2025, <https://www.safari-wellness.com/our-approach?>
- Sağ, I. (2025). Competition in Medical Tourism and Consumer Spending: Evidence from Turkey's Growing Healthcare Market. *Healthcare*, 13(5), 723. MDPI. DOI:10.3390/healthcare13050723
- Sağlık Turizmi Birimi, Türkiye. (2024). *Camsakura Şehir Sağlık Portalı*. Erişim: 16.08.2025, <http://www.camsakura.gov.tr>
- Salem, I. E., Fathy, E. A., Mohamed Fouad, A., Ramkissoon, H., Ben Khalifa, F., & Elbaz, A. M. (2025). Mental disorders in tourism and hospitality: A systematic review of the current landscape and future pathways. *Tourism and Hospitality Research*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/14673584251408698>. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/14673584251408698>
- Sarara. (2025). *Wellness in the Wild — retreat programme*. Sarara EcoLodges ve Foundation. <https://sarara.co/wellness-in-the-wild>
- Schweinsberg, S. ve Fennell, D. A. (2024). *Tourism academia: A Horizon 2050 paper*. Tourism Review. <https://doi.org/10.1108/TR-12-2023-0843>
- Sekiguchi, Y. (2022). *Research trends on hot springs and health in Japan* (Policy Update No. 125). Research Institute of Economy, Trade and Industry Erişim: 19.08.2025, <https://www.rieti.go.jp/en/special/policy-update/125.html>
- Serio, R. G., Dickson, M. M., de Graaff, T. ve Pels, E. H. (2024). Environmental policies as a pull factor for tourists? Insights from Italy. *arXiv*. <https://arxiv.org/abs/2404.08696>
- Serio, L., Dickson, T., Graaff, T. ve Pels, E. (2024). *Environmental policies as a pull factor for tourists? Insights from Italy*. arXiv preprint. arXiv:2404.08696v1 [Physics and Society]. Cornell University. Erişim: 30.06.2025, <https://arxiv.org/abs/2404.08696v1>
- Sevim, E. ve Önder, E. (2020). Investigation of medical tourism in Turkey (SWOT ve ANP). *Hacettepe Journal of Health Administration*, 2020; 23(4): 605-622 Dergipark. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hacettepesid/article/837810>

- Sezer Korucu, K., Çalışkan Söylemez Ş., Oksay, A. (2021). Biyopsikososyal Yaklaşım Ve Gelişim Süreci. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Yıl: 2021, Cilt: 12, Sayı: 30, 689-700. DOI: 10.21076/vizyoner.780418
- Sha, S., Shen, W., Yang, Z., Dong, L. ve Li, T. (2022). Can rehabilitative travel mobility improve the quality of life? *Frontiers in Psychology*, 13, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.976590>
- Shakespeare, T., Bright, T. ve Kuper, H. (2018). Access to health for persons with disabilities. *The Lancet*, 391(10127), 2168–2176. <https://www.infontd.org/resource/access-health-persons-disabilities>.
- Shim YR, Eaker R. ve Park J. (2022). Mental Health Education, Awareness and Stigma regarding Mental Illness among College Students. *J Ment Health Clin Psychol* 6(2). <https://www.mentalhealthjournal.org/articles/mental-health-education-awareness-and-stigma-regarding-mental-illness-among-college-students.html>
- Smith, M., ve Kelly, C. (2006). Wellness tourism. *Tourism Recreation Research*, 31(1), 1–4. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02508281.2006.11081241>
- Siner, G. ve Torun, N. (2020). Sağlık turizminde termal turizm ve Spa-Wellness turizminin yeri ve önemi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(48), 517-533. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1191438>
- Singh, T.V., Butler, R. ve Fennell, D.A. (Eds) (2022). *Tourism as a pathway to hope and happiness*, Channel View Publications, Bristol. <https://dokumen.pub/tourism-as-a-pathway-to-hope-and-happiness-9781845418564.htm>
- Smith, M. ve Diekmann, A. (2017). Tourism and wellbeing. *Annals of Tourism Research*, 66, 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2017.05.006>
- Smith, M., ve Puczkó, L. (2009). *Health and wellness tourism*. Oxford: Butterworth-Heinemann. ISBN: 978-0-7506-8343-2
- Smith, M. ve Puczkó, L. (2014). *Health, tourism and hospitality: Spas, wellness and medical travel*. Routledge. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/277019405_Health_and_Wellness_Tourism
- Smith, M. ve Puczkó, L. (2019). *Health, tourism and hospitality: Spas, wellness and medical travel* (2nd ed.). London: Routledge

- Snyder, J., Crooks, V.A. ve Turner, L. (2013). Understanding the impacts of medical tourism on health human resources in Barbados: a prospective, qualitative study of stakeholder perceptions. *Int J Equity Health* 12, 2 <https://doi.org/10.1186/1475-9276-12-2>
- Spencer-Jones, S. (2024, February 27). *Spa wars — the race to be the best retreat in the world*. Financial Times. Erişim adresi: <https://www.ft.com/content/fe28ecc2-601a-4211-bcc5-b684d57519e7>
- SRD (2024). *Spa industry in Hungary - statistics ve facts*. Statista Research Department. Erişim adresi: https://www.statista.com/topics/10001/spa-industry-in-hungary/?srsltid=AfmBOoqhzzf_oaevmp6-Wdpmlg_dEcHvjIWe2bW4RMCUJ7Zg85lrrc1B
- Statista. (2023). *Contribution of wellness and thermal tourism to GDP in Hungary 2023*. Erişim: 01.07.2025, <https://www.statista.com>
- Statista. (2023). *Spa industry in Hungary - Statistics ve Facts*. Erişim adresi: <https://www.statista.com/topics/10001/spa-industry-in-hungary/>
- Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA). (2024). *2023 National Survey on Drug Use and Health (NSDUH) — National Report*. U.S. Department of Health ve Human Services. Erişim adresi: <https://www.samhsa.gov/data/report/2023-nsduh-annual-national-report>
- Sungur, C. (2025). Sağlık turizminde dijitalleşme: Türkiye'nin mevcut durum ve gelecek perspektif üzerine bir değerlendirme. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 242-256. <https://doi.org/10.55050/sarad.1702160>
- Sülkü, S.N. (2017). Sağlık turizminde Türkiye'nin dünyadaki yeri ve potansiyeli. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Özel Sayı 1*, Ocak 2017 (International Journal Of Economics And Administrative Sciences Special issue 1, 2017-99-113)
- Sweileh, W. (2024). "Stigma research in Arab countries: a rapid review". *Mental Health and Social Inclusion*, Vol. 28 No. 6 pp. 1014–1024, doi: <https://doi.org/10.1108/MHSI-10-2023-0111>. <https://www.emerald.com/mhsi/article/28/6/1014/1222516/Stigma-research-in-Arab-countries-a-rapid-review>
- Szromek A.R. (2021). The Role of Health Resort Enterprises in Health Prevention during the Epidemic Crisis Caused by COVID-19. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*. 2021 Jun; 7(2):133. doi: 10.3390/joitmc7020133. Epub 2022 Dec 31. PMID: PMC9906729.

- Şeker, M. ve Solak, M. (2019). *The collapse in tourism during the pandemic: expectations and opportunities for the health tourism*. (Ch. 27). Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayını. Erişim adresi: https://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/bilim-ve-dusun/TUBA-978-605-2249-53-6_Ch27.pdf
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2012). *Sağlık turizmi*. Erişim adresi: <https://istanbul.ktb.gov.tr/TR-276237/saglik-turizmi.html>
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2012). *Sağlık Turizmi El kitabı*. Sağlık Bakanlığı Yay.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2017). *Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında Yönetmelik*. Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/07/20170713-7.htm>
- T.C. Sağlık Bakanlığı (2025). Türkiye’de Sağlık Turizmi ve Sağlık Bakanlığı’nın Çalışmaları. Erişim: 06.09.2025, <https://sdplatform.com/turkiyede-saglik-turizmi-ve-saglik-bakanliginin-calismalari/>
- T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Turizmi Stratejileri. (2025). *Türkiye’de sağlık ve wellness turizminin gelişimi*. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Turizmi Genel Müdürlüğü.
- T.C. Sağlık Bakanlığı (2025). Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında Yönetmelik. Erişim adresi: <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=42376veMevzuatTur=7veMevzuatTertip=5>
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2025) *Ticaret Bakanlığı’ndan Hizmetler İhracatı Bilançosu: Sağlık Hizmeti İhracatımız 2024 Yılında 1,5 Milyon Sağlık Turisti ile 3 Milyar Dolar Gelire Ulaştı* - <https://ticaret.gov.tr/haberler/ticaret-bakanligindan-hizmetler-ihracati-bilancosu-saglik-hizmeti-ihracatimiz-2024-yilinda-1-5-milyon-saglik-turisti-ile-3-milyar-dolar-gelire-ulasti-20-06-2025>
- Takiwasi Research Center (2020). Traditional Amazonian Medicine. Erişim adresi: <https://research.takiwasi.com/#>
- Tang, C.F. ve Saksonghong, K. (2025). The asymmetric effects of medical tourism and information technology on economic growth: evidence from panel quantile regression. *The Journal of Economic Asymmetries* 32 (2025) e00433
- Tanılır M.N. (2024). *Ortadoğu Neresi? Neden Ortadoğu Diyoruz?* Jeo-Politika, Fikir Turu. Erişim adresi: <http://fikirturu.com/jeo-politika/orta-dogu-neresi-neden-orta-dogu-diyor/>

- Tanrıkulu, M. (2020). Covid 19 gölgesinde Türkiye’de holistik turizm ve kültüre dönüş. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 406-417.
- Taufik, Nadya Aviliyani ve Sulistiadi, Wahyu (2018). The Impact of Medical Tourism Industry for the Hospital Services and Marketing Activities: A Systematic Review, *Jurnal ARSI (Administrasi Rumah Sakit Indonesia)*: Vol. 5: No. 1, Article 7. DOI: 10.7454/arsi.v5i1.2873 Available at: <https://scholarhub.ui.ac.id/arsi/vol5/iss1/7>
- Technavio. (2025). *Wellness tourism market analysis–size and forecast 2025-2029*. Erişim: <https://www.technavio.com/report/wellness-tourism-market-industry-analysis>
- Telci Dereli, Ş. (2024). Wellness üzerine derleme: Yaratıcı sanat. In H. Akdeniz (Ed.), *Her yönüyle wellness* [E-kitap]. Çizgi Kitabevi. ISBN: 978-625-396-481-8, S:12-32
- Thailand Ministry of Public Health. (2023a). *Thailand medical hub strategy 2025: Integrating health and wellness tourism*. Bangkok: Government of Thailand.
- Thailand Ministry of Public Health. (2023b). *Thailand medical hub / wellness strategy documents (Medical Hub, TIWA materials)*. Bureau of Medical Hub Industry Promotions. <https://thaimedhub.hss.moph.go.th/>
- The Guardian. (2024, March 27) *Mental illness costs England £300bn a year, study shows, Yearly cost to people, business and public sector found to be twice as big as NHS England’s annual budget, Health and social affairs correspondent, Anna Bawden 01.01. CET. The Guardian*
- The Guardian (2024, September 3). *Articles on national mental health economic costs and savings from reduced waiting times*. <https://www.theguardian.com/business/article/2024/sep/03/mental-health-new-roads-study-lse-rachel-reeves-services>
- The Guardian. (2025, May 21). *Cutting mental health waiting times ‘could save UK £1bn a year’*. <https://www.theguardian.com/business/2025/may/21/cutting-mental-health-waiting-times-could-save-uk-1bn-a-year>
- The National. (2017, June 27). *UAE’s wellness tourism picks up pace as enthusiasts become more discerning*. <https://www.thenationalnews.com/business/uae-s-wellness-tourism-picks-up-pace-as-enthusiasts-become-more-discerning-1.1111>
- The National. (2024, July 22). *Sheikh Hamdan launches Dh105m mental health plan to help residents with pace of Dubai life*. Erişim adresi:

<https://www.thenationalnews.com/news/uae/2024/07/22/sheikh-hamdan-launches-dh105m-mental-health-plan-to-help-residents-with-pace-of-dubai-life/> (The National)

The Temple, (2025). *Safe Ayahuasca Retreats ve Plant Spirit Healing in the Amazon The Temple Of The Way Of Light | Ayahuasca Center In Peru* Erişim adresi: <https://templeofthewayoflight.org/>

The Times. (2025). *Zulal Wellness Resort by Chiva-Som spa review: beach destination near Doha*. Erişim adresi: <https://www.thetimes.co.uk/article/zulal-by-chiva-som-spa-review-6n3rn56h>

Thornton, M., Bhatia, M., Silkaitis, C. (2024). Regenerative tourism and mental health: The Clean Wave Foundation, Costa Rica. In A. Kavoura, T. Borges-Tiago, & F. Tiago (Eds.), *Strategic innovative marketing and tourism* (ICSIMAT 2023; Springer Proceedings in Business and Economics). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-51038-0_8.

Tilley, M. R., ve Soule, S. A. (2023). Gun Violence in the United States: Trends and Implications. *Annual Review of Public Health*, 44, 237–255.

Times of India. (2025, August 19). *UAE: Sharjah is bringing solar-powered trailers in the mountains without Wi-Fi or lights for true nature escape*. Erişim: <https://timesofindia.indiatimes.com/world/middle-east/uae-sharjah-is-bringing-solar-powered-trailers-in-the-mountains-without-wi-fi-or-lights-for-true-nature-escape/articleshow/123385883.cms>

Tontuş, Ö. (2015a). *Dünyada Sağlık Turizmi*. Erişim: 20.05.2025, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/file:///C:/Users/aidata/Downloads/Sağlık_TurizmiKitap3DunyadaST.pdf.

Tontuş, Ö. (2015b). *Tüm Yönleriyle Sağlık Turizmi Ülkeler Costa Rica*. Researchgate.net Erişim: 29.09.2025, https://www.researchgate.net/publication/348559298_Tum_Yonleriyle_Sağlık_Turizmi_Ulkeler_KOSTA_RIKA

Tontuş, Ö. (2015c). *Tüm Yönleriyle Sağlık Turizmi Ülkeler Japonya*. https://www.researchgate.net/profile/OmerTontus/publication/348559352_Tum_Yonleriyle_Sağlık_Turizmi_Ulkeler_Japonya/links/600489c1299bf14088a2d0af/Tuem-Yoenleriyle-Sağlık-Turizmi-Uelkeler-Japonya.pdf

Tontuş, Ö. (2017). Sağlık Turizminin Tarihçesi (pp.8). *Tüm Yönleriyle Sağlık Turizmi*, Publisher: SATURK

- Tökü, Y. E. (2017). *Turizm ve Türkiye’de sağlık turizmi: Bir nitel araştırma*. Yüksek lisans tezi. İstanbul Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Travel and Tour World. (2025, January 12). *Italy joins Greece, Ireland, France and Poland in offering mental health support for travelers in 2025 with new wellness programs and initiatives across Europe*. Travel and Tour World. Erişim adresi: <https://www.travelandtourworld.com/news/article/italy-joins-greece-ireland-france-and-poland-in-offering-mental-health-support-for-travelers-in-2025-with-new-wellness-programs-and-initiatives-across-europe>
- Travel and Tour World. (2025, June 16). *Italy joins Greece, Ireland, France, and Poland in offering mental health support for travelers in 2025 with new wellness programs and initiatives across Europe*. <https://www.travelandtourworld.com/news/article/italy-joins-greece-ireland-france-and-poland-in-offering-mental-health-support-for-travelers-in-2025-with-new-wellness-programs-and-initiatives-across-europe/>
- Tripathi, S. ve Ben Said, F. (2023) Significant trends in asia’s wellness tourism and research agenda: a systematic literature review analysis (PDF). *Istanbul University Press Journal of Tourismology, JOT*; 9 (2), 97–112 DOI: 10.26650/jot.2023.9.2.1328064
- TTG Asia. (2022, May 19). Japan toughens wellness tourism foundation to cash in on growing health consciousness. Erişim: 22.08.2025, <https://www.ttgasia.com/2022/05/19/japan-toughens-wellness-tourism-foundation-to-cash-in-on-growing-health-consciousness/>
- Turner, L. (2012a). Medical tourism: Ethics, regulation, and accountability. *International Journal of Social Economics*, 39(9), 1234–1248. DOI: 10.1017/S0963180112000540
- Turner, L. (2012b). Beyond “medical tourism”: Canadian companies marketing medical travel. *Globalization and Health*, 8(16). <https://doi.org/10.1186/1744-8603-8-16>
- Türk Dil Kurumu (TDK) *Türkçe Sözlük*. www.tdk.gov.tr
- U.S. Department of Health. (2023). *Annual report on international patient mobility and health tourism*. Washington, D.C.
- U.S.-Based / International Index Sources (Bookimed / Better by MTA) — Sector Listings: Bookimed. (2024). *Best clinics and costs for rehabilitation in China 2025*. Bookimed. <https://us-uk.bookimed.com/clinics/country%3Dchina/direction%3Drehabilitation/>.

- UAE Government Official Portal. (2025). *Mental health*. <https://u.ae/en/information-and-services/health-and-fitness/mental-health>
- UN Tourism (2015). *Accessible Tourism*. https://www.untourism.int/accessibility?utm_source
- UN Tourism. (2025). *Wellness Tourism Workshop: Building capacity for a competitive wellness tourism segment in the Middle East*. UNWTO. <https://www.unwto.org/events/wellness-tourism-workshop> (unwto.org)
- UNICEF. (2024). *Mental health - Middle East and North Africa*. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/mena/topics/mental-health>
- UNIVDATOS. (2025). *Middle East Healthcare Tourism Market Size, Growth, and Trends*. Retrieved from <https://univdatos.com/reports/middle-east-healthcare-tourism-market>
- United Nations (2015). A/RES/70/1 –*transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development*. Seventieth session Agenda items 15 and 116. General Assembly. Erişim: 04.08.2025, <https://www.refworld.org/legal/resolution/unga/2015/en/111816>
- UNWTO. (2020). *Manual on Accessible Tourism for All: Principles, Tools and Methods*. United Nations World Tourism Organization. Retrieved from <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/...> (webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com)
- UNWTO (World Tourism Organization). (2023). *International tourism highlights: 2023 edition*. <https://www.unwto.org>
- UNWTO World Tourism Organization, ve European Travel Commission. (2018). *Exploring health tourism*. UNWTO. <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284420090>
- Usami, M., Sasaki, Y., Ichikawa, M., Matsudo, M., Hashimoto, A., Ohashi, M., Higashino, Y., ..., Mizumoto, Y. (2025). Regional disparities in Japanese children's mental health profession shortage areas. *PCN Rep. 2025 May 7*;4(2):e70107. doi: 10.1002/pcn5.70107. PMID: 40342334; PMCID: PMC12059284.
- Ünlüöner, K. ve Kılıçlar, A. (Ed.). *Genel turizm*. Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Üzel, G. (2024). *Zihinsel Deneyim turistlerinin beklenti ve profillerinin sağlık turizmi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

- Vásquez, G., D. E., Rincón, G. A. ve Cala Vitery, F. (2025). Effects of tourism on well-being from the perspective of key actors: a scoping review. *Humanities and Social Sciences Communications*, 12, Article 1438.
- VisitTurkey. (2024). *Wellness tourism in Turkey*.(visitturkey.in)
- Vogue Dergisi -Business-(2023, August 17). *Wellness tourism is taking over cities with IV drips and ozone saunas*. A. Kamathn (Ed.)
- Voigt, C., Wray, M., Brown, G., Howat, G., Weiler, B., ve Trembath, R. (2010). Health tourism in Australia: supply, demand and opportunities. In D. Simmons (Ed.) *Tourism Cooperative Research Centre*. CRC for Sustainable Tourism.
- Voigt, C., Brown, G. ve Howat, G. (2011). Wellness tourists: in search of transformation. VOL. 66 NO. 1/2, 16-30, Q Emerald Group Publishing Limited, ISSN 1660-5373 DOI: 10.1108/16605371111127206
- Wade, D. T. ve Jong, B. A. (2000). Recent advances in rehabilitation. *BMJ*, 320(7246), 1385–1388.
- Wang, J., Ma, Y., Tang, L., Li, D., Xie, J., Hu, Y., ve Tian, Y. (2024). Long-term exposure to residential greenness and decreased risk of depression and anxiety. *Nature Mental Health* 2, 525-534, <https://doi.org/10.1038/s44220-024-00227-z>
- Wellness Tourism Association. (2023). *Nature-based wellness tourism report*. Wellness Tourism Association.
- Wellness Tourism Market Size, (2023). *Share, growth ve industry analysis, by service (lodging, in-country transport, food ve beverage, wellness activities, shopping, others), by purpose (secondary, primary), by travel type (domestic, international), and regional analysis, 2024-2031*. Market Research Future Pages: 170 | Base Year: 2023 | Release: April 2025
- Wellness Tour-Japan. (2022). *Welcome to wellness tour Japan!*. <https://www.wellnesstour-japan.com/>
- Wen, J., Zhang, Q., Zheng, D. ve Hu, F. (2025). Diversifying the industry's customer base by developing dementia-friendly tourism destinations and tailored hospitality services. *Research in Hospitality Management* 15:1, pages 10-12.

- Wen, J., Zheng, D., Hu, F., Phau, I., Hou, H. ve Wang, W. (2022). Tourism as a dementia treatment based on positive psychology. *Tourism Management* 92, 104556. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2022.104556>
- Wen, J., Zheng, D., Hu, F., Phau, I., Kozak, M., Hou, H. ve Wang, W. (2025). Calling for cross-disciplinary research on tourists with mental disorders: A neglected population requiring more scholarly attention. *Tourism Management*, 111, 105239. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2025.105239>
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517725001098>
- WHO. (2023). *Global mental health workforce data 2023*. World Health Organization.
- WIFO Austrian Institute of Economic Research. (2019). *The importance of Austrian spa tourism*. Erişim: 30.08.2025, <https://www.wifo.ac.at/en/news/the-importance-of-austrian-spa-tourism/>
- Winefield, H.R., Gill, T.K., Taylor, A.W. ve Pilkington, R.M. (2012). Psychological well-being and psychological distress: is it necessary to measure both?, *Psychology of Well-Being: Theory, Research and Practice*, Vol. 2 No. 1, pp. 3-14
- Wise, J. B. (2019). A conceptualization of recreation that contributes to human flourishing. *Therapeutic Recreation Journal*, 53(1). <https://doi.org/10.18666/TRJ-2019-V53-I1-9027>
- World Bank. (2023). *Middle East and North Africa risk assessment report*. World Bank.
- World Economic Forum. (2023). *Travel ve tourism competitiveness report 2023*. World Economic Forum.
- World Economic Forum. (2024). *Travel ve tourism development index 2024*. Retrieved from https://www3.weforum.org/docs/WEF_Travel_and_Tourism_Development_Index_2024.pdf
- World Health Organization. (2011). *World report on disability*. Geneva: WHO Press.
- World Health Organization. (2025, September 2). *Over a billion people living with mental health conditions—services require urgent scale-up*. Erişim: 05.09.2025, <https://www.who.int/news/item/02-09-2025-over-a-billion-people-living-with-mental-health-conditions-services-require-urgent-scale-up>

- World Health Organization. (WHO). (2022a). *World mental health report: transforming mental health for all* ISBN 978-92-4-004933-8 (electronic version) ISBN 978-92-4-004934-5 (print version) World Health Organization 2022
- World Tourism Organization (UNWTO). (2022a). *Tourism and health: Building resilience through wellness tourism*. Madrid: UNWTO Publications
- World Tourism Organization (UNWTO). (2022b). *Tourism and health: Building resilience through wellness tourism*. UNWTO Publications. (untourism.int)
- World Tourism Organization. (2023a). *Ethical and responsible tourism: Guidelines and challenges*. UNWTO.
- World Tourism Organization. (2023b). *Global report on cultural heritage and tourism*. UNWTO.
- World Tourism Organization. (2024a). *Tourism trends and prospects – Asia and the Pacific*. UNWTO.
- World Tourism Organization. (2024b). *Tourism competitiveness and emerging destinations report*. UNWTO.
- World Travel and Tourism Council. (2024). *UAE travel ve tourism economic impact report*. WTTC.
- World Travel ve Tourism Council ve VFS Global. (WT, TC ve VFSG). (2024). *Unlocking Opportunities for Travel ve Tourism Growth in LATAM*. WTTC News. (Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi)
- Worung I. M., Mustopa I.I., Dewi I.R., Purwadhi P. ve Andrian, R. (2024). *The economic impact of medical tourism on emerging markets: Opportunities and challenges: A literature review*. In Proceedings of the 2nd International Conference on Economic Issues (ICONES 2024) (Vol. 1, Issue 1)
- Xinhua. (2025, July 5). *Hainan emerges as China's premier international medical tourism destination*. Gov.cn. Erişim: 06.08.2025, https://english.www.gov.cn/news/2025/07/05/content_WS6868ce92c6d0868f4e8f3dc5.html
- Yalman, F. (2025). *Termal ve kaplica tedavisinde kullanılan yöntemler*. Uluslararası Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Erişim: 15 Nisan 2025, <https://www.uste.org.tr/termal-kaplica-tedavisinde-kullanilan-yontemler/>

- Yanan, J., Peihua, S., Garg, A., Yue, G. ve Yue, Z. (2023). Sustainable travel for wellbeing: Tourist experiences in Chinese destinations. *International Journal of Social Research ve Innovation*, 7(2), 47-71. DOI: <https://doi.org/10.55712/ijrsri.v7i2.80>
<https://ijrsri.villacollege.edu.mv/index.php/ijrsri/article/view/80/59>
- Yazdani, M., Chatterjee, P. ve Zavadskas, E. K. (2016). A multi-criteria decision-making model for health tourism evaluation. *arXiv preprint*, arXiv:1606.08962.
- Yılmaz, B. ve Demir, H. (2020). Sağlık turizminde maliyet avantajları: Türkiye örneği. *Uluslararası Sağlık Ekonomisi Dergisi*, 14(4), 300-315.
- Yılmaz, N., Özsoy, A. ve Dalkılıç, F. (2025). Strategic analysis of yoga tourism in Cappadocia: A SWOT-TOWS approach. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok Tourism and Rural Development Studies 10. évfolyam, 2. szám*, 2025: 60–76.
- Zawya. (2024). UAE: Mental health patients can soon get counselling through virtual reality. Nandini Sircar, Khaleej Times. Erişim: 20.09.2025, <https://www.zawya.com/en/life/health/uae-mental-health-patients-can-soon-get-counselling-through-virtual-reality-jckvcpo9>
- Zhang X, Lewis S, Firth J, Chen X. ve Bucci S. (2021). Digital mental health in China: a systematic review. *Psychol Med.* 2021 Nov;51(15):2552-2570. doi: 10.1017/S0033291721003731.
- Zhang, H. ve Li, L. (2025). Leveraging nature-based tourism for cancer recovery: Enhancing psychological well-being and sustainable wellness tourism in Yunnan, China. *Psycho-Oncologie*, 19(1), 3686. <https://doi.org/10.18282/po3686>
- Zhang, T., Teng, X., Zeng, W., Song, Q. ve Gu, X. (2022). The effects of forest therapy on public mental health and circular economy: A policy support model in Japan. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(24), 16483. <https://doi.org/10.3390/ijerph192416483>
- Zhang, Wei, Qin, Zhaoxiang, Tang, Jun, (2022b). Economic Benefit Analysis of Medical Tourism Industry Based on Markov Model, *Journal of Mathematics*, 6401796, 9 pages, 2022. <https://doi.org/10.1155/2022/6401796>
- Zhang, W. ve Dong, Z. (2025, August 29). Wellness tourism: ‘slow travel’ unlocks a booming market. *People’s Daily / China Human Rights*. Erişim adresi: <https://en.humanrights.cn/2025/08/29/aa88f1d360284242b8f200fca72d4f39.html>

- Zhong, Y., Hahne, J., Wang, X., Wang Xuxi., Wu, Y. Zhang, X. ve Liu, X. (2024). Telehealth care through Internet hospitals in China. *Journal of Medical Internet Research*, 26(1), e47523. DOI 10.2196/47523
- Zhong, L., Sun, S., Law, R., Li, X. and Deng, B. (2023). Health Tourism in China: A 40-Year Bibliometric Analysis. *Tourism Review*, 78 No. 1, Pp. 203-217, doi: 10.1108/Tr-03-2022-0112.
- Zhou M, Luo H, Hong J, Gao D, Shen Y., ve Liang M. (2023). Establishment of a value evaluation system for health and wellness tourism resources: Reflections on China's official tourism resource evaluation criteria. *PLoS ONE* 18(7): e0288749. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0288749>
- Zhu Y, Zhu Q, Ma Y, Chen S, Meng H, Zubair M. (2023). Identify travel and health factors influencing well-being of the older adults-a case study in China. *Front Public Health*.;11:1213499. doi: 10.3389/fpubh.2023.1213499.

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BİLİMSEL ETİK BEYANI

Etik Beyan “Türkiye’de Mental Sağlık Turizminin Mevcut Durumu ve Diğer Ülkelerle Karşılaştırmalı Analizi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma doküman incelemesine dayalı olarak yapıldığından etik kurul kararı zorunluluğu bulunmamaktadır.

Aysel GÜLEN

23.01.2026